

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN

FACULTEIT SOCIALE WETENSCHAPPEN

OPLEIDING VERGELIJKENDE EN

INTERNATIONALE POLITIEK

Seksueel geweld bij Rwandese adolescenten in het Bugesera-district

**Implicaties voor hiv-preventie
programma's**

Promotor : Prof. Dr. P. DEVELTERE
Verslaggever : Prof. Dr. A. VAN
HONDEGHEM

MASTERPROEF
aangeboden tot het
verkrijgen van de
graad van Master in
de Vergelijkende en
Internationale Politiek
door
Els VAN DECRAEN

academiejaar 2009-2010

VOORWOORD

Graag wil ik deze eindverhandeling opdragen aan alle Rwandese jongeren die me hebben toegelaten in hun wereld, zowel tijdens de focusgesprekken als daarbuiten. Ik denk daarbij speciaal aan Perpetine, zelden zag ik een zo jong met zo veel moed en doorzettingsvermogen.

Het combineren van het schrijven van een eindverhandeling met een fulltime job was niet altijd even vanzelfsprekend. Zonder de hulp van een aantal mensen was het mij niet gelukt. Mijn dank gaat in de eerste plaats uit naar mijn promotor Patrick Develtere, die me vrij liet in mijn onderzoekskeuze en me heeft bijgestaan met opbouwende kritiek, hetgeen me tot nieuwe inzichten heeft geleid.

Ook een woordje van dank aan Duro, die me de kans gaf om aan te sluiten bij zijn onderzoek. En natuurlijk ook aan Kristien, om me bij te staan met raad en daad en me mee te nemen naar Rwanda. Dankzij haar heb ik mijn eerste onvergetelijke ervaringen met het Afrikaanse continent opgedaan.

Vervolgens wil ik Sarah bedanken, voor haar oneindige hulpvaardigheid en geduld bij het analyseren van de resultaten van de enquête. Dankzij haar is mijn statistische kennis weer een beetje opgeschroefd. Natuurlijk ook een bedankje aan Tine, Melanie, Mieke en mijn moeder: allen tezamen vormen zij het perfecte nalees-team.

En tenslotte dank ik Koen, omdat hij gedurende al die tijd zijn optimistische en enthousiaste zelve bleef, ookal moest hij me maandenlang delen met een computer en stapels boeken en papier.

INHOUDSOPGAVE.....	3
INLEIDING.....	7
DEEL 1: DE DYNAMIEK VAN HIV/AIDS EN SEKSUEEL PARTNERGEWELD.....	9
1. Seksueel geweld: zowel mét als zonder fysiek contact.....	9
2. Risico- en beschermingsfactoren voor seksueel geweld.....	12
2.1. Socio-demografische kenmerken	13
2.2. Individuele factoren.....	14
2.3. Sociale factoren	18
3. De relatie tussen seksueel geweld en risico op hiv/aids	20
3.1. Rechtstreekse transmissie door seksueel geweld.....	20
3.2. Nemen van seksuele risico's	20
3.3. Relaties met risicovolle mannen	21
3.4. Onvermogen om condoomgebruik te onderhandelen.....	22
3.5. Verband tussen slachtofferschap van seksueel geweld en misvattingen over hiv/aids.....	23
3.6. Besluit.....	Error! Bookmark not defined.
DEEL 2: HIV/AIDS EN SEKSUEEL GEWELD: DE SITUATIE IN RWANDA	24
1. De hiv-epidemie in Rwanda	24
1.1. Hiv-prevalentie: jonge meisjes en stedelijke inwoners zijn kwetsbaar	25
1.2. Enkele oorzaken: seksueel risicogedrag, gebrek aan relationele en seksuele vorming en genderongelijkheid.....	26
2. Echtelijk geweld tegen vrouwen: wijdverspreid in Rwanda ..	29

2.1. Zowel fysiek, emotioneel als seksueel echtelijk geweld	29
2.2. Socio-demografische kenmerken van het slachtoffer	29
2.3. Socio-demografische kenmerken van de dader	30
3. Risicofactoren voor seksueel geweld in de Rwandese context	32
3.1. Achtergrond en gedrag	32
3.2. Seksuele attitudes en motieven	35
3.3. Seksuele en relationele vaardigheden	40
3.4. Sociale en structurele factoren	40
DEEL 3: METHODOLOGIE	43
1. Context van het onderzoek	43
2. Onderzoeksopzet en onderzoeksvragen	44
3. Datacollectie d.m.v. een gestandaardiseerde vragenlijst	46
3.1. Selectie van scholen en respondenten	46
3.2. Ontwikkeling van vragenlijst	48
3.3. Procedure	49
3.4. Verwerking van de gegevens	49
3.5. Geldigheid en betrouwbaarheid	49
4. Datacollectie d.m.v. focusgesprekken	52
4.1. Selectie van scholen en respondenten	52
4.2. Procedure	54
4.3. Verwerking van de gegevens	55
4.4. Geldigheid en betrouwbaarheid	55
5. Algemene beperkingen van het onderzoek	56

**DEEL 4: SLACHTOFFERSCHAP EN NORMATIEVE
ACCEPTATIE VAN SEKSUEEL GEWELD: RESULTATEN
UIT DE KWANTITATIEVE ANALYSE58**

1. Beschrijving van de steekproef.....58

- 1.1. Socio-demografische karakteristieken.....58
- 1.2. Alcoholgebruik61
- 1.3. Relatieel en seksueel gedrag.....61
- 1.4. Seksueel risicogedrag63
- 1.5. Alcoholgebruik en relatieel en seksueel (risico)gedrag63

2. Slachtofferschap van seksueel geweld.....64

- 2.1. In welke mate hebben Rwandese jongeren een seksuele geweldservaring meegemaakt?.....64
- 2.2. Wat zijn kenmerken van jongeren die geconfronteerd zijn geweest met seksueel geweld?65
- 2.3. Multivariate test.....70

3. Normatieve acceptatie van seksueel geweld75

- 3.1. Hoe denken jongeren in Rwanda over seksueel geweld?.....75
- 3.2. Welke factoren hangen samen met de normatieve acceptatie van seksueel geweld?77
- 3.3. Multivariate regressie-analyse met normatieve acceptatie seksueel geweld79

**DEEL 5: OPVATTINGEN OVER EN RISICOFACTOREN
VOOR SEKSUEEL GEWELD: RESULTATEN UIT DE
FOCUSGESPREKKEN.....81**

1. Daten en relaties: een economisch én romantisch discours81

2. Hoe conceptualiseren de respondenten seksueel geweld?.....85

- 2.1. Spontane definitie van seksueel geweld: vooral gedwongen seks met fysieke dwang85

2.2. Vormen van seksueel geweld: een divers fenomeen	86
2.3. Context van seksueel geweld.....	89
2.4. De daders: partners en gezaghebbenden, maar ook onbekenden.....	89
2.5. Ongeplande seks en het “echte verkrachting” stereotiepe	91
2.6. Jongens als slachtoffer.....	Error! Bookmark not defined.
2.7. Wat zijn oorzaken van seksueel geweld?	91
3. Risicofactoren voor seksueel geweld	94
3.1. Seksuele motieven.....	94
3.2. Seksuele interactie als ruil	98
3.3. Alcoholgebruik door Rwandese jongeren	103
3.4. Stereotiepe taakverdeling binnen de seksuele interactie	106
3.5. Relationale en seksuele vaardigheden	108
3.6. Misvattingen over seksueel geweld.....	112
3.7. Traditionele waarden: onthouding is de norm.....	115
3.8. Traditionele genderrollen en praktijken	117
3.9. Gebrek aan seksueel communicatieklimaat.....	118
ALGEMEEN BESLUIT	120
BIJLAGEN.....	123
Bijlage 1: Meetinstrumenten van de vragenlijst.....	123
Bijlage 2: Deelnemers focusgesprekken	133
Bijlage 3: Richtlijnen en topiclijst voor focusgesprekken	134
Bijlage 4: Informed consent – formulier focusgesprekken Bijlage 5:	
Bijlage 5: Kwantitatieve analyses: kruistabellen	142
Bijlage 6: Analyse van missings slachtofferschap	149
REFERENTIES.....	152

INLEIDING

“There can be a time when somebody sponsors your studies and gives you school materials. When he tells you to sleep with him, you accept for fear that he may stop his aid and you have to drop out. You may therefore accept... but it is like you are raped.” (meisje, Nyamata, maart 2010)

Door een combinatie van experimenteel gedrag, beperkte relationele en seksuele kennis, armoede en andere sociaal-culturele factoren zoals genderongelijkheid zijn jongeren in ontwikkelingslanden extra kwetsbaar op het vlak van seksuele en reproductieve gezondheid en lopen ze een hoog risico op hiv. (UNPFA, 2008) Bovendien is er weinig onderzoek naar de effectiviteit van hiv-preventie programma's bij jongeren. Een recent onderzoek van Michielsens e.a. (2010) toont aan dat hiv-preventie interventies gericht op jongeren in sub-Sahara Afrika slechts resulteren in kleine, niet-significante verschillen in het seksueel gedrag van jongeren. De interventies focussen voornamelijk op het verhogen van de kennis van jongeren over hiv en aids en op het aanleren van positieve attitudes ten opzichte van personen met hiv/aids, condoomgebruik en onthouding maar ze reduceren noch de hiv-incidentie, noch de incidentie van ongeplande zwangerschappen. De initiatieven besteden slechts beperkte aandacht aan het bestuderen van de seksualiteit van jongeren en van de invloed van de culturele omgevingen waarin het seksueel gedrag plaatsvindt. De auteur concludeert dat meer onderzoek nodig is naar onder meer de verschillende respons van meisjes en jongens op hiv-preventie interventies en naar andere factoren die seksueel gedrag bepalen.

In Sub-Sahara Afrika nemen meisjes tussen 15 en 24 jaar 75% van de hiv-infecties voor hun rekening. Ze lopen bijna drie keer meer risico om geïnfecteerd te worden met hiv dan hun mannelijke leeftijdsgenoten. (WHO, 2004) Er is dus dringend nood aan onderzoek naar de factoren die jongeren – en vooral meisjes – in een lokale context extra kwetsbaar maken voor hiv. (UNGASS, 2007) In

dit opzicht is partnergeweld een belangrijke risicofactor. Studies uit Zuid-Afrika, Tanzania en Rwanda (van der Straten e.a., 1998) tonen aan dat vrouwen die geweld hebben meegemaakt tot drie keer meer risico lopen op hiv dan vrouwen die niet met geweld geconfronteerd zijn geweest. Ook vormen jongeren die seksueel geweld hebben meegemaakt een subgroep met een bijzonder hoog risico op hiv. (WHO, 2002) Partnergeweld vormt dus niet alleen een grove schending van de rechten van de mens maar ook een probleem voor de volksgezondheid, doordat het risico op hiv-infectie toeneemt.

Deze verhandeling tracht een bijdrage te leveren aan het huidige onderzoek naar effectiviteit van hiv/aids-preventie bij adolescenten in Rwanda, door het thema seksueel geweld te exploreren en te onderzoeken op welke manier seksueel geweld gerelateerd is aan risicogedrag voor hiv/aids. In deze verhandeling worden in eerste instantie de resultaten geanalyseerd van een enquête die normen en waarden met betrekking tot seksualiteit en seksueel gedrag meet. Deze vragenlijst werd afgenomen bij studenten in het 6de jaar secundair onderwijs in vier van de vijf scholen in het district Bugesera die hoger onderwijs aanbieden. Dit gebeurde in het kader van een studie die de impact van een drie-jaar durend *peer education*- project van het Rwandese Rode Kruis in deze scholen evalueert. Daarnaast werd naar uitdieping gestreefd door in twee van deze scholen in totaal vier focusgesprekken te houden met Rwandese jongens en meisjes over het thema seksueel geweld.

Door middel van kwantitatief onderzoek willen we achterhalen hoe vaak Rwandese adolescenten geconfronteerd worden met seksueel geweld en op welke manier slachtofferschap en acceptatie van geweld samenhangen met socio-demografische kenmerken, risico-elementen voor seksueel geweld, seksueel risicogedrag en twee indicatoren van controle over het eigen seksueel gedrag. Vervolgens hopen we door de focusgesprekken een beter inzicht te krijgen in de opvattingen van Rwandese jongeren over seksualiteit en seksueel geweld en bekijken we welke risicofactoren voor seksueel geweld voorkomen in de Rwandese samenleving. Op deze manier willen we argumenten aanhalen voor het integreren van het thema seksueel geweld in de bestaande hiv-preventie programma's voor jongeren.

DEEL 1: DE DYNAMIEK VAN HIV/AIDS EN SEKSUEEL PARTNERGEWELD

Seksueel geweld onder jongeren vormt een fenomeen dat veel onderzocht wordt in Westerse landen. Er is echter een groot onderzoeksdeficit wat betreft gedwongen seks onder jongeren in ontwikkelingslanden is. Enkel Zuid-Afrika vormt op dit vlak een uitzondering. In wat volgt, schetsen we allereerst hoe “seksueel geweld” gedefinieerd wordt in de literatuur en hoe dit begrip verband houdt met verschillende vormen van partnergeweld. Vervolgens gaan we na welke voor jongeren risicofactoren zijn voor het vertonen en meemaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Tenslotte bekijken we op welke manieren seksueel geweld gerelateerd is aan het risico dat slachtoffers lopen op hiv.

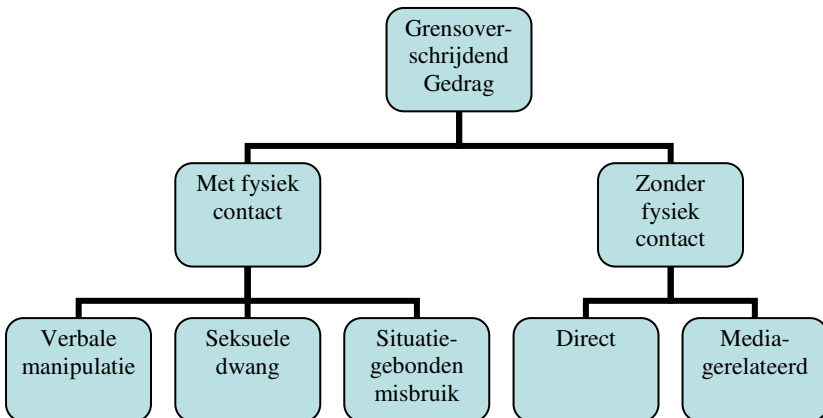
1. Seksueel geweld: zowel mét als zonder fysiek contact

Voor veel meisjes en jonge vrouwen in ontwikkelingslanden verloopt de eerste seksuele ervaring gedwongen. (UNAIDS, 1999) De meeste gedwongen seks wordt gepleegd door een individu dat het slachtoffer kent, zoals de partner of echtgenoot. Deze verhandeling focust daarom vooral op partnergeweld. Partnergeweld omvat verschillende **vormen** van geweld. Ten eerste bevat het fysiek geweld (slagen, aanval met een wapen enz.). Een tweede vorm is psychologisch geweld (intimidatie, kleineren enz.). Een derde vorm is seksueel geweld, ook wel seksueel grensoverschrijdend gedrag of seksuele agressie genoemd. (WHO, 2004) De Wereld Gezondheidsorganisatie (2002, p.149) definieert seksueel geweld als:

Any sexual act, attempt to obtain a sexual act, unwanted sexual comments or advances, or acts to traffic, or otherwise directed, against a person's sexuality using coercion, by any person, regardless of their relationship to the victim, in any setting, including but not limited to home and work.

Seksueel geweld omvat dus niet enkel verkrachting, maar ook andere gedragingen die zonder de toestemming van het slachtoffer worden gesteld. Dwang kan – overeenkomstig deze definitie – bovendien betrekking hebben op een breed spectrum van gradaties van kracht (fysiek geweld, verbale bedreigingen, intimideren...). Kuyper e.a. (2009) maken een onderscheid tussen een aantal **subvormen** van seksueel grensoverschrijdende ergvaringen en gedragingen, mét en zonder fysiek contact.

Figuur 1: Indeling van seksueel grensoverschrijdende ervaringen en gedragingen

Bron: Kuyper e.a., 2009, p.4

Onder grensoverschrijdende seks **mét fysiek contact** worden alle gebeurtenissen gerekend die met fysieke seksuele handelingen te maken hebben (zoenen, aanraken, uitkleden, penetratie...). Deze gebeurtenissen worden vervolgens opgedeeld in drie subcategorieën naargelang de gebruikte tactieken: verbale manipulatie (psychologische intimidatie, overhalen, aandringen, boos worden...), seksuele dwang (fysieke kracht, bedreigingen, chantage, geweld, drogeren...) en situatiegebonden misbruik (het slachtoffer is niet in staat om toestemming te geven doordat hij/zij dronken,

gedrogeerd, in slaap of mentaal niet in staat is om de situatie te begrijpen).

Onder grensoverschrijdende seks **zonder fysiek contact** verstaan we gebeurtenissen zoals ongewenste seksuele opmerkingen, seksueel getinte opnamen maken of tonen of masturberen in iemands bijzijn, waarbij één van de betrokkenen niet wil of aangeeft dat het moet stoppen. Bij directe ervaringen zijn beide betrokkenen lijfelijk aanwezig. Bij mediagerelateerde gebeurtenissen gaat het bijvoorbeeld om ongewenste seksueel getinte telefoontjes of voor de webcam masturberen. (Kuyper e.a., 2009; WHO, 2004)

In deze verhandeling wordt de aandacht uitsluitend gevestigd op seksueel geweld mét fysiek contact ten opzichte van Rwandese meisjes. Concreet onderzoeken we seksueel geweld onder partners onderling in Rwanda. Het samenstellen van een overzichtelijke literatuurstudie met betrekking tot dit onderwerp is echter moeilijk. Verschillende onderzoeken hanteren namelijk verschillende definities van seksueel geweld: seksueel misbruik, gedwongen seks, seksueel partnergeweld, *sexual and gender-based violence*... Bovendien worden de verschillende vormen en subvormen van geweld niet altijd duidelijk onderscheiden. Zo spitsen verscheidene studies zich toe op fysiek geweld, waartoe dan ook seksueel geweld gerekend wordt.

2. Risico- en beschermingsfactoren voor seksueel geweld bij jongeren

Risico-elementen voor seksueel geweld zijn die kenmerken van seksuele contacten waarvan empirisch is aangetoond dat ze geassocieerd zijn met een verhoogde kans op seksueel geweld of slachtofferschap. (Krahé e.a., 2007, p.317-318) Weinig studies hebben onderzocht welke **structurele en omgevingsfactoren** bepalend zijn voor het risico op seksueel geweld bij jongeren in ontwikkelingslanden. Factoren die naar voren komen zijn armoede, een patriarchische samenleving, maatschappelijke normen die seksueel geweld en genderongelijkheid versterken, huwen op jonge leeftijd, ontoereikende onderwijs- en gezondheidszorg en een ondoeltreffend beleids- en rechtssysteem. (Jejeebhoy & Bott, 2003, p.20)

Naast deze structurele factoren zorgen ook een aantal **factoren op individueel, familiaal en gemeenschapsniveau** ervoor dat jongeren kwetsbaar zijn voor seksueel geweld. Deze paragraaf gaat dieper in op deze niet-structurele risico- en beschermingsfactoren voor slachtoffer- en daderschap van seksueel grensoverschrijdend gedrag (SGG). Een groot aantal internationale studies bestudeert deze factoren. Kuyper e.a. (2009, p.5-7) brengen de verschillende factoren in kaart en baseren zich daarvoor op het sociaalecologisch model. (Figuur 2) Dit model verklaart het meemaken of vertonen van SGG niet enkel vanuit individuele factoren, maar ook door invloeden uit de directe sociale omgeving van jongeren.

Figuur 2: Overzicht van risico- en beschermingsfactoren voor seksueel geweld

<p>Sociaal-demografische kenmerken</p> <p>Opleiding, geslacht</p> <p>Individuele factoren</p> <p>Achtergrond en gedrag</p> <ul style="list-style-type: none">➤ Alcohol- en druggebruik➤ Seksuele en relationele geschiedenis (seksuele ervaring, meerdere / oudere / losse seksuele partners) <p>Seksuele attitudes en motieven</p> <ul style="list-style-type: none">➤ Seksuele attitudes (verkrachtingmythen, vrouwonvriendelijke denkbeelden, attitude t.o.v. seksuele dwang)➤ Motieven voor seks <p>Vaardigheden op relationeel en seksueel gebied</p> <ul style="list-style-type: none">➤ Seksuele interactiecompetentie (seksuele assertiviteit, seksueel zelfbeeld, ambigue communicatie) <p>Sociale factoren</p> <p>Goede band met de ouders</p> <p>Conformereren aan vrienden en ervaren van groepsdruk</p>

2.1. Socio-demografische kenmerken

Uit verschillende studies (WHO, 2002, Jejeebhoy & Bott, 2003) blijkt dat bepaalde socio-demografische kenmerken gerelateerd zijn aan slachtoffer- en daderschap van seksueel geweld. Zo blijken laag opgeleide jongeren, niet-Westerse jongeren en homoseksuele jongeren een groter risico te lopen op confrontatie met SGG. Mannen zijn vaker daders van SGG, meisjes en vrouwen zijn dan weer vaker

slachtoffer van verschillende vormen van geweld. Een onderzoek in Zuid-Afrika (Andersson e.a., 2004) wijst wel uit dat leeftijd in dit opzicht een rol speelt: jonge Zuid-Afrikaanse jongens rapporteren meer slachtofferschap dan jonge meisjes, terwijl in de oudere leeftijdsgroep (vanaf 16 jaar) meer meisjes dan jongens rapporteren dat ze het afgelopen jaar gedwongen waren om seks te hebben.

2.2. Individuele factoren

Het sociaalecologisch model dat de Kuyper e.a. (2009) hanteren, deelt de individuele factoren op in drie clusters: achtergrond en gedrag, seksuele attitudes en motieven en seksuele en relationele vaardigheden.

2.2.1. Achtergrond en gedrag

In de bestaande literatuur wordt systematisch verwezen naar drie individuele gedragspatronen die relevant zijn voor het verklaren van iemands risico op seksueel geweld. Het gaat om alcohol- en druggebruik, de seksuele en relationele geschiedenis en pornogebruik. Deze derde factor wordt omwille van de beperkte omvang van dit onderzoek en het kleinschalige gebruik van nieuwe media door jongeren in Rwanda, niet in kaart gebracht in deze verhandeling.

Alcohol- en druggebruik

Alcohol- en druggebruik beïnvloedt het meemaken of vertonen van seksueel grensoverschrijdend gedrag op twee manieren. Studies wijzen uit dat alcoholconsumptie tijdens een afspraakje enerzijds het risico op seksueel agressief gedrag bij mannen verhoogt. Anderzijds lopen vrouwen die alcohol consumeren meer risico om slachtoffer te worden van seksuele agressie, omdat intoxicatie ertoe leidt dat alarmsignalen met betrekking tot agressie minder snel worden herkend. Bovendien ondermijnt intoxicatie bij vrouwen het

vermogen om actief weerstand te bieden (Krahé e.a., 2007, p.317). Dit positief verband tussen alcoholgebruik en seksueel geweld wordt bevestigd in verschillende onderzoeken in ontwikkelingslanden (Zablotska e.a., 2007; Maxwell e.a., 2003; Lehrer, 2007). Zo is alcoholgebruik voor de seksuele interactie in een onderzoek bij vrouwen tussen 15 en 24 jaar in Uganda (Zablotska e.a., 2007) gecorreleerd met fysiek geweld en seksuele dwang, en deze vormen van geweld zijn op hun beurt gezamenlijk gecorreleerd met een verhoogd risico op hiv-infectie bij jonge vrouwen.

Seksuele en relationele geschiedenis

In de categorie achtergrond en het gedrag van een jongere speelt ten tweede iemands seksuele en relationale geschiedenis een rol. Onderzoek wijst uit dat een hoog niveau van **seksuele activiteit** (aangegeven door een jonge leeftijd bij de eerste seksuele interactie, een groot aantal seksuele partners en door de bereidheid om losse seksuele contacten aan te gaan zonder voorafgaande kennismaking) een risicofactor inhoudt voor seksuele agressie én victimisatie. (Krahé e.a., 2007, p.318)

Ook blijkt dader- en **slachtofferschap** van seksueel geweld sterk gecorreleerd te zijn. Uit onderzoek in Zuid-Afrika (Andersson e.a., 2004) blijkt bijvoorbeeld dat de meerderheid van de Zuid-Afrikaanse jongeren die iemand dwongen tot het hebben van seks, in het verleden zelf ooit gedwongen is geweest tot seks.

Andere seksuele risicofactoren voor SGG houden verband met **seksuele risicogedragingen** die ook het risico op hiv doen toenemen (zie ook Deel 1 - Hoofdstuk 3). Zo is het hebben van **oudere sekspartners** een risicofactor voor het meemaken van seksueel geweld. Onderzoekers suggereren dat partnergeweld een kenmerk kan zijn van relaties met oudere mannen. De meisjes zijn namelijk in eerste instantie in staat om de oudere seksuele partner zelf te kiezen, maar eens in de relatie zijn het veelal de oudere mannen die de seksuele relatie controleren, inclusief het condoom- en anticonceptiegebruik, en dat in sommige situaties door het gebruik van geweld. Zo hebben Zuid-Afrikaanse meisjes (16-23 jaar) met

partners die minstens drie jaar ouder zijn dan hen, 1,5 keer meer kans op slachtofferschap van fysiek en seksueel geweld dan meisjes met partners uit hun eigen leeftijdsgroep (Jewkes, 2004 in WHO, 2004, p.3). Daarnaast is het hebben van **meerdere seksuele partners of niet-primaire partners** (partners buiten het huwelijk) een seksueel risicogedrag dat samenhangt met het ervaren van geweld door vrouwen (Kuyper e.a., 2009; Cluver & Operario, 2008).

2.2.2. Seksuele attitudes en motieven

Een tweede cluster van individuele factoren bevat de attitudes ten opzichte van seksualiteit en de motieven voor seksuele contacten van jongeren. Bepaalde attitudes en motieven doen jongeren een hoger risico lopen op confrontatie met en daderschap van seksueel geweld.

Seksuele attitudes

Wat de seksuele attitudes betreft, bestaat een eerste risicofactor uit de mate waarin jongeren **verkrachtingsmythen** (vooroordelen en stereotiepe opvattingen ten opzichte van seksueel geweld) onderschrijven. Zo vindt een onderzoek bij Zuid-Afrikaanse jongeren (Andersson e.a., 2004, p.4) een samenhang tussen het hebben van misvattingen over seksueel geweld (opinies zoals *'one has to have sex to show love'*, *'girls like violent guys'*, *'girls enjoy being raped'* en *'girls mean yes when they say no'*) en het dwingen tot seks bij jongens. En ook slachtofferschap van seksueel geweld blijkt bij jongeren gecorreleerd te zijn met het hebben van dergelijke misvattingen. Deze misvattingen worden bovendien vaker onderschreven door bepaalde categorieën van jongeren: jongens, jongere respondenten (10-14 jaar) en jongeren die in een landelijk gebied leven, blijken meer misvattingen over seksueel geweld te hebben dan meisjes, oudere jongeren (15-19 jaar) en jongeren die in een stedelijk gebied wonen.

Ook jongeren met **vrouwvriendelijke of seksistische denkbelden** en jongeren met een positieve attitude ten aanzien van

het gebruik van **seksuele dwang** hebben een grotere kans op daderschap van seksueel geweld. Meisjes die deze opvattingen genegen zijn, zijn vaker slachtoffer van SGG. (Kuyper e.a., 2009, p.6) Daarnaast spelen ook andere attitudes een rol, zoals de eigenwaarde van jongeren (de attitude die ze hebben ten opzichte van zichzelf).

Seksuele motieven

Wat de motieven voor seks betreft, komt het gebruik van seksuele dwang vaker voor bij jongeren die dominante of hedonistische seksuele motieven hebben. Zo vormt transactionele seks een risicofactor voor confrontatie met geweld. We verstaan hieronder het uitwisselen van seks in ruil voor materiële voordelen en basisbehoeften (zoals voedsel en onderwijs) voor overleving. Dit risicogedrag is bovendien gecorreleerd met het hebben van meerdere seksuele partners of oudere partners (Cluver & Operario, 2008, p.5). Ook seks hebben omwille van de goedkeuring van vrienden of van de partner zorgt ervoor dat een jongere kwetsbaar wordt voor seksueel geweld. Dit staat tegenover meer “positieve” motieven zoals intimiteit met de partner.

2.2.3. Vaardigheden op relationeel en seksueel gebied

Een laatste cluster van individuele factoren bevat de relationele en seksuele vaardigheden van een persoon. Jongeren die kunnen communiceren en onderhandelen over seksuele zaken, hebben een kleinere kans om met seksueel geweld geconfronteerd te worden. In dit opzicht wordt in de literatuur gesproken over de “**seksuele interactiecompetentie**”. Hieronder verstaat men “*een complex geheel aan sociale vaardigheden, gevoeligheden en strategieën die nodig zijn om een seksueel contact prettig, veilig en gelijkwaardig te maken.*” Het gaat onder meer om het kunnen plannen en bespreken van seksuele wensen zoals wanneer je seks wilt, weten wat jij zelf en wat de ander wil en grenzen kenbaar kunnen maken en respecteren. Onderdelen van seksuele interactiecompetentie die jongeren

beschermen tegen SGG zijn een positief **seksueel zelfbeeld** (onder andere weinig schuld- en schaamtegevoelens bij seks), de regie kunnen houden in seksuele contacten en **seksuele assertiviteit** (om bijvoorbeeld ongewenste seks te weigeren) (Schakenraad & Janssens, 2008, p.10).

Een ander begrip dat verband houdt met iemands vaardigheden – en een risicofactor vormt voor SGG – is **ambigue communicatie**. Het negotiëren van seksuele intimiteit gebeurt voor een groot deel via impliciete hints en niet door middel van expliciete verbale uitspraken over de eigen seksuele intenties. In dit opzicht kan ambigue communicatie over het wel of niet willen van seks als risico-element een rol spelen. Het kan daarbij gaan om *symbolisch verzet* (“*token resistance*”) – d.i. een persoon zegt ‘nee’, terwijl hij/zij eigenlijk ‘ja’ bedoelt – of om *meegaan in ongewenste seks* (“*compliance*”) – d.i. een persoon zegt ‘ja’ terwijl hij/zij eigenlijk ‘nee’ bedoelt. Uit onderzoek (Krahé e.a., 2007, p.317-318) blijkt dat beide vormen van ambigue communicatie geassocieerd zijn met victimisatie bij vrouwen en met seksueel agressief gedrag bij mannen.

Ambigue communicatie ontstaat overigens vooral wanneer traditionele seksuele scripts worden geactiveerd. Dit zijn scripts waarbij de man de rol van initiator krijgt toebedeeld en de vrouw de rol van *gatekeeper*. In dit kader is de initiële weigering van de seksuele avances van de man door de vrouw immers een deel van de rolverdeling, ook in gevallen waarbij de vrouw eigenlijk wel seks wil. Wanneer de vrouw inconsistente hints geeft over haar seksuele intenties, bestaat dan het risico dat de man haar initiële weigering tot seks kan interpreteren als *symbolisch verzet* in plaats van als een oprechte weigering.

2.3. Sociale factoren

Naast eerder vernoemde socio-demografische kenmerken en individuele factoren speelt tenslotte de sociale context – d.i. de directe omgeving van de jongere – een rol. Het gaat om de invloed van vrienden, leeftijdsgenoten en ouders. Een goede **band met de**

ouders en seksuele communicatie in het gezin van herkomst blijkt een beschermende factor voor het meemaken en vertonen van SGG. Het conformeren aan vrienden en het ervaren van groepsdruk of *peer pressure* blijken een risicofactor. Zo vergroot de kans op daderschap wanneer een jongere leeftijdsgenoot kent die SGG hebben vertoond. Het kennen van slachtoffers hangt bovendien ook samen met een verhoogd risico op het ervaren van SGG. (Schakenraad & Janssens, 2008, p.16; Kuyper e.a., 2009, p.6-7)

In deel 2 - Hoofdstuk 2 en 3 gaan we na wat de socio-demografische kenmerken zijn van slachtoffers van seksueel geweld in Rwanda en bekijken we op welke manier de risico- en beschermingsfactoren voor seksueel geweld aanwezig zijn in de Rwandese samenleving.

3. De relatie tussen seksueel geweld en risico op hiv/aids

Slachtoffers van seksueel geweld zijn omwille van verschillende redenen extra kwetsbaar voor hiv en aids. Zowel biologische als socioculturele en economische factoren spelen daarbij een rol. (WHO, 2004, p.2-4) De causale links tussen geweld tegen vrouwen en hiv/aids zijn echter complex en nog niet volledig achterhaald, daarom gaat dit overzicht hier niet dieper op in.

3.1. Rechtstreekse transmissie door seksueel geweld

Gedwongen betrekkingen met een hiv-geïnfecteerde persoon vormen voor vrouwen vanzelfsprekend een rechtstreeks biologisch risico op transmissie voor hiv en andere seksueel overdraagbare aandoeningen. Het risico op transmissie van hiv is – ten opzichte van vrijwillige seks – bovendien groter wanneer dwang wordt gebruikt tijdens de seks. Dit omwille van het trauma en de vaginale scheurtjes en schaafwonden die kunnen veroorzaakt worden bij een gedwongen seksuele interactie. Vooral meisjes en jonge vrouwen zijn kwetsbaar in dit opzicht.

3.2. Onrechtstreekse transmissie door het nemen van seksuele risico's

Individen die tijdens hun kindertijd seksueel misbruik hebben meegemaakt, hebben meer kans om risicogedrag voor hiv te stellen wanneer ze volwassen zijn (Lutger e.a., 1998). Ook een gedwongen seksuele initiatie tijdens de adolescentie is bij vrouwen geassocieerd met het nemen van risico's op het vlak van hiv. Zo tonen studies uit de Verenigde Staten (Maman e.a., 2000 in WHO, 2004, p.2) onder andere aan dat de ervaring van seksueel misbruik als kind samenhangt met een vroegere seksuele initiatie, anale seks en seks met onbekende partners bij volwassenen.

De relatie tussen geweld tegen vrouwen en hiv-infectie bij vrouwen en meisjes wordt ook op een tweede manier beïnvloed door bepaalde risicogedragingen voor hiv. Zoals reeds vermeld (zie paragraaf 2.2.1), tonen studies aan dat het risico op confrontatie met geweld samenhangt met bepaalde seksuele risicogedragingen. Zo blijkt dat personen die oudere of meerdere seksuele partners ('*concurrent relationships*') hebben, of transactionele seks aangaan, een hoger risico lopen op partnergeweld. Deze seksuele risicogedragingen doen eveneens het risico op hiv toenemen, onder meer door de hogere kans op hiv bij de partners (zie ook volgende paragraaf) en door de verminderde capaciteit om veilige seks te onderhandelen (zie ook paragraaf 3.4.) (Cluver & Operario, 2008, p.5)

Wat oudere partners betreft, concluderen onderzoekers dat jonge vrouwen die een seksuele relatie hebben met oudere mannen een grotere kans hebben op hiv, omwille van de hogere hiv-prevalentie bij deze oudere leeftijdsgroep. Zuid-Afrikaanse meisjes (16-23 jaar) met partners die minstens drie jaar ouder zijn dan hen, hebben bijvoorbeeld 1,6 keer meer kans om hiv-geïnficeerd te zijn. (Jewkes, 2004 in WHO, 2004, p.3) Bovendien kan het patroon van financiële steun en uitwisselen van giften – dat voorkomt bij transactionele seks en in relaties met oudere partners – ervoor zorgen dat jongeren minder over condoomgebruik kunnen onderhandelen. (Jewkes e.a., 2001 in Cluver & Operario, 2008) Een studie in Botswana (Nkosana & Rosenthal, 2007 in Cluver & Operario, 2008) demonstreert dat jonge meisjes met *sugar daddies* het moeilijk vinden om veilige seks te onderhandelen.

3.3. Onrechtstreekse transmissie door relaties met risicovolle mannen

Studies tonen aan dat de mate waarin mannen geweld gebruiken gerelateerd is aan hun eigen seksueel risicogedrag en dus ook aan het risico op hiv en soa's dat zij en hun partner lopen. Zo toont een onderzoek in Zuid-Afrika aan dat mannen die seksueel partnergeweld rapporteren, bijna twee keer meer verschillende partners tegelijk hebben dan mannen die geen seksueel geweld

gebruiken. (Abrahams e.a., 2004 in WHO, 2004, p.3) Een studie uit India (Martin e.a., 1999 in WHO, 2004, p.3) wijst uit dat gewelddadige mannen meer buitenechtelijke seks hebben en meer soa's oplopen. Daardoor lopen hun partners meer risico op soa's door seksueel misbruik.

Kalichman e.a. (2005) tonen voorts een verband aan voor mannen tussen een geschiedenis van seksueel geweld en de acceptatie van verkrachtingsmythes, samen met alcohol- en drugconsumptie enerzijds en cumulatieve risico's op hiv anderzijds. Het risico dat vrouwen lopen op hiv is daarentegen enkel significant gecorreleerd met een lagere opleiding en een geschiedenis van alcoholgebruik. De auteurs speculeren dat het risico dat vrouwen lopen op hiv (en andere soa's) dus het product is van de kenmerken van de partner en de door mannen gedomineerde relaties. Vandaar dat interventies die zich toeleggen op mannen belangrijk zijn om het risico van vrouwen op seksueel geweld en hiv/soa's te verminderen.

3.4. Onrechtstreekse transmissie door het onvermogen om condoomgebruik te onderhandelen

Onderzoek (Lutger e.a., 1998) wijst er ook op dat geweld en seksueel agressief gedrag van mannen ertoe leidt dat vrouwelijke partners minder durven onderhandelen over condoomgebruik. Vrouwen die hun gewelddadige partners vragen om een condoom te gebruiken, lopen een groter risico op verbaal geweld en op bedreigingen met fysiek geweld dan vrouwen die geen gewelddadige partners hebben. Zo gebruiken Zuid-Afrikaanse vrouwen die het slachtoffer zijn geweest van gedwongen seks, condooms 6 keer meer inconsistent – en lopen ze daardoor 1,6 keer meer kans op hiv – dan vrouwen die niet geconfronteerd zijn geweest met dwang. (Pettifor e.a., 2004 in WHO, 2004, p.3) Het bewijs voor een verband tussen geweld en condoomgebruik is echter niet sluitend. Het is moeilijk om onweerlegbaar te achterhalen hoe partnergeweld gerelateerd is aan condoomgebruik, doordat er sprake is van cross-sectionele – in plaats van longitudinale – onderzoeken die condoomgebruik en geweld bovendien op verschillende manieren meten. Kwalitatieve gegevens

uit onderzoeken in ondermeer Uganda (Human Right Watch, 2003 in WHO, 2004, p.3) tonen wel aan dat vrouwen het moeilijk vinden om condoomgebruik voor te stellen of af te dwingen, met het oog op een bedreiging met geweld.

Ook over de vraag of het durven **weigeren van seks** gecorreleerd is met partnergeweld, is geen uitsluitsel. De resultaten van de Rwanda Demographic Health Survey van 2005 tonen in dit verband aan dat er geen variatie is inzake de prevalentie van echtelijk geweld naargelang de vrouw wel of niet gelooft dat een vrouw seks kan weigeren met haar echtgenoot voor bepaalde redenen.

3.5. Verband tussen slachtofferschap van seksueel geweld en misvattingen over hiv/aids

Een onderzoek naar seksueel geweld bij Zuid-Afrikaanse jongeren (Andersson e.a., 2004) wijst uit dat een geschiedenis van seksueel geweld niet alleen zorgt voor kwetsbaarheid voor het stellen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Jongeren die ooit gedwongen zijn tot seks hebben ook meer opvattingen die hen een hoog risico doen lopen op hiv, en dit zowel bij meisjes als bij jongens. Jongeren die een seksuele geweldservaring hebben meegemaakt, denken zo meer dan andere jongeren dat ze hiv-positief zijn, hebben minder de intentie om een hiv-test af te nemen en geven meer aan dat ze hun familie niet zouden inlichten indien ze hiv-positief zouden zijn. Ook geloven misbruikte jongeren meer in de mythe dat seks met een maagd een hiv-infectie of aids kan genezen, dat condooms niet beschermen tegen aids en geven ze meer dan andere jongeren aan dat ze met opzet hiv zouden verspreiden. (Andersson e.a., 2004, p.4) De auteurs concluderen dat Zuid-Afrikaanse jongeren hun risico op seksueel misbruik internaliseren in misvattingen over seksueel geweld en over het risico op hiv-infectie en aids. Deze resultaten tonen nogmaals aan dat het belangrijk is om in hiv-preventie programma's voor jongeren aandacht te hebben voor persoonlijke ervaringen en de omgeving die de jongeren kunnen beïnvloeden.

DEEL 2: HIV/AIDS EN SEKSUEEL GEWELD: DE SITUATIE IN RWANDA

In dit deel van de verhandeling wordt de socio-culturele context waarin Rwandese jongeren opgroeien, relaties aangaan en hun seksualiteit beleven, bestudeerd. We bespreken ten eerste hoeveel en welke personen in Rwanda geïnfecteerd zijn met of risico lopen op hiv/aids en bekijken welke socio-culturele en omgevingsfactoren bijdragen aan de hiv-epidemie. Vervolgens gaan we na in welke mate seksueel geweld voorkomt in de Rwandese samenleving en welke personen kwetsbaar zijn voor confrontatie hiermee. Tenslotte passen we de risico- en beschermingsfactoren voor seksueel geweld uit deel 1 van deze verhandeling toe op de Rwandese context. We onderzoeken welke individuele, sociale en structurele factoren op dit vlak kenmerkend zijn voor Rwanda.

1. De hiv-epidemie in Rwanda

Aan de hand van gegevens afkomstig van de Rwanda Demographic and Health Survey 2005 (RDHS 2005), de Rwandese Nationale Aids Controle Commissie (CNLS) en de Sentinel Surveillance Studie 2005 (UNGASS 2007) gaan we in deze paragraaf na in welke mate hiv/aids aanwezig is in de Rwandese samenleving en welke de mogelijke oorzaken zijn. We dienen hierbij op te merken dat sinds hiv en aids zijn opgekomen, onderzoekers verschillende technieken en meetinstrumenten hebben gebruikt om dit domein te bestuderen. De betrouwbaarheid en validiteit van het zelf-gerapporteerde seksueel gedrag waar veel studies gebruik van maken, kan echter in vraag worden gesteld. Bovendien komen verschillende studies tot andere prevalentiecijfers.

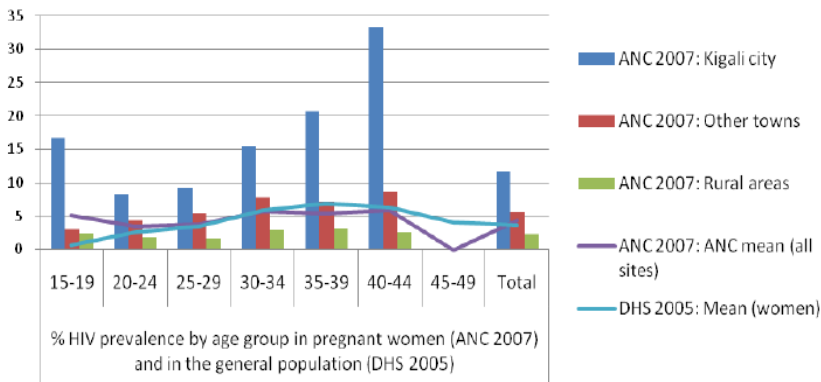
1.1. Hiv-prevalentie: jonge meisjes en stedelijke inwoners zijn kwetsbaar

Met een geschatte 3% (95% CI 2,6-3,4) van de bevolking tussen 25 en 49 jaar die geïnfecteerd is met hiv, is Rwanda minder getroffen door de aids-epidemie dan andere landen in de regio. Wat de verblijfplaats betreft, wijst de RDHS 2005 uit dat hiv-prevalentie hoger is in **stedelijke gebieden** (7,3%) dan in landelijke gebieden (2,2%). (CNLS, 2009, p.3, 21) Kigali kent volgens UNGASS (2007, p.15) een prevalentiegraad van 12,8% terwijl 5% is vastgesteld voor andere steden. Dit is een sterke verbetering ten opzichte van het verleden waarbij de hiv-prevalentie pieken tot 27% in de steden bereikte, en ondanks de toename door seksueel geweld tijdens en vlak na de genocide. Maar toch is de overdracht van hiv nog verre van onder controle.

De hiv-prevalentie bij mannen (2,3%) is sterk verschillend van die bij vrouwen (3,6%). Deze **geslachtsverschillen** zijn vooral uitgesproken bij de leeftijdscategorie 20-24 jaar, waar hiv-prevalentie vijf maal zo hoog is voor vrouwen (2,5%) dan voor mannen (0,5%). En dit terwijl de hiv-prevalentie bij mannen en vrouwen bijna gelijk is voor de leeftijdsgroep 15-19 jaar (0,6% voor vrouwen en 0,4% voor mannen).

Een analyse naar geslacht en leeftijdsgroep van de resultaten van de Sentinel Surveillance studie uit 2005 (UNGASS, 2007, p.15) tonen nog meer onrustwekkende cijfers voor wat betreft jonge Rwandese vrouwen. Het percentage van jonge met hiv-geïnfecteerde vrouwen bedraagt in deze studie 3,7% bij de leeftijdsgroep 15-19 jaar en 3,5% bij de leeftijdsgroep 20-24 jaar. Ook data afkomstig van RDHS2005 en van prenatale ziekenhuizen (Figuur 3) wijzen uit dat het percentage jonge hiv-geïnfecteerde, zwangere vrouwen zeer hoog blijft, ondanks het feit dat oudere leeftijdsgroepen gradueel meer kans lopen om geïnfecteerd te raken. Dit is in het bijzonder zo voor de leeftijdsgroep 15 tot 19 jaar uit Kigali. (CNLS, 2009, p.21, 27-28)

Figuur 3: Hiv-prevalentie bij zwangere vrouwen die in 2007 prenatale ziekenhuizen bezochten en bij vrouwen in de algemene bevolking in 2005, volgens leeftijdsgroep en gebied

Bron: CNLS, 2009, p.22

1.2. Enkele oorzaken: seksueel risicogedrag, gebrek aan relationele en seksuele vorming en genderongelijkheid

Verscheidene socio-culturele en omgevingsfactoren dragen volgens de Rwandese Nationale Aids Controle Commissie bij aan de verspreiding van hiv in Rwanda. Het gaat onder meer om seksuele risicogedragingen zoals gelijktijdige seksuele relaties met meerdere partners en relaties met een groot leeftijdsverschil (*sugar daddies* en *sugar mummies*). Vooral 20- tot 24-jarige vrouwen zouden geïnfecteerd worden in de context van relaties met oudere mannen. Hiv-preventie baseert zich dan ook voornamelijk op drie grote thema's: het tegengaan van relaties met oudere partners, het verminderen van het aantal seksuele partners en het promoten van onthouding. (CNLS, 2009, p.27-28, 30)

Figuur 4: Hiv-preventie door mannen aan te sporen om trouw te zijn aan één partner (maart 2010, Bugesera)

Daarnaast wordt in Rwanda onvoldoende aandacht besteed aan de seksuele en reproductieve gezondheid en rechten van tieners. Ze hebben bijvoorbeeld onvoldoende toegang tot seksuele vorming en informatie. Bestaande **voorlichtingsprogramma's** hebben weinig aandacht voor het aanleren van seksuele communicatie- en onderhandelingsvaardigheden, die jongeren onder meer kunnen aanleren hoe ze seksuele grenzen kunnen aangeven en respecteren. (UNAIDS, 1999, Jejeebhoy & Bott, 2003) In Rwanda maken de conservatieve attitudes ten opzichte van seksualiteit hiv-preventie moeilijk. Zo wordt er, vooral door jongeren, neergekeken op seks buiten het huwelijk en het gebruik van condooms (CNLS, 2009, p.30).

Tenslotte zijn **vrouwen en meisjes** omwille van een combinatie van sociale, economische en biologische factoren extra kwetsbaar voor hiv. Zo zorgt seksueel geweld ervoor dat vrouwen minder macht hebben om veilige seks af te dwingen. UNGASS (2007, p.15) wijst er in dit verband ook op dat de macht van Rwandese vrouwen om keuzes te maken en om te onderhandelen met hun partner nog steeds

– ondanks hun hoge opleidingsniveau – beperkt wordt door op gender gebaseerde sociale verwachtingen binnen het huwelijk. Er is sprake van ongelijkheid tussen man en vrouw op politiek, juridisch en sociaal vlak. Een vrouw heeft bijgevolg beperkte zeggenschap over het eigen seksuele en reproductieve leven. Mannen ontlopen veelal de verantwoordelijkheid voor hun seksueel gedrag en voor de gevolgen van hun seksuele activiteiten. (UNAIDS, 2009)

Deze onderworpenheid van de vrouw aan de man wordt nog in de hand gewerkt door het gebrek aan **onderwijs en seksuele opvoeding**. Ook tradities werken discriminerende sociale praktijken verder in de hand. Zo zijn in lokale gemeenschappen seks, voortplanting en gender zeer nauw verbonden met de lokale gemeenschap. Deze zaken worden ook sterk beïnvloed door het lokale religieuze denken en door lokale voorschriften en gebruiken (Maticka-Tyndale e.a., 2005).

De factoren die bijdragen aan de verspreiding aan hiv in Rwanda, hangen eveneens samen met het risico op seksueel geweld. In hoofdstuk 3 belichten we de manier waarop deze laatste aanwezig zijn in het leven van Rwandese jongeren.

2. Echtelijk geweld tegen vrouwen: wijdverspreid in Rwanda

Onderzoek toont aan dat geweld tussen partners de meest voorkomende vorm is van huiselijk geweld bij volwassenen. De Rwanda Demographic Health Survey van 2005 bevat een module die betrekking heeft op huiselijk geweld. Deze module bevat gegevens in verband met de prevalentie van huiselijk geweld bij getrouwde vrouwen en vrouwen die recentelijk getrouwd zijn geweest. Ook een aantal socio-demografische kenmerken van slachtoffers en daders van seksueel geweld worden in kaart gebracht.

2.1. Zowel fysiek, emotioneel als seksueel echtelijk geweld

Echtelijk geweld kan verschillende vormen aannemen: emotioneel, fysiek, seksueel of een combinatie van deze drie vormen. In de RDHS 2005 (p.183) wordt weergegeven hoe vaak de (ooit) getrouwde vrouwen tijdens de twaalf maanden voorafgaand aan de survey geconfronteerd zijn geweest met deze drie vormen van geweld. Meer dan een derde (35%) van de (ooit) getrouwde Rwandese vrouwen meldt daden van fysiek, seksueel of emotioneel geweld door hun huidige of meest recente echtgenoot. Daarnaast rapporteert 13% van de respondenten daden van seksueel geweld. Zij werden gedwongen tot seks (12%) of andere seksuele daden (6%).

2.2. Socio-demografische kenmerken van het slachtoffer

Recent gescheiden vrouwen hebben een grotere kans (40%) om in contact te zijn gekomen met alle drie de vormen van echtelijk geweld. Dit geldt ook voor vrouwen tussen de leeftijd van 40 tot 49 jaar (39%), voor vrouwen uit de Oost-Provincie (39%) en voor vrouwen met veel kinderen (38% bij vrouwen met minstens 5 kinderen). De kans op echtelijk geweld daalt dan weer naarmate het opleidingsniveau stijgt (27% bij het hoogste opleidingsniveau ten opzichte van 36% bij de overige opleidingsniveaus).

De frequentie van recent (fysiek of seksueel) geweld is dan weer het hoogst bij vrouwen tussen **20 en 29 jaar** (41% rapporteert minstens 3 keer geweld in het afgelopen jaar versus 34% bij de leeftijdsgroep 40-49 jaar) en bij **gescheiden vrouwen**. Inzake de verdeling van echtelijk geweld naar provincies, wijzen de gegevens uit dat 53% van de vrouwen in **Kigali-stad** minstens drie keer met geweld werden geconfronteerd versus 31% in de Noord-Provincie en 37,5% in de Oost-Provincie. De frequentie van recent echtelijk geweld is ook hoger bij vrouwen met het hoogste **opleidingsniveau**: 40% onder hen zegt minstens 3 keer in het afgelopen jaar geweld te hebben ervaren, vergeleken met 36% van de vrouwen zonder opleiding. De proportie is ook hoger voor vrouwen die werken voor geld: 48% versus 33% van de vrouwen die wel tewerkgesteld zijn maar geen geld ontvangen en versus 40% van de vrouwen die niet tewerkgesteld zijn (DHS 2005, p.181-183). Het is in dit verband mogelijk dat hoog opgeleide en tewerkgestelde vrouwen sneller geweld durven te rapporteren.

De resultaten van de Demographic Health Survey van 2005 tonen de correlatie aan tussen de prevalentie van echtelijk geweld en het aantal **huishoudelijke beslissingen** die gemaakt worden door de vrouw. De prevalentie van fysiek of seksueel geweld daalt van 33% wanneer de vrouw niet participeert in het beslissingsproces tot 26% wanneer ze betrokken is bij één of twee huishoudelijke beslissingen en tot 25% wanneer ze betrokken is bij drie of vier beslissingen met betrekking tot het huishouden (DHS 2005, p.189). Deze resultaten suggereren dat genderrollen – die de vrouw afhankelijk maken van de man – een invloed hebben op de prevalentie van geweld.

2.3. Socio-demografische kenmerken van de dader

De RDHS 2005 onderzoekt welke kenmerken van de echtgenoot samenhangen met de kans op het ervaren van fysiek, seksueel of emotioneel echtelijk geweld bij getrouwde en recent gescheiden vrouwen. Het niveau van **opleiding** van de echtgenoot lijkt een beschermende factor te zijn voor echtelijk geweld: 38% van de

vrouwen waarvan de echtgenoot geen opleiding genoot, rapporteert geweld, ten opzichte van 36% van de vrouwen waarvan de echtgenoot lager onderwijs volgde en 33% van de vrouwen met een echtgenoot die secundair onderwijs of hoger heeft gevolgd. De resultaten tonen geen verschillen in prevalentie van geweld naargelang het leeftijdsverschil tussen de partners.

3. Risicofactoren voor seksueel geweld in de Rwandese context

In Deel 1 beschreven we de risico- en beschermingsfactoren uit het sociaalecologische model. In deze paragraaf gaan we na in welke mate individuele, sociale en structurele risicofactoren aanwezig zijn in de Rwandese samenleving en in welke mate Rwandese jongeren hierdoor kwetsbaar worden voor seksueel geweld. De socio-demografische kenmerken (van slachtoffers en daders) kwamen reeds aan bod in vorige paragraaf.

In wat volgt bespreken we allereerst de **individuele factoren** die gerelateerd zijn aan seksueel grensoverschrijdend gedrag. Voor de eerste cluster – **Achtergrond en gedrag** – gaan we na of dronken seksuele interacties voorkomen bij Rwandese jongeren. Ook bekijken we het seksueel gedrag (de leeftijd bij de eerste seksuele interactie en het hebben van oudere partners) van Rwandese jongeren. Wat de tweede cluster van individuele factoren betreft – **Seksuele attitudes en motieven** – wordt dieper ingegaan op bepaalde socio-culturele waarden en normen met betrekking tot seksualiteit die genderongelijkheid en de kans op geweld versterken. Daarnaast bekijken we veel voorkomende motieven voor seks van jongeren in Sub-Sahara Afrika. In verband met de derde cluster van individuele factoren – **Relationele en seksuele vaardigheden** – gaan we na welke culturele gewoonten een invloed kunnen hebben op de seksuele interactiecompetentie van Rwandese meisjes.

Onder de paragraaf “**sociale en structurele factoren**” bespreken we enkele Rwandese tradities met betrekking tot seksualiteit en traditionele manieren van omgaan met geweld die de sociale normen die seksueel geweld rechtvaardigen, kunnen versterken.

3.1. Achtergrond en gedrag

Wat deze cluster van factoren betreft, is de invloed van alcohol op grensoverschrijdende seks tweeledig: jongeren die meer alcohol

drinken, worden vaker slachtoffer van seksueel geweld en vertonen zelf ook vaker seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het hebben van meer seksuele ervaring, meerdere seksuele partners, oudere seksuele partners en losse partners zijn risicofactoren voor seksueel misbruik.

3.1.1. Alcoholgebruik

De alcoholconsumptie per capita is in Rwanda redelijk beperkt. Rwanda behoort ook tot een groep Afrikaanse landen waarin slechts relatief weinig mensen überhaupt drinken. Dit betekent dat de alcoholconsumptie per capita in sterke mate beïnvloed wordt door diegenen die wel alcohol drinken. Daardoor behoort de hoeveelheid geconsumeerde alcohol per drinker tot één van de hoogste in de wereld. Rehm e.a. (2007) argumenteren dat dit een indicatie is van hoge schadelijke drankpatronen zoals *binge-drinking* en alcoholafhankelijkheid bij de groep drinkers.

De Rwanda Demographic Health Survey van 2005 (p.221-222) gaat na in welke mate **dronkenschap tijdens seksuele interactie** voorkomt bij jongeren. Uit de gegevens blijkt dat bijna 1% van de meisjes en 10% van de jongens tussen 15 en 24 jaar rapporteert dat ze tijdens het afgelopen jaar seks hebben gehad terwijl ze onder invloed van alcohol waren. Wanneer wordt bevraagd of de respondenten óf zelf dronken waren óf seks hadden met een partner die dronken was, rapporteert bijna 6% van de meisjes en 10% van de jongens dit gedrag. Het gaat vooral om jongens tussen 15 tot 19 jaar (15%), nooit-getrouwde jongens (16%) en jongens die in een huishouden leven dat tot de twee rijkste kwantielen behoort (13%).

Uit de gegevens van de Rwanda Demographic Health Survey 2005 (p.187) blijkt ook dat het overmatig gebruik van alcohol door de **echtgenoot of partner** een determinerende factor is voor wat betreft recent echtelijk geweld bij Rwandese (ooit) getrouwde vrouwen. De proportie vrouwen die fysiek of seksueel geweld rapporteren, bedraagt 17% voor vrouwen waarvan de partner nooit drinkt, 26% voor vrouwen met een partner die soms dronken is, en 60% voor vrouwen met een partner die dikwijls dronken is.

3.1.2. Seksuele en relationele geschiedenis

We bekijken de leeftijd bij de **eerste seksuele interactie** als determinant van seksuele activiteit onder jongeren van 15 tot 24 jaar. Uit de gegevens van de RDHS 2005 (p.215-216) blijkt dat 4% van de meisjes en 13% van de jongens tussen 15 en 24 jaar reeds de eerste seksuele interactie heeft gehad vóór de leeftijd van 15 jaar. Daarnaast heeft 18% van de meisjes en 27% van de jongens in deze leeftijdsgroep reeds voor de eerste keer seks gehad vóór de leeftijd van 18 jaar. In vergelijking met Westerse jongeren¹ zijn adolescenten in Rwanda dus pas op latere leeftijd seksueel actief. Een vergelijking met de gegevens uit de Rwanda Demographic Health Survey van 2000 (p.216-217) tonen als evolutie wel aan dat steeds meer jongeren seks hebben vóór de leeftijd van 15 jaar. De proportie jongeren die seks heeft vóór de leeftijd van 18 jaar is daarentegen gedaald ten opzichte van 2000.

Een significante proportie van adolescente meisjes in Sub-Saharaans Afrika heeft seksuele relaties met mannen die vijf tot tien jaar ouder zijn dan zichzelf. Voor veel meisjes voorzien deze **oudere mannen** giften of geschenken en bieden zij kansen in het leven op het vlak van onderwijs, door bijvoorbeeld te betalen voor hun schoolgeld als deel van de seksuele ruil. Bijna 5% van de Rwandese meisjes tussen 15 en 19 jaar (die in de 12 maanden voorafgaand aan de DHS survey seks hadden buiten het huwelijk) rapporteert seks met een man die minstens 10 jaar ouder is. Voor meisjes tussen 15 en 17 jaar is dit zelfs 9,5%, voor 18-19-jarige meisjes 2% (DHS 2005, p.220-221). Paragraaf 3.2.3. gaat dieper in op de seksuele motieven die verbonden zijn aan dit seksueel risicogedrag.

¹ De mediaan wat seksuele ervaring bij Vlaamse jongeren betreft, bedraagt ongeveer 17 jaar. De gemiddelde leeftijd waarop Vlaamse jongeren voor het eerst seks hebben bedraagt 15 jaar.

3.2. Seksuele attitudes en motieven

Jongeren die er vrouwonvriendelijke denkbeelden en stereotiepe opvattingen ten opzichte van seksualiteit op na houden, zijn vaker slachtoffer en dader van seksueel geweld. Ook een positieve attitude ten opzichte van het uitoefenen van dwang en het hebben van dominante of hedonistische motieven voor seks is gecorreleerd met seksueel grensoverschrijdend gedrag.

3.2.1. Genderrollen: modellen van mannelijke autoriteit en vrouwelijke onderwerping

Genderrollen in Rwanda reflecteren de overtuigingen en verwachtingen die verschillende Afrikaanse samenlevingen toewijzen aan vrouwen, mannen, jongens en meisjes op basis van hun geslacht. De traditionele Rwandese samenleving maakt **vrouwen en meisjes afhankelijk** van mannen. Deze genderongelijkheden zorgen ervoor dat vrouwen minder toegang hebben tot en controle hebben over economische middelen. Deze zwakke socio-economische positie leidt op zijn beurt tot afhankelijkheid van mannelijke partners en familieleden voor materiële voordelen en overleving. Daardoor is het dan ook moeilijk voor vrouwen om als gelijkwaardige partners in een seksuele relatie te stappen (MIGEPF & USAIDS, 2004; UNAIDS, 1999).

Dat deze sociale kenmerken van **echtelijke relaties** in Rwanda diepgeworteld zijn blijkt uit een studie van het Rwandese Ministerie voor de Bevordering van Gender en Familie (MIGEPF & USAID, 2004, p.63-64). De studie geeft weer dat 67,7% van de Rwandese vrouwen akkoord gaat met de stelling dat een voorbeeldige vrouw onvoorwaardelijk gehoorzaamt aan haar man (Tabel 1).

Tabel 1: Opvattingen van Rwandese vrouwen over sociale kenmerken van echtelijke relaties.

Soorten attitudes en gedrag	Eerder akkoord	Niet akkoord	Geen mening
Een voorbeeldige echtgenote gehoorzaamt haar man onvoorwaardelijk.	67.7%	30.9%	1.4%
Het is belangrijk voor een man om zijn echtgenote gezag op te leggen.	54.6%	43.2%	2.2%
Een vrouw moet het recht hebben om haar vrienden te kiezen, zelfs zonder het akkoord van haar echtgenoot.	26.2%	71.1%	2.8%

Bron: MIGEPROF & USAIDS, 2004, p.63

Meisjes worden gewaardeerd op basis van hun geschiktheid om huishoudelijk werk te doen en “modelvrouwen” te worden. Bovendien wordt hun bruidschat – die betaald wordt aan de familie van de bruid – onderhandeld op basis van hun vermogen en hun vermeende capaciteit om kinderen te krijgen. Aangezien kinderen een belangrijke bron van welvaart en trots zijn, is de sociale status van de vrouw vooral afhankelijk van het **vermogen om kinderen te krijgen**.

Deze opvattingen blijven ook bij de meeste Rwandese jongeren persistent. Zij vinden bijvoorbeeld dat de rol van gezinshoofd toebehoort aan de vader, die de belangrijke beslissingen neemt. Bij bepaalde gelegenheden kan hij raad vragen aan zijn zonen, maar niet aan zijn vrouw of dochters, dat is slecht voor zijn sociale status. De MIGEPROF-studie concludeert dan ook dat modellen van **mannelijke autoriteit en vrouwelijke onderwerping** nog steeds van generatie op generatie worden doorgegeven, zonder dat jongeren hier veel vragen bij stellen.

3.2.2. Attitudes met betrekking tot seksualiteit en geweld

Ook in samenlevingen waarin er een zekere mate van (economische) gelijkheid is, sturen bepaalde **waarden en normen omtrent seksualiteit en seksueel gedrag** het gedrag van vrouwen en versterken ze genderongelijkheden en de discriminatie van vrouwen. Zo geven Rwandese jongens en meisjes aan dat voorhuwelijkse seksuele betrekkingen getolereerd worden voor jongens, maar dat ze strikt verboden zijn voor meisjes (MIGEPROF&USAIDS, 2004, p.74).

Ook worden seksuele ervaringen van vrouwen vaak geconstrueerd ten opzichte van de **seksuele behoeften en wensen van mannen**. (MINGEPROF & USAID, 2004), in sommige gevallen door middel van een discours van “romantische liefde” (UNAIDS, 1999, p.108). Uit onderstaande tabel blijkt in dit opzicht dat 71,6% van de Rwandese vrouwen “geen zin hebben” geen geldige reden vindt om seks te weigeren. Iets meer dan de helft vindt het aanvaardbaar dat een vrouw seks weigert met haar echtgenoot wanneer hij dronken is (52,4%) of wanneer hij haar mishandelt (57,8%).

Tabel 2: Opvattingen van Rwandese vrouwen over weigering van seks met de partner

Geldige redenen om seksuele betrekkingen te weigeren	Akkoord	Niet akkoord	Geen mening
Ziekte	84.1%	14.1%	1.8%
De man mishandelt zijn partner	57.8%	40.0%	2.2%
Dronkenschap	52.4%	44.7%	2.9%
Geen zin	25.8%	71.6%	2.6%

Bron: MIGEPROF & USAIDS, 2004, p.64

Ook een positieve attitude ten opzichte van het gebruik van seksuele dwang is een risicofactor voor seksueel geweld. Een **discours van dwang** is volgens Matincka-Tyndale e.a. (2005, p.28, 37) een kenmerk van sommige traditionele Afrikaanse samenlevingen. Fysieke dwang wordt daarbij verweven met en niet onderscheiden van sociale en biologische dwang. De algemeen geldende opvatting is dat “seksuele bevrijding” natuurlijk en noodzakelijk is van zodra dat men seksueel rijp is. Dit kan ervoor zorgen dat seksueel geweld tegen vrouwen wordt gerechtvaardigd op basis van de fysiologische oorzaak ervan.

Dat de **rechtvaardiging van dwang** in de context van seksuele interacties aanwezig is in de Rwandese samenleving, blijkt uit onderstaande tabel (Tabel 3). Zo blijkt dat meer dan één op vier Rwandese vrouwen vindt dat overspel een reden is om huiselijk geweld te rechtvaardigen. De helft vindt ook dat het gebruik van geweld gerechtvaardigd is wanneer de vrouw seks weigert aan haar echtgenoot.

Tabel 3: Opvattingen van Rwandese vrouwen over rechtvaardiging van huiselijk geweld.

Redenen die echtelijk geweld (slagen) kunnen rechtvaardigen	Akkoord	Niet akkoord	Geen mening
Overspel	76.6%	22.0%	1.4%
Weigering van seksuele betrekkingen	50.7%	46.4%	2.9%
Ongehoorzaamheid	47.0%	51.7%	1.4%
Verwaarlozen van huishoudelijk werk	31.7%	67.2%	1.1%

Bron: MIGEPROF & USAIDS, 2004, p.64

Overigens beschouwt men huiselijk geweld in Rwanda als een **privézaak**. Zo vertelde bijna de helft (45,6%) van de vrouwen uit de MIGEPROF-studie die werden mishandeld dit aan niemand. Indien het geweld zou blijven aanhouden, zegt bovendien 71,4% van deze vrouwen dat ze geen maatregelen zouden nemen om het te doen stoppen. Hoewel de meerderheid van de vrouwen vindt dat een buitenstaander zou moeten ingrijpen bij een geval van huiselijk geweld, vindt 77,8% ook dat huwelijksproblemen niet buiten de familale kring mogen worden besproken (MIGEPROF & USAIDS, 2004, p.63-65). Huiselijk geweld wordt dan ook veelal “opgelost” binnen de familale kring (zie ook paragraaf 3.4.3.).

3.2.3. Seksuele motieven

Maticka-Tyndale e.a. (2005, p.28, 37) stellen dat seks in de meeste traditionele Afrikaanse samenlevingen voorbehouden is **om zich voort te planten** en om de familie verder te zetten. Er is daarbij minder aandacht voor noties van intimiteit of plezier en een open discours over seks voor het plezier, voldoening of emotionele verbondenheid is niet prominent aanwezig. (Davison, 1989 en Prazak 1990 in Maticka-Tyndale e.a., 2005)

Ook het “**markt-achtige**” karakter van de uitwisseling, met een focus op materiële winst voor meisjes en sociale en seksuele winst voor jongens zou een cultureel kenmerk zijn van traditionele Afrikaanse samenlevingen (Ankomah, 1999; Luke & Kurz, 2002 in Maticka-Tyndale e.a., 2005). In dit opzicht speelt in Rwanda de prevalentie van **transactionele seks** (d.i. de uitwisseling van seks voor voedsel, onderwijs of andere materiële winst), hetgeen vaak ook geassocieerd is met samenvallende seksuele relaties. Ook in relaties met oudere seksuele partners (zogenaamde ‘sugar daddies’ of ‘sugar mummies’), is een dergelijk patroon van het geven van cadeau’s en financiële steun aanwezig (Cluver & Operario, 2008).

3.3. Seksuele en relationele vaardigheden

De seksuele interactiecompetentie fungeert als beschermingsfactor voor het meemaken en vertonen van grensoverschrijdend seksueel gedrag. In dit kader vond een internationaal onderzoek van UNAIDS (1999, p.135) dat het seksueel gedrag, de mogelijkheid tot seksuele onderhandeling en de keuzes op seksueel vlak van vrouwen beperkt worden door twee belangrijke factoren.

Ten eerste maakt de **economische afhankelijkheid** van mannen (zie 3.2.1.) het waarschijnlijker dat vrouwen zich schikken naar de wensen van mannen. Ten tweede creëren **stereotiepe verwachtingen** van vrouwelijk en mannelijk seksueel gedrag (zie 3.2.2.) problemen voor seksuele communicatie. De keuzes die vrouwen maken over wanneer, hoe, waar en met wie ze seks hebben, zijn daardoor meer beperkt dan die van mannen. Ook met echtgenoten of in de context van langetermijnrelaties, zijn vrouwen terughoudend om over seksualiteit te praten: omdat ze dit “ongepast” en “onvrouwelijk” vinden, of omdat ze bang zijn dat een dergelijke discussie niet in goede aarde zal vallen bij hun partner.

3.4. Sociale en structurele factoren

Wat de sociale risicofactoren betreft, speelt onder meer een gebrek aan seksuele communicatie in het gezin van herkomst een rol. Op het structureel niveau vormen armoede, een patriarchische samenleving (zie 3.2.1.), maatschappelijke normen inzake seksueel geweld en genderongelijkheden (zie 3.2.2.), huwen op jonge leeftijd, een ontoereikend onderwijs- en gezondheidssysteem en een ondoeltreffend beleids- en rechtssysteem risicofactoren voor seksueel geweld. In volgende paragrafen beperken we ons tot de invloed van ouders en het bespreken van traditionele praktijken met betrekking tot seksualiteit en de traditionele manieren om met geweld om te gaan.

3.4.1. Seksuele communicatie met ouders

Focusgesprekken met Rwandese jongeren (MIGEPROF&USAID, 2004, p.74-75) tonen aan dat seksualiteit een delicaat onderwerp blijft dat zelden besproken wordt binnen de familie. Ook blijken moeders er vaak op toe te zien dat hun dochters de traditionele praktijken met betrekking tot seksualiteit naleven (zie volgende paragraaf).

3.4.2. Schadelijke traditionele praktijken m.b.t. seksualiteit

Een traditionele Rwandese praktijk die geweld ten opzichte van vrouwen kan versterken, is **polygamie** (*ubushoreke* of *ubuharike*, d.i. een permanente onwettelijke relatie tussen een man en een vrouw terwijl één van hen of zij beiden wettelijk getrouwd zijn met iemand anders). Hoewel polygamie wettelijk niet is toegestaan in Rwanda, zou de praktijk nog bestaan in landelijke gebieden, hoewel deze ook daar afneemt. Andere schadelijke traditionele gewoonten zijn overerving van de vrouw (*guhungura*), het reinigen van de weduwe (*kweza*), de verplichting om seksuele gunsten te verlenen aan de schoonvader (*guhazanura*) en post-partum seks tussen man en vrouw (*kwomora*) (Pinault, z.d., p.3).

Ook de traditie van de **bruidschat** kan bijdragen aan de sociale normen die geweld tegen vrouwen rechtvaardigen. Dit gebruik bevestigt namelijk de overtuiging dat vrouwen eigendom zijn en ge-én verkocht kunnen worden, waardoor echtgenoten zich het recht kunnen toeëigenen om hun vrouwen te slaan of te verkrachten omdat zij voor hen betaald hebben. Ook zouden jonge meisjes door hun arme families onder druk worden gezet om zich te huwen in ruil voor een bruidschat. Deze traditie is dan ook de belangrijkste oorzaak van het fenomeen dat Rwandese meisjes **vroeg huwen**. Hiv/aids doet bovendien het aantal huwelijken op jonge leeftijd nog toenemen. De bruidschat voor heel jonge meisjes stijgt namelijk doordat zij geacht worden vrij te zijn van hiv/aids en andere seksueel overdraagbare aandoeningen (Pinault, z.d., p.3).

3.4.3. Traditioneel rechtssysteem m.b.t. geweld

In Rwanda bestaat er een kloof tussen het officiële moderne rechtssysteem dat vrouwen en kinderen zou moeten beschermen en de dagelijkse werkelijkheid. Een aantal traditionele manieren om met geweld tegen vrouwen om te gaan, blijven van kracht en dragen bij tot de bestendiging ervan doordat mannen zelden veroordeeld worden voor hun daden. Bijvoorbeeld in het geval van **gemeenschapsgeweld** (door iemand die niet tot de familie behoort), wordt bemiddeling en compensatie (*Gacaca*) georganiseerd tussen de betrokken families. Wanneer een meisje wordt verkracht of ontvoerd (*guterura*), kan de dader bovendien gedwongen worden om te trouwen met zijn slachtoffer en haar een bruidschat te geven.

Er zijn verschillende traditionele manieren om in Rwanda met **huiselijk geweld** om te gaan. Zo heeft het slachtoffer de keuze om tijdelijk haar woning te verlaten (*Kwahukana*) en te eisen dat haar schoonfamilie haar echtgenoot aanpakt over haar mishandeling. De echtgenoot – die vaak wel als schuldige wordt erkend – komt gemakkelijk weg met zijn gedrag. Hij krijgt de opdracht om met een propere lei te beginnen en moet een gift schenken aan zijn vrouw. Het doel hiervan is zich verzoenen en haar overtuigen om terug naar huis te keren (*kumucyura*). De vrouw krijgt op haar beurt raad (*impaburo*) en berispingen van haar moeder, haar tantes en haar vriendinnen, die haar ook adviseren over hoe ze in de toekomst conflicten met haar echtgenoot kan vermijden. (Pinault, z.d., p.3-4)

DEEL 3: METHODOLOGIE

Dit deel van de verhandeling beschrijft het onderzoeksproces. Het rapporteren van de verschillende onderzoeksstappen vormt immers een onontbeerlijk deel van een degelijk sociologisch onderzoek. We bespreken allereerst de manier waarop deze verhandeling twee onderzoeksmethoden (kwantitatief en kwalitatief) combineert om het fenomeen “seksueel geweld” te bestuderen. Vervolgens bespreken we de selectie van de respondenten, de gevolgde procedure en de verwerking van de gegevens. Ook expliciteren we de beperkingen van het uitgevoerde onderzoek. Alvorens we de gehanteerde methodologie toelichten, geven we meer informatie over de context en het opzet van dit onderzoek.

1. Context van het onderzoek

Door het thema ‘seksueel geweld’ te onderzoeken, tracht deze verhandeling een bijdrage te leveren aan het huidig onderzoek naar hiv-preventie bij Rwandese jongeren. We maken daarvoor in de eerste plaats gebruik van een gestandaardiseerde vragenlijst die normen en waarden met betrekking tot seksualiteit enerzijds en seksueel gedrag anderzijds meet. De vragenlijst werd opgesteld en afgenomen door de student Durotimi Olawaiye in de periode 8/2009 – 9/2009. Dit gebeurde in het kader van zijn scriptie, voorgedragen in de 2de Master in de Geneeskunde aan de Universiteit Gent. De studie van Durotimi Olawaiye maakt deel uit van een impact-evaluatie van een drie-jaar durend *peer education* - project van het Rwandese Rode Kruis, die wordt uitgevoerd door Kristien Michielsens van het International Centre for Reproductive Health in het kader van haar doctoraat.

De *peer education* - interventie van het Rwandese Rode Kruis is gericht op de secundaire scholen van het district Bugesera. De algemene doelstelling van deze interventie is het verminderen van seksuele risicogedragingen bij jongeren ter preventie van infectie met

hiv en soa's en ongewenste zwangerschappen en ter bevordering van seksuele en reproductieve gezondheid in secundaire scholen. Het district Bugesera is gesitueerd in de Oost-provincie van Rwanda en bevat de gebieden ten zuiden van Kigali. Het district heeft een bevolking van 275.000 inwoners en de hoofdstad Nyamata telt 20.000 inwoners. Bugesera kan beschouwd worden als een landelijk district. Nyamata is echter vrij dicht bij Kigali gelegen (ongeveer een half uur rijden per auto) en vele inwonenden reizen daardoor op regelmatige basis naar Kigali.

Gedurende de maand maart van 2010 ben ik vervolgens – samen met Kristien Michielsen – naar Rwanda vertrokken om daar de thema's rond seksueel geweld die naar voor kwamen uit de kwantitatieve analyses te bespreken met Rwandese jongeren tijdens focusgesprekken. Doel van deze focusgesprekken was een aantal resultaten uit de kwantitatieve analyse te toetsen qua betrouwbaarheid en een dieper inzicht te verwerven in de opvattingen, overtuigingen en attitudes van Rwandese jongeren ten opzichte van seksueel geweld en in de risicofactoren voor seksueel geweld waaraan ze worden blootgesteld.

2. Onderzoeksopzet en onderzoeksvragen

2.1. Kwantitatief onderzoek naar slachtofferschap en acceptatie van seksueel geweld

Deze verhandeling onderzoekt ten eerste door middel van een gestandaardiseerde vragenlijst de prevalentie van slachtofferschap en de mate van normatieve acceptatie van seksueel geweld bij Rwandese adolescenten. We onderzoeken of deze zaken gecorreleerd zijn met een aantal kermerken van de respondenten. Zo onderzoeken we onder meer de relatie tussen slachtofferschap en het risico op hiv dat jongeren lopen door te kijken of er een verband is met het rapporteren van controle over het eigen seksueel gedrag. De onderzoeksvragen voor het kwantitatieve luik worden weergegeven in Figuur 5.

Figuur 5: Overzicht onderzoeksvragen kwantitatief onderzoek

1. Slachtofferschap van seksueel geweld

1.1. In welke mate hebben Rwandese jongeren een seksuele geweldservaring meegemaakt?

Bestaat er een correlatie tussen slachtofferschap van seksueel geweld en:

1.2. **socio-economische kenmerken** van de respondenten (geslacht, leeftijd, leefsituatie, schooltype, subjectieve rijkdom, objectieve rijkdom, het belang gehecht aan religie en het belang gehecht aan de Rwandese cultuur)?

1.3. kenmerken van **relationeel en seksueel gedrag** (relatiestatus en seksuele ervaring) en met **seksueel risicogedrag** (het aangaan van een relatie met een groot leeftijdsverschil en het hebben van samenvallende seksuele relaties)?

1.4. **risico-elementen voor seksueel geweld** (alcoholgebruik, acceptatie van losse seksuele contacten en acceptatie van seksueel geweld)?

1.5. twee indicatoren van **controle over het eigen seksueel gedrag** (seks durven weigeren en condoomgebruik durven onderhandelen)?

2. Normatieve acceptatie van seksueel geweld

Welke opvattingen en normen hebben jongeren in Rwanda met betrekking tot seksueel geweld? (2.1.)

Is de normatieve acceptatie van seksueel geweld gecorreleerd met eerder genoemde socio-economische kenmerken (2.2.), kenmerken van relationeel en seksueel (risico)gedrag (2.3.) en risico-elementen voor seksueel geweld (2.4.).

2.2. Kwalitatief onderzoek naar opvattingen over en risicofactoren voor seksueel geweld

In een tweede stap wordt in deze verhandeling een kwalitatieve methode aangewend: door middel van focusgesprekken wordt onderzocht welke opvattingen en attitudes Rwandese adolescenten hebben met betrekking tot seksueel geweld en of zij beïnvloed worden door bepaalde risicofactoren voor seksueel geweld.

Figuur 6: Overzicht onderzoeksvragen kwalitatief onderzoek

1. Hoe conceptualiseren de respondenten de begrippen ‘relaties’, ‘uitgaan’ en hoe worden dergelijke zaken beleefd in Rwanda?
2. Welke definitie geven de respondenten aan ‘seksueel geweld’? Wat of wie zien zij als tactieken, daders, context en oorzaken van seksueel geweld?
3. Welke individuele, sociale en structurele risicofactoren voor seksueel geweld kunnen we afleiden uit de gesprekken met de respondenten?

3. Datacollectie d.m.v. een gestandaardiseerde vragenlijst

Kwantitatief onderzoek is aangewezen wanneer de onderzoeker informatie wil verzamelen bij een groot aantal respondenten die als steekproef van een empirische populatie beschouwd kan worden.) Het doel is om via het stellen van vragen de waarden van een aantal variabelen – namelijk kenmerken van de respondenten – vast te stellen. (Billiet & Waage, 2003, p.293

3.1. Selectie van scholen en respondenten

De substudie van de student Durotimi Olawaiye bevat vier van de vijf **scholen in Bugesera die hoger secundair onderwijs** (d.i. 4^{de}

t.e.m. 6de middelbaar) aanbieden. Het gaat om drie scholen in het stedelijke Nyamata en één school in het rurale Rilima. De selectie van de scholen die in deze substudie participeren, gebeurde aan de hand van een aantal criteria. Ten eerste werden enkel scholen geselecteerd die deel uitmaken van het Bugesera-district en waar eerder genoemde '*peer education*'-interventie van het Rode Kruis loopt.

Ten tweede werden **zowel private als publieke middelbare scholen** geselecteerd. Private scholen zijn in Rwanda namelijk duurder dan publieke scholen, doordat deze laatsten door de overheid worden gesubsidieerd (World Bank, 2004, p.111-114). Leerlingen streven er bijgevolg naar om naar een publieke school te kunnen gaan. Op het einde van het zesde leerjaar en in het derde middelbaar worden daarom examens afgenomen en op basis daarvan worden leerlingen aan publieke scholen toegewezen. De leerlingen die geen plaats krijgen in een publieke school, kunnen naar een privé-school gaan. We kunnen er dus vanuit gaan dat de beste leerlingen in publieke scholen zitten. En daarmee moet rekening worden gehouden bij de interpretatie van de analyseresultaten.

Ten derde werden **zowel scholen met internaat als scholen waarbij de leerlingen extern verblijven** geselecteerd. Leerlingen die op internaat zitten, mogen vaak slechts één dag per maand vrij buiten lopen. Wel mogen ze elke week religieuze diensten bijwonen. Dit kan een impact hebben op hun mogelijkheden tot seksueel gedrag. Hoewel leerlingen veel bewegingsvrijheid genieten binnen de school, hebben ze er niet veel privacy en is seksueel contact tevens verboden. Ook alcohol mag niet binnen de schoolmuren.

Wat de **selectie van de respondenten** betreft, werd de vragenlijst afgenomen bij 284 leerlingen van het 6de middelbaar. Dit omwille van het feit dat deze respondenten het meest seksueel ervaren zijn en het meest in staat zijn om hun waarden en normen inzake seksualiteit te expliciteren. Er werd aan de verantwoordelijken van de scholen gevraagd om ad random een aantal laatstejaars jongens en meisjes samen te roepen. Er werd niet geselecteerd op bepaalde studierichtingen of klassen.

Tabel 4: Selectie van scholen en respondenten voor de gestandaardiseerde vragenlijst.

Naam school	Locatie	Type school	Aantal
Groupe Scolaire de Rilima	Rilima	Publiek (staats) Met internaat	112
École Technique Nyamata (Eto Nyamata)	Nyamata	Publiek (staats) Zonder internaat	88
Highschool	Nyamata	Privé Met internaat	45
Associations pour Éducation Bugesera (Apebu)	Nyamata	Privé Met internaat	39

3.2. Ontwikkeling van de vragenlijst

De vragenlijst voor het onderzoek werd ontwikkeld door Durotimi Olawaiye op basis van literatuur en werd vervolgens besproken met lokale onderzoekers, Rwandese jongeren en volwassenen die met jongeren in Kigali en Bugesera werken. Onder andere medewerkers van de lokale ngo *Projet Ubuzima* en van PSI – Radio *Abajene* – een lokale ngo die samenwerkt met USAID – werden betrokken om te testen of de vragenlijst geschikt was voor de lokale context. De vragenlijst werd getest bij 21 leerlingen in een school die niet tot de steekproef behoort. De vragenlijst werd getest op begrijpelijkheid en tijdsduur, en tevens op de gehanteerde methode waarbij de vragen achtereenvolgens worden voorgelezen. De tijdsduur vormde een bron van zorg, omwille van de aanzienlijke lengte van de vragenlijst. Deze verhandeling opteert er daarom voor om vooral vragen uit het eerste deel van de vragenlijst te analyseren. De kans is immers reëel dat de gegevens achteraan de vragenlijst minder representatief zijn. De vragenlijst werd vertaald in het Kinyarwanda en werd na afloop opnieuw in het Engels vertaald.

3.3. Procedure

De directie van de scholen gaf vooraf toestemming om de vragenlijst af te nemen tijdens de schooluren. De onderzoekers legden in elke klas aan de leerlingen uit dat de vragenlijst op vrijwillige basis werd afgenomen, dat ze op elk moment konden stoppen en dat de antwoorden anoniem zouden zijn. De privacy van de leerlingen werd ook gewaarborgd door de leerkrachten niet aanwezig te laten zijn tijdens het afnemen van de vragenlijst. De vragenlijst werd door alle respondenten terug ingeleverd. Jongens en meisjes werden voorts in aparte lokalen bevestigd. Er werd gebruik gemaakt van een schriftelijke groepsenquête (Billiet & Waeghe, 2003, p.287). De vragen werden achtereenvolgens voorgelezen door twee Rwandese enquêteurs die tot hetzelfde geslacht en dezelfde leeftijdsgroep (+25 jaar) behoorden als de respondenten. Aan de leerlingen werd gevraagd om – in de mate van het mogelijke – tegelijkertijd schriftelijk te antwoorden. Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te verhogen, hebben we ervoor gekozen om enkel vragen uit het eerste deel van de vragenlijst te selecteren en verwerken. (Cfr. supra)

3.4. Verwerking van de gegevens

De invoer van de statistische gegevens werd automatisch gedaan met behulp van Optical Mark Recognition en werd door Durotimi Olawaiye manueel gecontroleerd op fouten. Analyses (frequenties, Chi² testen en multivariate analyse) werden door mezelf gedaan in SPSS16. Voor advies in verband met factoranalyses kon ik tevens beroep doen op Sarah Herbots, doctoraatsstudente aan de VUB.

3.5. Geldigheid en betrouwbaarheid

De vragenlijst die voor het onderzoek gebruikt werd, was vertaald in hun moedertaal – het Kinyarwanda – en werd door de leerlingen ingevuld in de best mogelijke omstandigheden wat betreft

anonimiteit. We weten echter niet hoeveel leerlingen bepaalde antwoorden over- of onderrapporteerden, of in welke mate zij geremd waren door de nabijheid van andere leeftijdsgenoten.

Non- respons

Bijlage 1 geeft een overzicht van de meetinstrumenten die gebruikt werden in het kwantitatief onderzoek. De non-respons graad op de individuele vragen die in dit onderzoek geanalyseerd worden ligt tussen 0.4% («*Are you a boy or a girl?*») en 9,5% («*How old are you?*»). Er is daarnaast één uitschieter: 37,5% van de respondenten antwoordde niet op de vraag «*Did anyone ever force you to have sex with him/her?*». Rekening houdend met het aantal ontbrekende antwoorden, is het mogelijk dat slachtofferschap van seksueel geweld onderschat wordt in dit onderzoek. Een dergelijke vraag kan immers vooral bedreigend zijn voor slachtoffers van (seksueel) geweld. In deel 4 besteden we hier extra aandacht aan.

Vragenlijst

Een aantal kritische bedenkingen dienen gemaakt te worden bij de vragenlijst. Zo meet de **vraag i.v.m. slachtofferschap** enkel seksueel geweld in de vorm van gedwongen geslachtsgemeenschap. Andere vormen van seksueel geweld zoals ongewenste aanrakingen of opmerkingen worden niet in rekening gebracht. Voorts meet de vraag «*Pour toi, quelle est l'importance de la culture (les coutumes et traditions Rwandaises) dans ta vie ?*» de **culturele betrokkenheid** van de respondenten. Welke Rwandese gewoonten en tradities de respondenten daarbij in het hoofd hebben of over welke aspecten van de Rwandese cultuur het gaat, is voor ons onbekend.

Ook de **schaal die de normatieve acceptatie van seksueel geweld** meet, maakt gebruik van een twijfelachtige vraagstelling. De vraag luidt als volgt : «*Imagine this: "A boy wants to have sex with a girl but the girl says no." Under which circumstances would you understand if the boy uses force or threats (holding her down,*

threatening to hurt her.. etc..) to make her have sex with him?» De term *understandable* kan op verschillende manieren geïnterpreteerd worden : als « aanvaardbaar » in de zin van « ik vind het acceptabel dat de jongen geweld gebruikt », maar ook als « begrijpelijk » of « aannemelijk » in de zin van « ik kan me voorstellen dat de jongen geweld gebruikt ». We concluderen dat de resultaten met betrekking tot slachtofferschap en acceptatie van geweld met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden en dat de bevindingen aldus slechts een indicatie van mogelijke verbanden vormen.

Kritische bemerkingen bij intercultureel kwantitatief onderzoek

Bij intercultureel kwantitatief onderzoek dienen we ons tenslotte af te vragen of de respondenten wel dezelfde betekenis geven aan de concepten als de onderzoekers. Begrippen hebben immers hoe dan ook een contextspecifieke betekenis. (Kloos, 1991, p.171)

Wat de gebruikte vragenlijst betreft, is het in dit onderzoek bijvoorbeeld niet zeker dat de respondenten de vraag “*Did anyone ever force you to have sex with him/her?*” op eenzelfde manier interpreteren. Uit onderzoek (Andersson e.a., 2004) weten we bijvoorbeeld dat Zuid-Afrikaanse jongeren minder aangeven dat ze ooit iemand gedwongen hebben tot seks wanneer ze vinden dat de term ‘seksueel geweld’ niet geldt bij seks met iemand die je kent. We weten daarnaast ook niet wat de respondenten verstaan onder de term “*force*”: denken zij enkel aan het gebruik van fysieke dwang, of ook aan verbale manipulatie en bedreigingen?

Hoewel een kwantitatieve onderzoeksmethode de representativiteit van de onderzoeksbevindingen aanzienlijk verhoogt, biedt ze nauwelijks de mogelijkheid om een dieper inzicht te verwerven in de betekenis die door onderzoekspopulatie verleend wordt aan de onderzochte concepten. Zeker wanneer het intercultureel onderzoek betreft, is het aangewezen de resultaten met de nodige voorzichtigheid te interpreteren. Hierin ligt tevens de meerwaarde van het kwalitatieve luik dat in dit onderzoeksproject werd

opgenomen. Uit voorgaand onderzoek met focusgesprekken (MIGEPROF & USAIDS, 2004, p.74) blijkt bijvoorbeeld dat Rwandese adolescenten een brede opvatting hebben met betrekking tot de betekenis van ‘verkrachting’. Zij betitelen praktisch alle seksuele relaties buiten het huwelijk als verkrachting. Op grond daarvan beweren zij dan ook dat verkrachtingen zeer vaak voorkomen in hun omgeving. Om die reden zullen we in onze focusgesprekken nagaan hoe de respondenten ‘relaties’, ‘uitgaan’ en ‘seksueel geweld’ conceptualiseren en op welke manier deze zaken worden beleefd.

4. Datacollectie d.m.v. focusgesprekken

Kwalitatief onderzoek is aangewezen om de betekenis van een sociaal fenomeen voor de respondenten te begrijpen en inzicht te verwerven in de context van de respondent en het onderzoeksveld. Het is niet de bedoeling om de data te veralgemenen naar een bredere populatie. We willen met behulp van deze focusgesprekken achterhalen welke opvattingen en attitudes jongeren in Rwanda hebben ten opzichte van seksueel geweld en welke risicofactoren voor seksueel geweld zij zelf aanhalen en welke risicofactoren we als externe onderzoeker kunnen destilleren uit de gesprekken.

4.1. Selectie van scholen en respondenten

Wat betreft de focusgesprekken hebben we respondenten geselecteerd uit twee van de vier scholen waar de vragenlijst werd afgenomen. De **scholen Eto Nyamata en Apebu** werden gekozen zodat zowel jongeren uit een publieke school zonder internaat als uit een private school met internaat hun mening kunnen geven. We hebben ons beperkt tot vier gesprekken omwille van ons beperkt budget waarmee de verslaggevers, moderatoren en vertaler werden betaald.

In de **school Apebu** werden de *peer educators* van het Rwandese Rode Kruis ingeschakeld om leerlingen van het 5de of 6^{de}

middelbaar (minimum 16 jaar – maximum 25 jaar) te vinden die bereid waren om deel te nemen aan de focusgesprekken. In de **school Eto Nyamata**, werden alle jongeren van het 5de en 6de middelbaar buiten verzameld. Vervolgens legden we uit dat we op zoek waren naar studenten die hun mening wilden geven over het onderwerp seksueel geweld in Rwanda en werd gevraagd wie wilde deelnemen. In beide scholen vonden we meer studenten dan nodig die bereid waren om deel te nemen aan de focusgesprekken. Door de jongeren zelf de keuze te laten om al dan niet te participeren, hoopten we jongeren te vinden die vrijuit en vrijwillig over een gevoelig onderwerp als seksueel geweld.

In totaal namen **37 jongeren** deel aan de gesprekken: 19 jongens en 18 meisjes, tussen 17 en 24 jaar. (Tabel 5) Het zijn jongeren die de vragenlijst niet hebben ingevuld, aangezien deze het voorgaande schooljaar werd afgenomen. Er vonden vier gesprekken plaats: per school werden twee aparte focusgesprekken georganiseerd: één focusgesprek met meisjes en één met jongens. De jongeren die deelnamen aan de gesprekken kregen een kleinigheid (pen en frisdrank) om hen te bedanken. Ze werden hier echter niet vooraf van op de hoogte gebracht om te vermijden dat de selectie van de respondenten vertekend zou zijn.

Tabel 5: Selectie van scholen en respondenten voor de focusgesprekken

Naam school	Locatie	Aantal respondenten
École Technique Nyamata (Eto Nyamata)	Nyamata	8 meisjes, 9 jongens
Associations pour Éducation Bugesera (Apebu)	Nyamata	10 meisjes, 10 jongens

Een overzicht van alle deelnemers naar geslacht, geboortedatum en school is te vinden in Bijlage 2.

4.2. Procedure

De focusgesprekken werden in het Kinyarwanda gehouden en dit apart voor meisjes en voor jongens. Ze werden telkens begeleid door twee Rwandese onderzoekers – één verslaggever en één moderator – die geselecteerd werden via de lokale ngo ‘*Projet Ubuzima*’, die onderzoek voert naar reproductieve gezondheid. De begeleiders (twee mannen en twee vrouwen) hadden telkens hetzelfde geslacht als de deelnemende jongeren en drie begeleiders waren eveneens van een jonge leeftijd (- 25 jaar).

De **verslaggevers en moderatoren** kregen voor elk focusgesprek instructies. Daarnaast kregen ze een korte opleiding – met de nadruk op een open onderzoekshouding – van Marie-Michele Umulisa van ‘*Projet Ubuzima*’. De onderwerpen van de gesprekken werden op voorhand vastgelegd in een topiclijst – die we op basis van onze probleemstelling, bestaande literatuur en de kwantitatieve analyses ontwikkelden – en waarvan de begeleiders gebruik maakten. Bijlage 3 bevat de **richtlijnen en topiclijst** voor de moderatoren.

Om de privacy van de studenten te garanderen werd telkens een klaslokaal vrijgemaakt. Om te vermijden dat de aanwezigheid van een *muzungu* (blanke) de antwoorden van de jongeren zou beïnvloeden, was ik niet aanwezig in het lokaal. Alvorens het gesprek van start ging, werd ook telkens de anonimiteit en de vrijwilligheid van het gesprek benadrukt. De deelnemers kregen vervolgens een ‘**Informed consent**’-formulier in het Kinyarwanda. uitlegt dat de rapportage van de data anoniem verloopt, dat de respondenten het recht hebben om niet te antwoorden op bepaalde vragen en bevat de contactgegevens van de onderzoekers.

De focusgesprekken namen ongeveer twee uur in beslag. Alle respondenten waren erg enthousiast over hun deelname. Wel bleken de vrouwelijke respondenten van Apebu erg verlegen en vonden ze het in het begin van het gesprek moeilijk om ideeën te bedenken en hun mening te geven. Deze meisjes hadden ook een beperkte kennis van het onderwerp seksualiteit, waardoor ze veel tijd nodig hadden

om de vragen te begrijpen. Na het gesprek waren zij echter de respondenten die het meest hun enthousiasme uitten. Mijn algemene indruk was ook dat de jongeren van de publieke school Eto Nyamata meer kennis en zelfvertrouwen hadden en zich beter konden uitdrukken dan de leerlingen van de private school Apebu.

4.3. Verwerking van de gegevens

De gesprekken werden opgenomen met een audio-recorder en getranscribeerd door de Rwandese verslaggevers. Aan deze laatste werd de opdracht gegeven om alle gesprekken letterlijk uit te schrijven. Vervolgens werden de transcripts door een professioneel vertaalbureau in het Engels vertaald. Tenslotte heb ik de vertaalde transcripts handmatig geanalyseerd. Een eerste fase omvatte daarbij het *open coderen*, waarbij we – los van de onderzoeksvraag – zin per zin nagingen welke thema's aan bod kwamen. In een tweede fase – het selectief coderen – werd bekeken hoe de verschillende thema's van de onderzoeksvraag aan bod kwamen tijdens de focusgesprekken.

4.4. Geldigheid en betrouwbaarheid

Het doel van de focusgesprekken is enkel de ervaringen en meningen van de respondenten m.b.t. seksueel geweld te achterhalen. Het gaat daarbij om subjectieve verhalen die de leefwereld van de respondenten weerspiegelen, maar niet veralgemeend kunnen worden naar een bredere populatie. We trachtten te streven naar een zo hoog mogelijke geldigheid en betrouwbaarheid door de setting van het interview, het taalgebruik en het uiterlijk van de onderzoekers zo goed mogelijk op de respondenten af te stemmen.

Seksualiteit: een gevoelig onderwerp

De jongeren die ervoor kozen om deel te nemen aan de focusgesprekken, waren openhartig over hun seksualiteit en

ervaringen. Dit is ongebruikelijk in de Rwandese cultuur, waarin dergelijke publieke conversaties over seksualiteit niet worden aangemoedigd. Vermoedelijk vergemakkelijkt het gebruik van groepen meisjes en jongens – in tegenstelling tot individuele interviews – de discussie over het onderwerp. Deze methode benadert immers de setting waarbinnen seksualiteit een belangrijk thema van gesprek is tussen jongeren onderling.

Het proces van de transcribering en vertaling

Als we kijken naar de transcripts van de focusgesprekken, zijn bepaalde uitspraken van respondenten vrij intellectualistisch en vormen ze geen spontane reacties. Het is denkbaar dat bepaalde uitspraken door het proces van transcriberen en vertalen vervormt geraakten. Ook werden de gesprekken met de jongens – ondanks onze duidelijke instructies – niet letterlijk getranscribeerd en zijn ze bijgevolg van een beperkte omvang, hoewel de gesprekken even lang duurden als de gesprekken van de meisjes. Daardoor worden meer citaten van uitspraken van meisjes aangehaald in het kwalitatief luik. Het is dus mogelijk dat het standpunt van de mannelijke respondenten niet voldoende wordt weergegeven.

5. Algemene beperkingen van het onderzoek

Deze studie reflecteert enkel de ervaringen en opvattingen van **schoolgaande jongeren** in één provincie van Rwanda. Gemiddeld schrijven echter slechts 22% van de Rwandese jongeren zich in voor het middelbaar onderwijs. (UNESCO Institute for Statistics, 2008) Dit kan voor een vertekend resultaat zorgen. Voorgaand onderzoek heeft immers een verband aangetoond tussen seksueel geweld en opleidingsniveau. Ook het feit dat er reeds een hiv-preventie interventie van het Rode Kruis loopt in de geselecteerde scholen kan de resultaten beïnvloeden ten opzichte van andere jongeren in Rwanda.

Verder is het mogelijk dat de **mate van seksueel geweld onderschat** wordt, aangezien meisjes die – al dan niet door seksueel misbruik – zwanger worden, van school worden gestuurd. Ook uit andere focusgesprekken met Rwandese meisjes (MIGEPROF & USAIDS, 2004, p.74) blijkt dat jonge zwangere meisjes zelf de school verlaten omwille van angst voor verkrachting door leerkrachten. Verder (longitudinaal) onderzoek op grotere schaal, moet uitwijzen of de bevindingen van deze verhandeling kunnen gereproduceerd en verklaard worden.

Tenslotte kan het gevoelig onderwerp van het onderzoek ertoe hebben bijgedragen dat respondenten **sociaal wenselijk antwoorden**. Zowel bij de vragenlijst, als bij de focusgesprekken werd er alles aan gedaan om dit te vermijden – door bijvoorbeeld de anonimiteit te benadrukken en als buitenlandse onderzoeker zelf niet aanwezig te zijn. Tijdens het onderzoek ervaren we geen duidelijke aanwijzingen van sociale wenselijkheid in de rapporteringen. Persoonlijk was ik tijdens mijn verblijf in Rwanda zelfs verrast over de openheid en de eerlijkheid van de jongeren die ik ontmoette en me soms erg persoonlijke zaken toevertrouwden. Dit in tegenstelling tot de volwassenen in Rwanda die een eerder gesloten indruk op me maakten.

DEEL 4: SLACHTOFFERSCHAP EN NORMATIEVE ACCEPTATIE VAN SEKSUEEL GEWELD: RESULTATEN UIT DE KWANTITATIEVE ANALYSE

In wat volgt, worden de resultaten van de analyses van de gestandaardiseerde vragenlijsten weergegeven. Omwille van de beperkte omvang van de steekproef werd de optie *pairwise deletion* gebruikt bij de regressie-analyses. Bovendien wordt – opnieuw omwille van de kleine steekproef- het significantieniveau $p < 0.1$ eveneens weergegeven in onderstaande analyses. Deze resultaten moeten dus met uiterste voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

1. Beschrijving van de steekproef

1.1. Socio-demografische karakteristieken

In totaal participeerden 285 leerlingen (waarvan 38.4% meisjes en 61.6% jongens) in het laatste jaar secundair onderwijs aan de studie. (zie Tabel 6) De leerlingen zijn tussen de 16 en 34 jaar oud met een **gemiddelde leeftijd** van 21 jaar ($SD=2.018$). De meerderheid (89.5%) van de respondenten is tussen de 19 en de 23 jaar. Op het vlak van **opleiding** zijn de respondenten divers: 21.7% studeert biochemie, 17.8% wiskunde, 10.3% humane wetenschappen en 8.2% snit en naad. De helft van de respondenten (50.7%) **verblijft** bij de ouders of andere familieleden, 45.5% verblijft in schoolaccommodatie: op internaat binnen de school of in een privéresidentie in de buurt van de school.

Wat de **religieuze denotatie** betreft, is de meerderheid van de respondenten (41,4%) katholiek. De respondenten getuigen van een sterke religieuze betrokkenheid: 88.3% zegt dat religie een (zeer) belangrijke rol speelt in zijn of haar leven. Ook vertonen de respondenten een hoge mate van culturele betrokkenheid: 68.4% onderschrijft de **Rwandese waarden en normen**.

Op het vlak van de socio-economische indicatoren kunnen we de steekproef vergelijken met de algemene populatie van Rwandese jongeren. De respondenten geven blijk van een **lage subjectieve rijkdom**, de helft beschouwt zichzelf als minder rijk wanneer ze zich vergelijken met Rwandese leeftijdsgenoten. Wanneer we de respondenten uit onze steekproef vergelijken met de algemene populatie op het vlak van **objectieve rijkdom**, blijkt echter dat minder respondenten een aarden vloer hebben (50.9%) en meer respondenten stromend water thuis of in hun gemeenschap hebben (84.7%).

De **publieke scholen** bevatten meer mannelijke dan vrouwelijke respondenten (75% tegenover 25%), terwijl in de **privéscholen** minder jongens dan meisjes de vragenlijst hebben ingevuld (29.8% vs 70.2%). De respondenten in de privéscholen blijken zich bovendien significant minder rijk te voelen dan de respondenten in de publieke scholen. ($\chi^2 = 7.080$; $p=.008$) (Kruistabel: zie Bijlage 4, Tabel 1)

Tabel 6: Socio-demografische kenmerken van de respondenten

	N	Percentage
Leeftijd (gemiddelde)	258	20.95 (sd 2.018)
Geslacht	284	
Vrouw	109	38.4
Man	175	61.6
Schooltype	285	
Publiek	200	70.2
Privé	85	29.8
Religie	278	
Katholiek	115	41.4
Protestant	66	23.7
Adventist	39	14.0
Overige	58	20.9
Religieuze betrokkenheid	282	
Niet belangrijk	16	5.7
Niet heel belangrijk	17	6.0
Belangrijk	71	25.2
Heel belangrijk	178	63.1
Culturele betrokkenheid	279	
Niet belangrijk	49	17.6
Niet heel belangrijk	39	14.0
Belangrijk	81	29.0
Heel belangrijk	110	39.4
Subjectieve rijkdom:	272	
<i>Compared to other Rwandan youth, I consider myself...</i>		
Less wealthy	136	50.0
As wealthy as others	94	34.6
Wealthier	42	15.4
Objectieve rijkdom	249	
Nee	104	41.8
Ja	145	58.2
Alcoholgebruik	274	
Nooit	154	56.2
Soms / vaak	120	43.8

1.2. Alcoholgebruik

Bijna de helft van de respondenten (43.8%) rapporteert het gebruik van alcohol. Het alcoholgebruik blijkt significant te verschillen naar geslacht en naar schooltype. Meer **jongens** dan meisjes drinken soms of vaak alcohol ($\chi^2 = 27.150$; $p < .0001$). De respondenten in de **publieke scholen** drinken significant meer alcohol dan de respondenten in de privéscholen ($\chi^2 = 20.817$; $p < 0.0001$). Dit is mogelijk te verklaren door het feit dat in de privéscholen meer meisjes werden ondervraagd, maar ook door het feit dat de respondenten in de privéscholen op internaat verblijven, waar alcoholgebruik strikt verboden is (Kruistabellen in Bijlage 4: Tabel 2 en 3).

1.3. Relatieve en seksueel gedrag

Uit tabel 7 kunnen we afleiden dat de meerderheid (76.2%) van de Rwandese jongeren in de studie ooit al een **relatie** met iemand van het andere geslacht heeft gehad. Op het moment van de studie heeft meer dan de helft van de respondenten (56.2%) een relatie. Wanneer we kijken naar het al dan niet ooit gehad hebben van een relatie, blijkt er geen verschil te zijn tussen jongens en meisjes ($\chi^2 = 1.165$; $p = .175$ n.s.).

Qua seksueel gedrag heeft 34.5% reeds voor de **eerste keer geslachtsgemeenschap** gehad. De proportie seksueel ervaren participanten is groter bij jongens (42.9%) dan bij meisjes (21%) ($\chi^2 = 13.880$; $p < .0001$). Van de respondenten die reeds seks gehad hebben ($N=95$), ligt het gemiddelde **aantal seksuele partners** op 2.96 ($SD=4.993$). De gemiddelde **leeftijd** waarop zij voor de eerste keer seks hadden is 15.75 jaar ($SD=5.291$). Deze cijfers gelden niet voor de gehele steekproef aangezien 65% van de respondenten nog geen seksuele betrekkingen heeft gehad. Het betreft uitsluiten de respondenten die reeds seksueel actief zijn.

Tabel 7: Relatieel en seksueel (risico)gedrag

	N	% Totaal (N)	% Mannen (N)	% Vrouwen (N)
Relatiestatus	281			
Nooit een relatie gehad		23.8 (67)	26.0 (45)	20.4 (22)
Momenteel een relatie		56.2(158)	49.7 (86)	66.7 (72)
Had in het verleden een relatie		19.9 (56)	24.3 (42)	13.0 (14)
$\chi^2 = 8.558$; $p = 0.014$				
Ooit seks gehad				
(% yes)	275	34.5 (95)	42.9 (73)	21.0 (22)
$\chi^2 = 13.880$; $p < 0.0001$				
Relatie met groot leeftijdsverschil (minstens 10 jaar)				
(% yes)	278	18,3 (51)	12.2 (21)	28,3 (30)
$\chi^2 = 11.338$; $p < 0.001$				
(% yes of those who have had a relationship)	211	22.7 (48)	15.7 (20)	33.3 (28)
$\chi^2 = 8.897$; $p = 0.003$				
(% yes of those who have had sex)	93	48,9 (45)	-	-
$\chi^2 = 5.293$; $p = 0.028$				
Samenvallende seksuele relaties				
(% yes)	265	23.8 (63)	28.8 (48)	15.3 (15)
$\chi^2 = 6.153$; $p = 0.013$				
(% yes of those who have had a relationship)	199	28.1 (56)	34.7 (42)	17.9 (14)
$\chi^2 = 6.590$; $p = 0.010$				
(% yes of those who have had sex)	91	92,1 (84)	-	-
$\chi^2 = 1.203$; $p < 0.0001$				

1.4. Seksueel risicogedrag

Een aantal indicatoren brengt het seksueel risicogedrag van de respondenten in kaart (zie tabel 7). Van alle bevroegde respondenten, heeft 18.3% ooit een relatie gehad met een persoon die **minstens tien jaar ouder** is. Meer meisjes dan jongens zeggen ooit een relatie met een groot leeftijdsverschil te hebben gehad ($\chi^2 = 8.897$; $p=0.003$).

Van de ondervraagde jongeren geeft 23.8% aan al ooit **meer dan één seksuele relatie tegelijk** te hebben gehad. Op het moment van de bevraging heeft 7.1% meer dan één seksuele relatie. Meer jongens dan meisjes hebben ooit samenvallende relaties gehad ($\chi^2 = 6.153$; $p<.005$).

Bovenstaande cijfers stijgen bovendien nog indien we enkel kijken naar de **seksueel actieve respondenten**. Bijna de helft van de seksuele actieve respondenten (48.9%) heeft ooit al een relatie gehad met een persoon die minstens 10 jaar ouder was en maar liefst 9 op de 10 seksueel actieve respondenten (92.1%) heeft ooit meer dan één seksuele relatie tegelijk gehad (Kruistabellen in Bijlage 4: Tabel 4 en 5). Deze cijfers betreffende het seksueel risicogedrag zijn beduidend hoger dan de cijfers uit de Rwanda Demographic Health Survey 2005. Ook ander onderzoek (Michielsens, 2010) toont gelijkaardige cijfers aan.

1.5. Het verband tussen alcoholgebruik en relationeel en seksueel (risico)gedrag

Uit de kruistabellen (zie Bijlage 4: Tabel 6, 7 en 8) kunnen we afleiden dat de consumptie van alcohol samenhangt met het relationeel en seksueel gedrag van de respondenten. Het zijn vooral de jongeren die ooit **een relatie** hebben gehad ($\chi^2 = 4.111$; $p = .047$) en de jongeren die **seksueel actief** zijn ($\chi^2 = 20.037$; $p < 0.0001$), die aangeven dat ze soms of vaak alcohol drinken: respectievelijk 47.6% versus 33.3% en 62.6% versus 33.9%.

Ook blijkt alcoholconsumptie samen te hangen met één vorm van seksueel risicogedrag. Jongeren die meerdere **samenvallende seksuele relaties** hebben (gehad), rapporteren vaker dat ze soms of vaak alcohol drinken dan jongeren die nooit meer dan één seksuele relatie tegelijk hebben gehad. (64.4% versus 39.1%) ($\chi^2 = 11.765$; $p = 0.001$) Er werd geen verband gevonden tussen alcoholgebruik enerzijds en het hebben (gehad) van een relatie met groot leeftijdsverschil. Deze resultaten zijn overeenkomstig met bevindingen uit de literatuur: daaruit blijkt dat er een duidelijke link is tussen seksualiteit en alcoholgebruik.

2. Slachtofferschap van seksueel geweld

2.1. In welke mate hebben Rwandese jongeren een seksuele geweldservaring meegemaakt?

De mate waarin de respondenten geconfronteerd werden met seksuele agressie, wordt gemeten aan de hand van de vraag “Did anyone ever force you to have sex with him/her?” (yes/no). Slechts 178 respondenten hebben deze vraag beantwoord, en van hen gaf bijna 1 op de 10 aan ooit met seksuele agressie te zijn geconfronteerd (Tabel 8).

Tabel 8: Frequentietabel slachtofferschap seksuele agressie bij Rwandese jongeren

<i>Did anyone ever force you to have sex with him/her?</i> (N=178)	Frequentie	Percentage
Yes	16	9,0
No	162	91,0

Rekening houdend met het aantal ontbrekende antwoorden op deze vraag, is het mogelijk dat deze proportie nog onderschat wordt, daar

een dergelijke vraag vooral bedreigend kan zijn voor slachtoffers van (seksueel) geweld. Bijlage 6 bevat een analyse van de missings op deze vraag. Daaruit blijkt dat respondenten die aangeven dat ze reeds seks hebben gehad, minder missings vertonen op deze vraag – en op de twee voorgaande vragen in verband met condoomgebruik – dan respondenten die aangeven dat ze niet seksueel actief zijn. Mogelijk vinden respondenten die nog geen seks hebben gehad deze vragen niet relevant en werden ze daarom overgeslagen.

Door het kleine aantal respondenten dat deze vraag beantwoord heeft, kunnen de resultaten die in de volgende paragrafen worden weergegeven, vertekend zijn. Het is ook mogelijk dat bepaalde verbanden die niet significant zijn, wel significant zouden zijn bij een grotere steekproef en/of een lagere non-respons. De resultaten die in dit hoofdstuk worden besproken vormen dus slechts een indicatie van mogelijke verbanden en vormen aldus een aanleiding voor verder onderzoek.

2.2. Wat zijn kenmerken van jongeren die geconfronteerd zijn geweest met seksueel geweld?

We gaan na in welke mate slachtofferschap van seksueel geweld samenhangt met bepaalde socio-economische kenmerken, met een aantal kenmerken van relationeel en seksueel (risico)gedrag, met risico-elementen voor seksuele agressie en met het gevoel van controle over het eigen seksueel gedrag.

2.2.1. Socio-economische kenmerken

De bivariate correlaties worden weergegeven in tabel 9. Van de onderzochte kenmerken blijkt enkel **geslacht** en **subjectieve rijkdom** significant gecorreleerd te zijn met slachtofferschap van seksueel geweld. Meisjes (21.3% slachtofferschap versus 2.6 % bij jongens; $\chi^2 = 17.048$; $p < 0.0001$) en jongeren die zich minder rijk voelen dan andere Rwandese leeftijdsgenoten (14.8% versus 1.7% bij jongeren die zich even rijk voelen en 4.2% bij jongeren die zich

rijker voelen; $\chi^2=8.152$; $p = 0.017$), hebben een hogere kans om geconfronteerd te zijn geweest met seksuele agressie. (Kruistabellen: Bijlage 4, Tabellen 9 en 10) Vanuit schooltype gaat ook een significant verschil op niveau $p<.1$ uit. Respondenten in privéscholen hebben meer kans om ooit slachtoffer te zijn geweest dan respondenten in publieke scholen. Dit verschil is echter te verklaren door het feit dat de privéscholen meer vrouwelijke respondenten bevatten dan de publieke scholen.

Tabel 9: Bivariate correlaties tussen socio-economische kenmerken van respondenten en de variabele ‘slachtofferschap van seksueel geweld’

Kenmerk	N	Pearson correlatie	Significantie (2-tailed)
Geslacht (ref. vrouw)	177	17.048	.0001 ****
Leeftijd	164	.033	.671 (n.s.)
Leefsituatie (ref. op internaat of in privéresidentie)	169	.013	.902 (n.s.)
Schooltype (ref. publiek) (!)	178	3.004	.083 *
Objectieve rijkdom	160	.011	.918 (n.s.)
Subjectieve rijkdom (!)	170	8.152	0.017 **
Culturele betrokkenheid (met Rwandese tradities en gewoontes)	174	.081	.812 (n.s.)
Religieuze betrokkenheid	175	-.44	.564 (n.s.)

* $p<.1$; ** $p<.05$; *** $p<.01$; **** $p<.001$; (n.s.) = niet significant
(!) 1 cell has expected count less than 5

Wanneer we de drie categorieën van subjectieve rijkdom opsplitsen en er dummyvariabelen van maken, blijkt er enkel een significant verschil te zijn voor **de categorieën ‘arm’ en ‘gemiddeld’**.

Respondenten die zich armer voelen dan andere Rwandese jongeren hebben ten opzichte van de overige respondenten een grotere kans op slachtofferschap van seksueel geweld ($\chi^2=8.026$; $p=.004$). Respondenten die aangeven dat ze even rijk zijn, hebben ten opzichte van de andere respondenten een kleinere kans op slachtofferschap ($\chi^2 = 5.515$; $p=.013$).

2.2.2. Is slachtofferschap gecorreleerd met relationele en seksuele kenmerken van de respondenten? Is er een verband met seksueel risicogedrag?

In tabel 10 wordt de bivariate samenhang onderzocht tussen enerzijds slachtofferschap van seksuele agressie en anderzijds het relationeel en seksueel gedrag (relatiestatus, seksuele ervaring, relaties met groot leeftijdsverschil en samenvallende relaties) van de respondenten.

Voor relatiestatus werd geen verband gevonden. Wel lopen **seksueel actieve** jongeren logischerwijze een groter risico op seksuele agressie dan jongeren die nog geen seks hebben gehad. (Kruistabel in Bijlage 4: Tabel 11) Van de jongeren die aangeven ooit seks te hebben gehad, bedraagt het percentage respondenten dat ooit gedwongen is tot seks 15.5% versus 5.3% bij seksueel onervaren respondenten ($\chi^2 =7.928$; $p = 0.005$).

In het theoretisch kader werd vermeld dat het ervaren van seksueel geweld samenhangt met het nemen van seksuele risico's. Uit tabel 10 blijkt dat slachtofferschap van seksueel geweld bij deze steekproef inderdaad samenhangt met twee **seksuele risicogedragingen**.

Tabel 10: Bivariate correlaties tussen kenmerken van relationeel en seksueel (risico)gedrag respondenten en de variabele ‘slachtofferschap van seksueel geweld’

Kenmerk	N	Pearson correlatie	Significantie (2-tailed)
Relatiestatus (ref. nooit gehad) (!)	178	2.387	.122 (n.s.)
Seksuele ervaring (ref. geen)	176	7.928	0.005 ***
Relatie met leeftjidsverschil (ref. nooit gehad) (!)	176	7.024	0.008 ***
Samenvallende relaties (ref. nooit gehad)	174	4.414	0.036 **

*p< .1; **p< .05; *** p< .01 ; ****p< .001; (n.s.) = niet significant
 (!) 1 cell has expected count less than 5

Uit de kruistabellen (Bijlage 4: Tabel 12 en 13) kunnen we afleiden dat bijna één op vijf (19.5%) van de jongeren die ooit een relatie heeft gehad met een persoon van 10 of meer jaar ouder, ooit gedwongen is geweest tot seks. Dit ten opzichte van 5.9% van de jongeren die nooit dergelijke oudere seksuele partner heeft gehad ($\chi^2 = 7.024$; $p = 0.013$). Daarnaast heeft bijna 15.8% van de jongeren die ooit meerdere seksuele relaties tegelijk heeft gehad, een seksuele geweldservaring meegemaakt, ten opzichte van 6% van de jongeren die nooit dergelijke relaties had ($\chi^2 = 4.414$; $p = 0.049$).

2.2.3. Hangt slachtofferschap samen met de aanwezigheid van risico-elementen voor seksueel geweld?

Vervolgens werd nagegaan of slachtoffers van seksueel geweld bepaalde risico-elementen voor seksuele agressie vertonen. Het gaat met name om alcoholgebruik, een hoge acceptatie van losse seksuele contacten en een hoge acceptatie van normatieve agressie

(aanvaarding van misvattingen over seksueel gedrag). Uit tabel 9 blijkt dat er geen verband gevonden werd tussen slachtofferschap en deze risico-elementen voor seksuele agressie. Noch de schaal 'acceptatie van losse sekuele contacten' ($\chi^2 = .102$; $p=.220$), noch de schaal 'acceptatie van seksuele agressie' ($\chi^2 = -.041$; $p=.660$) vertonen een significant verband met slachtofferschap. Ook rapporteren jongeren die alcohol drinken in deze steekproef niet meer slachtofferschap van seksueel geweld dan niet-drinkers (Kruistabel: Bijlage 4, Tabel 14). Mogelijk is de kleine steekproef en de hoge non-respons op de vraag inzake slachtofferschap van seksueel geweld verantwoordelijk voor deze uitkomsten.

Tabel 11: Bivariate correlaties tussen risico-elementen voor seksuele agressie en de variabele 'slachtofferschap van seksueel geweld'

Kenmerk	N	Pearson correlatie	Significantie (2-tailed)
Alcoholgebruik (nooit versus soms/vaak)	173	.163	0.686 (n.s.)
Acceptatie van losse seksuele contacten	147	.102	.220 (n.s.)
Acceptatie van seksueel geweld	116	-.041	.661 (n.s.)

* $p < .1$; ** $p < .05$; *** $p < .01$; **** $p < .001$; (n.s.) = niet significant

2.2.4. Bestaat er een verband tussen slachtofferschap van seksueel geweld en de mate van controle over het eigen seksueel gedrag?

Tenslotte werd nagegaan of slachtoffers van seksueel geweld zichzelf minder in staat achten om seks te weigeren in een seksuele interactie en om condoomgebruik te onderhandelen (Tabel 12). Overeenkomstig met de literatuur vinden we geen verband tussen

slachtofferschap en de mate waarin respondenten van zichzelf vinden dat ze seks kunnen weigeren. We vinden echter ook geen verband tussen slachtofferschap en de mate waarin men condoomgebruik durft te onderhandelen.

Tabel 12: Bivariate correlaties tussen indicatoren van controle over seksueel gedrag en de variabele ‘slachtofferschap van seksueel geweld’

Kenmerk	N	Pearson correlatie	Significantie (2-tailed)
Seks durven weigeren	134	.023	.790 (n.s.)
Condoomgebruik durven onderhandelen	132	.010	.913 (n.s.)

* $p < .1$; ** $p < .05$; *** $p < .01$; **** $p < .001$; (n.s.) = niet significant

We stellen vast dat het slachtofferschap van seksueel geweld gedifferentieerd is volgens een aantal achtergrondvariabelen. Zo blijkt de ervaring erg gesegregeerd naar geslacht en naar de gepercipieerde sociaal-economische situatie (in tegenstelling tot objectieve rijkdom). Wat de indicatoren voor seksueel (risico)gedrag betreft, blijkt de kans op slachtofferschap hoger voor jongeren die seksueel actief zijn, voor jongeren die ooit een relatie met een groot leeftijdsverschil hebben gehad en voor jongeren die verschillende seksuele relaties tegelijk aangaan.

2.3. Multivariate test

Tot dusver hebben we de verbanden vooral op bivariate wijze getest. We willen echter ook tot een multivariate toetsing komen. Rekening houdend met de verbanden die reeds werden vastgesteld, gaan we na of slachtofferschap van seksuele agressie verschilt volgens achtergrondkenmerken zoals geslacht, leeftijd, subjectieve rijkdom en volgens indicatoren van seksueel (risico)gedrag zoals seksuele ervaring, samenvallende relaties en relaties met groot leeftijdsverschil. Hoewel we geen bivariate verbanden vonden voor

alcoholgebruik als risico-element voor seksuele agressie willen we dit kenmerk ook testen. Dit doen we aan de hand van een logistische regressie-analyse. De resultaten worden weergegeven in Tabel 13.²

² Exp(B) geeft de verhouding weer van de kans op slachtofferschap van seksueel geweld van een categorie ten opzichte van de referentiecategorie.

Tabel 13: Slachtofferschap van seksueel geweld; exponentiële bèta-coëfficiënten uit de logistische regressie

	Model 1 Exp(B)	Model 2 Exp(B)	Model 3 Exp(B)	Model 4 Exp(B)
Man (ref. vrouw)	.081**** (p=.001)	.073 **** (p=.001)	.079**** (p=.001)	.058**** (p=.000)
Leeftijd (in jaar)	1.236* (p=.085)	1.231* (p=.097)	1.279 (n.s.) (p=.187)	1.102 (n.s.) (p=.473)
Subjectieve rijkdom (ref. Arm) Gemiddeld	.137* (p=.065)	.153* (p=.083)	.107* (p=.066)	.156* (p=.095)
Rijk	.356 (n.s.) (p=.354)	.326 (n.s.) (p=.318)	.148 (n.s.) (p=.126)	.212 (n.s.) (p=.189)
Alcoholgebruik (ref. Nooit)		1.588 (n.s.) (p=.497)		
Seksuele ervaring (ref. Geen)			6.993** (p=.029)	9.094*** (p=.005)
Relatie met groot leeftijdsverschil			3.050 (n.s.) (p=.169)	
Samenvallende relaties			.902 (n.s.) (p=.898)	
N	158	154	151	156
Nagelkerke R²	.302	.306	.441	.411

*p< .1; **p< .05; *** p< .01 ; ****p< .001; (n.s.)

Model 4 is het finale model voor de verklaring van slachtofferschap van seksueel geweld onder de respondenten. Het model heeft een Nagelkerke R^2 van **41,1%** en bevat twee significante en sterke effecten en één effect dat significant is op het niveau $p < .1$.

Een eerste significant verschil is **gendergerelateerd**. De kans dat vrouwen ooit gedwongen werden tot seksuele betrekkingen, ligt beduidend hoger dan die van mannen. De relatieve kans op slachtofferschap versus niet-slachtofferschap bedraagt voor mannen slechts 5,8% van de relatieve kans die vrouwen hebben op slachtofferschap versus niet-slachtofferschap.

Een tweede significante, sterke invloed gaat uit van de variabele '**seksuele ervaring**'. Jongeren die reeds seks hebben gehad, hebben een veel grotere kans om slachtoffer te worden van seksueel geweld dan jongeren die niet seksueel actief zijn. De kans dat een seksueel actieve jongere ooit geconfronteerd werd met seksueel geweld, ligt 9 keer hoger dan de kans dat een jongere die geen seksuele ervaring heeft ermee geconfronteerd werd.

Een derde (minder sterke) invloed gaat uit van de gepercipieerde sociaal-economische situatie (**subjectieve rijkdom**). Tussen de armsten en de rijksten stellen we geen significant verschil vast. Het onderscheid tussen de 'middenklasse-respondenten' en de 'arme' respondenten is daarentegen meer uitgesproken én significant op niveau $p < .01$: jongeren die zichzelf beschouwen als behorend tot de middenklasse worden beduidend minder vaak het slachtoffer van seksueel geweld dan jongeren die van zichzelf vinden dat ze een economisch zwakke positie bekleden.

De **leeftijd** heeft in model 1 en 2 een significante invloed: de kans dat men geconfronteerd wordt met seksueel geweld, neemt significant toe naarmate men ouder wordt. Wanneer in model 3 en 4 echter de variabele 'seksuele ervaring' wordt toegevoegd, verdwijnt de significante van het leeftijdseffect. Dit betekent dat het leeftijdseffect in feite het al dan niet hebben van seksuele ervaring reflecteerde.

Model 3 toont aan dat van de variabelen die verband houden met het nemen van **seksuele risico's** – namelijk het aangaan van een relatie met groot leeftijdsverschil en het aangaan van meerdere, gelijktijdige seksuele relaties – geen significante invloed uitgaat. Dit is mogelijk te verklaren door de interactie die deze variabelen hebben met de variabele 'seksuele ervaring', zoals blijkt uit eerder getoonde kruistabellen (zie paragraaf 1.4. Seksueel Risicogedrag).

3. Normatieve acceptatie van seksueel geweld

3.1. Hoe denken jongeren in Rwanda over seksueel geweld?

De mate waarin men seksueel geweld acceptabel vindt, werd bevraagd door te vragen onder welke omstandigheden het begrijpelijk is dat een jongen geweld of bedreigingen gebruikt om een meisje te dwingen tot seks. Deze vraag werd gevolgd door 14 situaties, die door de respondenten beoordeeld werden aan de hand van een vijfpunten Likert-schaal, gaande van 1 (= never understandable) tot 5 (= always understandable). De antwoorden op deze vraag worden weergegeven in tabel 16. Het grootste deel van de respondenten situeert zich doorgaans in de antwoordcategorie **‘mostly understandable’** of **‘always understandable’**.

De helft van de respondenten vindt het **begrijpelijk** dat een jongen geweld of bedreigingen gebruikt wanneer het meisje dronken of gedrogeerd is, wanneer de jongen dronken of gedrogeerd is, wanneer zij al met andere jongens geslapen heeft en wanneer zij hem eerst heeft opgewonden. Situaties waarin jongeren het **minder begrijpen** dat een jongen geweld of bedreigingen gebruikt, zijn wanneer de jongen zo opgewonden is dat hij zichzelf niet kan bedwingen, wanneer hij het meisje heeft uitgenodigd om samen een activiteit te doen, wanneer hij de indruk heeft dat het meisje ‘nee’ zegt maar eigenlijk wel seks wilt en wanneer hij aan zijn vrienden wil bewijzen dat hij een meisje kan verleiden. De proportie respondenten die het begrijpelijk vindt dat een jongen een meisje dwingt tot seks neemt ook toe naarmate de beschreven **situatie intiemer** wordt: wanneer het meisje hem al gekust heeft (40.9%), wanneer het meisje hem heeft toegestaan om haar borst aan te raken (47.7%) en wanneer zij op voorhand al met de jongen heeft geslapen (53.5%).

Tabel 14: Items normatiewe acceptatie van seksuele aggressie (verdeling in %)

Item	N	Never / rarely understand-able	Neutral	Mostly / always understand-able
When he is so excited that he cannot control himself	242	33.1	22.7	44.2
When he invited her to do an activity together	237	31.6	30.0	38.4
When he has given her a gift and she accepted	237	30.4	23.6	46.0
When she is drunk or drugged	236	24.6	25.4	50.0
When he is drunk or drugged	235	27.2	23.0	49.8
When she slept with him before	232	25.9	20.7	53.5
When she has already slept with other boys	233	30.9	29.2	40.0
When she had kissed him beforehand (before he starts forcing him on her)	235	31.1	28.1	40.9
When she had allowed him to touch her breast beforehand (before he starts forcing him on her)	237	28.3	24.1	47.7
When she first said yes and then changed her mind	239	25.1	30.5	44.3
When they are together since a long time	234	28.2	26.5	45.3
When she excited him first	234	25.6	22.2	52.1
When he has the impression that she is just saying 'no' and actually wants it too	242	31.8	30.6	37.6
When he wants to prove his friends that he can seduce and persuade a girl	238	31.5	25.6	42.9

4.1. Welke factoren hangen samen met de normatieve acceptatie van seksueel geweld?

We gaan na in welke mate de normatieve acceptatie van seksueel geweld samenhangt met bepaalde socio-economische kenmerken, met een aantal kenmerken van relationeel en seksueel (risico)gedrag, met twee risico-elementen voor seksuele agressie en met slachtofferschap van seksueel geweld. De bivariate correlaties worden weergegeven in onderstaande tabel.

Tabel 15: Bivariate correlaties tussen kenmerken van respondenten en de schaal 'normatieve acceptatie van seksueel geweld'

Kenmerk	N	Pearson correlatie	Significante (2-tailed)
Socio-economische kenmerken			
Geslacht (ref. vrouw)	182	.252	.001***
Leeftijd	169	-.068	.377 (n.s.)
Leefsituatie (ref. op internaat of in privéresidentie)	177	.062	.415 (n.s.)
Schooltype (ref. publiek)	182	-.032	.668 (n.s.)
Objectieve rijkdom	161	-.076	.338 (n.s.)
Subjectieve rijkdom	177	-.059	.432 (n.s.)
Culturele betrokkenheid (met Rwandese tradities en gewoontes)	181	.213	.004 ***
Religieuze betrokkenheid	181	.033	.659 (n.s.)
Seksueel en relationeel			

(risico)gedrag			
Relatiestatus (ref. nooit gehad)	179	.144	.054 *
Seksuele ervaring (ref. geen)	180	.140	.060 *
Relatie met leeftijdsverschil (ref. nooit gehad)	177	.091	.226 (n.s.)
Samenvallende relaties (ref. nooit gehad)	174	.219	.004 ***
Risico-elementen voor seksuele agressie			
Alcoholgebruik (ref. nooit)	178	.239	.001 ***
Acceptatie van losse seksuele contacten	153	.202	.012 **
Slachtofferschap seksueel geweld	116	-.041	.660 (n.s.)

*p< .1; **p< .05; *** p< .01 ; ****p< .001; (n.s.)

We stellen significante bivariate correlaties vast tussen ‘normatieve acceptatie van seksueel geweld’ enerzijds en **geslacht, culturele betrokkenheid, het hebben van samenvallende seksuele relaties, alcoholgebruik en acceptatie van losse seksuele contacten** anderzijds. Daarnaast werden verbanden gevonden die significant zijn op niveau $p < .1$ met **relatiestatus en seksuele ervaring**.

Ondanks een hoge itemrespons, is het aantal respondenten dat op alle items van deze schaal antwoordt gering. Het zijn dus telkens andere respondenten die per item weigerden in te vullen. Vandaar dat een beperkt aantal respondenten kan worden opgenomen in de analyses. Hier dienen we dus rekening mee te houden bij het interpreteren van de resultaten.

4.2. Multivariate regressie-analyse met normatieve acceptatie seksueel geweld

In een volgende stap onderzoeken we de determinanten van de tolerantie ten aanzien van seksueel geweld aan de hand van een multivariate regressie-analyse. De resultaten hiervan worden weergegeven in tabel 16. **Model 6** is het finale model voor de verklaring van normatieve acceptatie van seksuele agressie onder de respondenten. Het model heeft een verklaarde variantie van 18% en bevat drie significante effecten.

Een eerste invloed gaat uit van de **betrokkenheid op de Rwandese cultuur**. Respondenten die aangeven dat zij de Rwandese gebruiken en tradities (heel) belangrijk vinden, vinden seksuele agressie meer aanvaardbaar dan respondenten die minder belang hechten aan de Rwandese cultuur.

Een tweede significant effect heeft betrekking op een vorm van seksueel risicogedrag. Respondenten die aangeven dat zij ooit **meerdere seksuele relaties tegelijkertijd** hebben gehad (en dit is voor 92,1% van de seksueel actieve respondenten het geval), vinden het gebruik van seksuele agressie meer aanvaardbaar dan respondenten die nooit meer dan één seksuele relatie tegelijk heeft gehad.

Tenslotte vinden we een significant **interactie-effect tussen geslacht en alcoholgebruik**. Indien we deze interactie-variabele toevoegen in model 6, verdwijnt het significant effect van de variabelen geslacht en alcoholgebruik. Het verband tussen alcoholgebruik en normatieve acceptatie van seksuele agressie hangt dus af van het geslacht van de respondenten. We concluderen dat jongens die alcohol drinken significant meer aangeven dat zij het begrijpelijk vinden dat een jongen een meisje dwingt tot seks in verschillende situaties. Zij vinden meer dan andere respondenten dat seksueel geweld aanvaardbaar is.

Tabel 16: Normatieve acceptatie van seksueel geweld door Rwandese jongeren: gestandaardiseerde bètacoëfficiënten uit de meervoudige regressie-analyse

	Model 1 (N = 182)	Model 2 (N = 182)	Model 3 (N = 182)	Model 4 (N = 182)	Model 5 (N = 182)	Model 6 (N = 182)
Man (ref. Vrouw)	.277 (p=.000)	.208 (p=.009) ***	.220 (p=.007) ***	.209 (p=.009) ***	.185 (p=.028) **	.055 (p=.569;n.s.)
Leeftijd (in jaar)	-.155 (p=.042)	-.144 (p=.054) *	-.147 (p=.049) **	-.147 (p=.046) **	-.132 (p=.096) *	-.119 (p=.108;n.s.)
Culturele betrokkenheid	.200 (p=.007)	.225 (p=.002) ***	.223 (p=.002) ***	.221 (p=.002) ***	.227 (p=.003) ***	.230 (p=.001) ***
Relatiestatus (ref. Nooit)			.129 (p=.091) *	.109 (n.s.)		
Seksuele ervaring (ref. Geen)			.025 (n.s.)			
Samenvallende seksuele relaties (ref. Nooit)				.137 (p=.067) *	.136 (p=.091) *	.154 (p=.034) **
Alcoholgebruik soms / vaak (ref. Nooit)		.200 (p=.010) **	.173 (p=.028) **	.157 (p=.044) **	.155 (p=.061) *	-.090 (p=.498;n.s.)
Interactievariabele geslacht*alcoholgebruik						.370 (.018) **
Somschaal acceptatie losse seksuele contacten					.088 (p=.281)	
Adjusted R²	.107	.138	.146	.163	.155	.180

*p< .1; ** p< .05; *** p< .01 ; **** ; p< .001; (n.s.)

DEEL 5: OPVATTINGEN OVER EN RISICOFACTOREN VOOR SEKSUEEL GEWELD: RESULTATEN UIT DE FOCUSGESPREKKEN

In dit deel van de verhandeling worden de resultaten van het kwalitatieve luik besproken. We bespreken ten eerste hoe de jongeren in de focusgesprekken de relationele begrippen ‘relaties’ en ‘uitgaan’ conceptualiseren. Ten tweede behandelen we de opvattingen die de respondenten hebben met betrekking tot seksueel geweld: hoe definiëren zij seksueel geweld, welke vormen van seksueel geweld komen volgens hen voor in Rwanda, wie zijn de daders en wat zijn de oorzaken? Ten derde gaan we na welke individuele, sociale en structurele risicofactoren voor seksueel geweld we kunnen afleiden uit de focusgesprekken.

1. Daten en relaties aangaan: een economisch én romantisch discours

Om een beter inzicht te krijgen in hoe Rwandese jongeren seksualiteit beleven, vroegen we aan de respondenten van Eto Nyamata om enkele relationele aspecten te bespreken.

Uitgaan: een verschillend begrip voor jongens en meisjes

Aan de respondenten werd gevraagd wat zij kunnen vertellen over jongens en meisjes die alleen en zonder toezicht “uitgaan” of “daten” en of ze een situatie kunnen schetsen waarin dit gebeurt. Voor de mannelijke respondenten blijkt uitgaan onlosmakelijk verbonden met het zoeken naar en het hebben van seks.

“It is a development (process) where a boy takes a girl out with the intention to have sex with her, especially since they are alone. For example Friday after class, girls pay visits to boys.” (R5, jongen, Apebu)

Uitgaan wordt door de jongens ook gecontrasteerd met het hebben van een officiële relatie, waarin een gift wordt uitgewisseld. Op deze gift gaan we in volgende paragrafen dieper in.

“Going out exists for boys and girls but it is not a lasting love because you cannot buy things for a girl when you do not have any relationship. It is clear that your aim is sex.” (R1, jongen, Eto Nyamata)

De vrouwelijke respondenten omschrijven uitgaan op een andere manier. Het is volgens hen de jongen die een afspraak initieert met als doel “elkaar vertrouwelijke dingen vertellen”, “discussiëren over de liefde” en de jongen die een “vriendschap” voorstelt. Één meisje vermeldt ook de seksuele bedoelingen van jongens. Het woord “vriendschap” wordt door de meisjes als synoniem gebruikt voor “relatie”.

“It happens when a boy wants to tell you something about friendship. He may visit you several times and think of proposing you friendship. When he doesn’t find an occasion to tell you, he may propose you an outing to enable him to communicate his message.” (R1, meisje, Eto Nyamata)

Opmerkelijk is dat een aantal meisjes in quasi-economische termen praten over hun ervaringen met daten.

“(…)Therefore, he wants that you come up with a bilateral agreement on that confidential issue.” (R2, meisje, Eto Nyamata)

“The boy first makes an inquiry on you to determine what you like so that he can use it to attract you and achieve his objective.” (R3, meisje, Apebu)

Ook de westerse notie van een romantische ‘liefdes’relatie tussen twee mensen die gekarakteriseerd wordt door emotionele intimiteit komt tot uiting in de gesprekken (Matincka-Tyndale e.a., 2005, p.29), al worden deze termen wel anders ingevuld. Zo spreken

sommige respondenten over flirten met; geïnteresseerd zijn in; aangetrokken zijn tot iemand in bewoordingen zoals *“falling in love”*.

“At school we have different teachers. One of them may fall in love with a student and tell her that if she doesn’t accept to sleep with him she will lose marks in his lesson.” (R1, meisje, Eto Nyamata)

Ook opvattingen zoals “echte liefde” en “de ware” dringen binnen in de Rwandese cultuur. Zo zou een jongen die “echt van je houdt” je niet dwingen tot seks tegen je wil in.

“When it is your genuine friend, he respects your no but another person may seem to love you with the intention of doing sexual intercourse. As for anyone who loves you and you plan to get married with, when you say no he understands you.” (R6, meisje, Eto Nyamata)

Drie soorten relaties in Rwanda

Aan de respondenten werd gevraagd of zij akkoord gaan met de bevinding dat er voornamelijk drie soorten relaties voorkomen in Rwanda: het gaat om relaties tussen leeftijdsgenoten, samenvallende relaties (meerdere partners) en relaties met een groot leeftijdsverschil (sugar daddies en sugar mummies). Alle respondenten zijn het ermee eens dat deze relaties voorkomen. Bij jongeren komen **samenvallende relaties** het meest voor, onder meer omwille van de grote afstand tussen de plaats waar men school loopt en de provincie van herkomst.

“Multiple relationships exist here because of people coming (to school) from different provinces, which means that they have friends in their provinces and arriving at school they also find other friends here.” (R7, jongen, Eto Nyamata)

“Since us students we look to move from place to place, the best friend is the closest one. If I am at home I may have a friend there. If I go to school or somewhere else I may also have friendship with different people.” (R5, meisje, Eto Nyamata)

Ook relaties met **oudere partners** komen volgens de respondenten voor. Het gaat dan vooral om jonge meisjes die een relatie aangaan met *sugar daddies*, maar ook relaties tussen jongens en een oudere vrouw – veelal een weduwe – worden vernoemd. Bij deze relaties willen beide partijen een voordeel halen: de materiële behoeften van de jongeren worden voldaan, terwijl de oudere partner er een seksueel voordeel uithaalt.

Paragraaf 3.2. bespreekt in dit kader het marktachtige karakter van een seksuele interactie in Rwanda en onderzoekt hoe dit kan leiden tot samenvallende relaties en relaties met oudere partners.

2. Hoe conceptualiseren de respondenten seksueel geweld en wat zijn volgens hen kenmerken van seksueel geweld in Rwanda?

Nadat de onderwerpen daten, relaties en seksuele interactie werden besproken, werd aan de respondenten gevraagd om een eigen definitie te geven aan seksueel geweld. Vervolgens werd de definitie van seksueel geweld van de Wereld Gezondheidsorganisatie toegelicht opdat alle respondenten eenzelfde begrip hadden van wat in dit onderzoek als seksueel geweld wordt beschouwd. We vroegen daarna aan de respondenten welke vormen of tactieken van seksueel geweld voorkomen in Rwanda, in welke situaties en door welke daders. Tenslotte werd gevraagd wat volgens hen de oorzaken zijn voor seksueel geweld in Rwanda.

2.1. Spontane definitie van seksueel geweld: vooral gedwongen seks met fysieke dwang

We vroegen aan de respondenten welke daden of gedragingen zij beschouwen als seksueel geweld. De jongens praten over “*having sex*” en ook de meisjes van Apebu hebben het over “*when you are forced to have sex*”. Enkel de meisjes van Eto Nyamata spreken over “*actions that you are forced to do*” en “*everything you do unwillingly*”. Hun definitie omvat dus niet enkel verkrachting, maar ook andere vormen van ongewenst seksueel contact.

Als we deze resultaten vergelijken met de indeling van Kuyper e.a. (2009), definiëren alle respondenten seksueel geweld als geweld mét fysiek contact en met name als verkrachting. Wel is ‘verkrachting’ voor sommige meisjes een breed concept dat ook op ongeplande seksuele interactie tussen adolescenten wordt toegepast:

“Saying that you know each other or you talk to each other or you are friends, anything unplanned is considered as rape.”
(R10, meisje, Apebu)

In verschillende definities die meisjes geven van een gedwongen seksuele interactie komen bovendien naast “*by force*” en “*unwillingly*” ook de woorden “*unintentionally*”, “*unpredictably*” en “*unexpectedly*” terug. Seksueel geweld wordt dus vooral gekenmerkt door het ongeplande karakter.

“(A forced sexual intercourse is) actions done unexpectedly by force.” (R4, meisje, Eto Nyamata)

2.2. Vormen van seksueel geweld: een divers fenomeen

Vervolgens werd de definitie van seksueel geweld van de WHO gegeven. Wanneer daarna gevraagd werd welke vormen van seksueel geweld (met fysiek contact) frequent voorkomen in Rwanda, vermelden de respondenten verschillende tactieken van seksueel geweld. Zowel verbale manipulatie, seksuele dwang als situatiegebonden misbruik worden vernoemd.

De **mannelijke respondenten** halen vooral seksuele dwang – met name het dreigen met (al dan niet geweldadige) gevolgen en het gebruik van fysiek geweld – aan als een frequente vorm van seksueel geweld. Slechts één jongen haalt expliciet aan dat seksueel geweld niet enkel fysiek geweld is, maar ook de “invloed die je hebt op iemand”.

“Especially verbal pressure. For example when you have influence on a person, like a leader to a community member or a teacher to a student.” (R9, jongen, Eto Nyamata)

“It (threats to use force) is common because you have been begging her in vain, so you decide to use force.” (R7, jongen, Eto Nyamata)

De **vrouwelijke respondenten** halen daarentegen verschillende tactieken van seksueel geweld, zoals verbale manipulatie, situatiegebonden misbruik en seksuele dwang (gebruik van en dreiging met geweld) aan als tactieken van seksueel geweld.

“In my opinion, a person can force you to have sex with him because he persuaded you or because seduced you with various things or because he used threats in a particular venue.” (R6, meisje, Apebu)

Hieronder geven we een aantal voorbeelden van hoe meisjes volgens de respondenten gedwongen worden tot seks, ingedeeld volgens het model van Kuyper e.a. (2009) en naargelang de tactiek van seksueel geweld.

Verbale manipulatie

Jongens kunnen volgens de respondenten meisjes op verschillende manieren verbaal manipuleren tot seks. Ze kunnen hen overhalen tot seks, boos worden, hen misleiden (door bijvoorbeeld te zeggen dat ze zullen sterven) of door te dreigen om het uit te maken, om de deur niet te openen, om iemand zwart te maken ...

“(...)When you refuse, he can refuse to open the door for you. You fear that if he locks the door you may pass a night there and be seen by people who may think that, though innocent, you have been sleeping with him. Then, you accept to do it to avoid rumours.” (R5, meisje, Eto Nyamata)

“Many boys don’t believe that a girl may be a virgin at 15 years. He may use such an alibi to convince her. You may accept to show him that you have never done it. It is done by force to simply show him that it is your first time to do it” (R4, meisje, Eto Nyamata)

“A boy may be erect and force you to sleep with him while you don’t want. When you refuse, he tells you that he will die and you give him for fear that he may die.” (R6, meisje, Eto Nyamata)

Seksuele dwang

De respondenten halen ook verscheidene vormen van fysieke, seksuele dwang aan als tactiek voor seksueel geweld. Het gaat om bedreigingen (bijvoorbeeld met zelfmoord), gebruik van geweld, het werken met een groepje...

“There are also boys who threaten to commit suicide.” (R10, jongen, Apebu)

“Physical force, for example going to her in the night and threatening to kill her.” (R5, jongen, Apebu)

“(...)When you are swimming and you threaten to drown her.” (R9, jongen, Eto Nyamata)

“He can use force maybe when you have met him in his house, then he tells you ‘if you don’t want to have sex with me you will not get out of this house’.” (R1, meisje, Apebu)

Situatiegebonden misbruik

Naast misbruik maken van dronkenschap (zie ook paragraaf 3.3.), wordt vooral de – al dan niet financiële – afhankelijkheid van iemand (hij/zij betaalt je geld of geeft je cadeau’s of je woont bij hem/haar in) vernoemd als situaties waarvan mensen misbruik kunnen maken om je te dwingen tot seks. Dit geldt zowel voor relaties met leeftijdsgenoten als voor de *sugar daddies* en *sugar mummies* en voor mensen die een verantwoordelijkheidsfunctie (leerkracht, voogd...) hebben (zie ook paragraaf 2.4.).

“Accepting to sleep with him because he pays school fees for you.” (R3, jongen, Apebu)

“You can have a boyfriend and he wants to go out with you. At this time maybe you have no means, no ticket, and he is the

one to pay for it. Arriving at that particular place, he uses all means to make sure you stay until it gets dark. When you ask him to go back home, he tells you he has no ticket. So you are obliged to spend the night out. (...) You sleep in a room he has booked because you don't have money to book your own room, so you sleep together out of your will.” (R3, meisje, Apebu)

2.2. Context van seksueel geweld

Situaties waarin seksueel geweld vaak voorkomt zijn volgens de mannelijke respondenten tijdens een uitstap, op een feestje, op een verborgen plaats op school, wanneer een meisje alleen is, ...

“In school it is possible, you can go to see a boy to get explanations from him and later he forces you to have sex with him.” (R6, jongen, Eto Nyamata)

De meisjes beschrijven seksueel geweld op plaatsen als tijdens een uitstap, wanneer je met je vriendje alleen bent, bij de jongen thuis, op straat, in een nachtclub, na een huwelijksceremonie... Een aantal respondenten verwijzen ook naar oorlog als een periode waarin veel vrouwen verkracht worden.

“In Rwanda during the war people were raped because they were going to be killed so you were raped thinking that they would have mercy on you and leave you, but you were raped and later killed.” (R7, meisje, Apebu)

2.3. De daders: partners en gezaghebbenden, maar ook onbekenden

Naast leeftijdsgenoten worden vooral mensen die door hun functie gezag uitoefenen (zoals soldaten, een voogd die je onderdak verleent, de baas van een huismeid, leerkrachten en werkgevers), aanzien als daders van seksueel geweld.

“In different institutions leaders having secretaries and accountants threaten them to chase them from the office. This pushes them to have sex with them.” (R3, jongen, Eto Nyamata)

“You may be living at somebody’s house or somebody may be assisting you, and then he says that in order to continue to assist you, you have to sleep with him and if you refuse you leave his house or if you accept he continues to assist you.” (R8, meisje, Apebu)

Vooral **leerkrachten** worden door verschillende respondenten genoemd als daders van gedwongen seks op verschillende manieren.

“In school, teachers threaten girls to give them zero, then the girl accepts to have sex with him.” (R5, jongen, Eto Nyamata)

“For example here at school you see that phones are not allowed. An official may take it from you and when you want to get it back you meet him in his office, so in order to give it back to you he may ask you to have sex with him.” (R9, meisje, Apebu)

Ook **sugar daddies en sugar mummies** zijn personen die aanzien worden als veel voorkomende daders van seksueel geweld. Dit hangt samen met het ontvangen van giften die een jongere afhankelijk maken.

“It is possible that a sugar daddy or sugar mummy can threaten to get back things that he or she offered you.” (R8, jongen, Eto Nyamata)

Tenslotte wordt ook kindermisbruik door **jongeren** aangehaald.

“Sometimes parents like to trust their housekeepers by giving them their children to take them to school. The fact of always taking the child to school most of the time leads to abusing the child because nobody is watching over.” (R1, meisje, Apebu)

2.5. Ongeplande seks en het “echte verkrachting” stereotiepe

Als gevraagd werd om te beschrijven hoe seksueel geweld eruit ziet in Rwanda en in welke situaties het voorkomt, komen de beschrijvingen van sommige meisjes van Apebu overeen met het “echte verkrachting stereotiepe”. Dit is een scenario waarbij een verkrachting beschreven wordt als een aanval door een vreemde op een nietsvermoedend slachtoffer, waarbij de dader fysiek geweld gebruikt en het slachtoffer actief weerstand biedt. (Krahé e.a., 2007) Volgens deze respondenten gebeurt seksueel geweld vooral onverwachts en in een verlaten plaats zoals in een bos of op straat en dit door een man die “dreigt om je te doden” en “fysiek veel sterker is” zodat je als slachtoffer “wel seks moet hebben..”.

“(...) For example you can cross drugged street children, and you hear them say ‘look at that sister!’ and immediately they rape you on the road.” (R8, meisje, Apebu)

“Physical violence is possible, you can meet with a giant man and this giant man tells you “if you don’t have sex with me I will kill you”. So you choose to have it instead of dying.” (R3, meisje, Apebu)

Dit stereotiepe negeert echter het feit dat de meeste ongewenste seks voorkomt onder (voormalige) partners of kennissen. Het is mogelijk dat deze meisjes onvoldoende seksuele ervaring hebben en daardoor geen realistische voorbeelden van partnergeweld aanhalen.

2.6. Wat zijn oorzaken van seksueel geweld?

We vroegen aan de respondenten welke factoren volgens hen leiden tot seksueel geweld en legden hen een aantal bevindingen uit de vragenlijst voor (bijvoorbeeld dat de respondenten in onze steekproef *peer pressure* een belangrijke factor vinden die leidt tot seks).

Peer pressure

Als voorbeeld van *peer pressure* kwam onder meer aan bod dat jongens je kunnen aansporen tot seks door je “impotent” te noemen.

“As for appearance, sometimes boys talk about a beautiful girl and promise something to someone who will be able to sleep with her. The boy goes to her and when she says no, he plans how to rape her.” (R8, meisje, Eto Nyamata)

Voor jongens is seksueel actief zijn ook een manier om hun mannelijkheid te tonen.

“Boys usually say that they can’t be real men unless they do sexual intercourse.” (R8, meisje, Eto Nyamata)

Druk van de partner

Over druk van de partner als aanleiding voor seksueel geweld zijn vooral de meisjes het eens.

“For example for your friend, it is very difficult maybe he can’t even tell you about that sexual intercourse after one, two, three ... even 4 years. Then he tells you ‘you see, this is the fourth year that I have abstained, now let us have sex’. And you accept to have sex with him because he has been waiting for all of those years especially because he is promising you to marry you.” (R1, meisje, Apebu)

Pargraaf 3.1. behandelt de motieven voor seks die kunnen leiden tot seksueel geweld.

Alcohol en drugs

Alle respondenten gaan ook akkoord dat alcohol en drugs kunnen aanzetten tot gedwongen seks. Paragraaf 3.3. beschrijft het alcoholgebruik onder Rwandese jongeren en de standpunten van de respondenten met betrekking tot alcohol en seks.

“A man can be sexually violent towards his wife. For example men who want to have sex with their wives because of alcohol.” (R5, jongen, Apebu)

Armoede

Armoede wordt door de vrouwelijke respondenten als een belangrijke oorzaak van seksueel geweld aanzien en als een factor die meisjes dwingt tot ongewenste seks en tot prostitutie. Door armoede worden vrouwen bovendien afhankelijk van hun man, hetgeen kan leiden tot seksueel geweld in het huwelijk.

“If you lead a poor life with your husband and the man is responsible for everything. The husband may need it while you don't. If you refuse, he may tell you that he will stop supplying all things. When you look at the situation after what he is saying, you accept though unwilling.”. (R4, meisje, Eto Nyamata)

3. Risicofactoren voor seksueel geweld

Uit de gesprekken met de jongeren kunnen we een aantal individuele en sociale maar ook een aantal structurele risicofactoren voor seksueel geweld herkennen. Het gaat in deze paragraaf niet alleen om zaken die de respondenten zelf melden als oorzaken voor seksueel geweld, maar ook om factoren die men als onderzoeker uit de gesprekken met de jongeren kan afleiden.

3.1. Seksuele motieven: welke factoren leiden volgens de respondenten tot een (eerste) seksuele interactie?

Deze paragraaf bespreekt de factoren die volgens de respondenten aanleiding zijn voor een eerste seksuele interactie. Uit literatuur blijkt nameijk dat seksuele dwang vaker voorkomt bij jongeren die dominante of hedonistische motieven hebben voor seks. Wanneer tijdens de focusgesprekken gevraagd werd hoe een eerste seksuele interactie verloopt onder jongeren en welke de factoren zijn die jongeren ertoe aanzetten om voor de eerste keer seks te hebben, komen een aantal risicofactoren voor seksueel geweld naar voor, vooral bij de meisjesgroepen.

“The role of a woman (in sexual interaction) may be accepting him because she loves him or because of the discussion they had before and of course because of her role in the matter.”

(R1, meisje, Apebu)

Risicovolle motieven die de respondenten vernoemen als redenen voor jongeren om tot seks over te gaan zijn groepsdruk, druk vanwege de partner, seksueel verlangen en alcoholgebruik.

Groepsdruk bij jongens

Zowel de vrouwelijke als de mannelijke respondenten geven aan dat *peer pressure* een belangrijke factor is die vooral jongens ertoe drijft om seks te hebben. Sommige meisjes gebruiken zelfs de term “*mob mentality*”.

“Boys usually follow mob mentality and emulate those who have done sexual intercourse. When you have not done it you are taken for a coward or a wonderer. They blame you to ignore it at your age. When you are tired of pressure, you end up doing it to check whether you can get what others got from sexual intercourse.” (R1, meisje, Eto Nyamata)

Fysieke en verbale druk van de mannelijke partner

Daarnaast is druk vanwege de partner vooral volgens de meisjes – maar ook volgens een aantal mannelijke respondenten – een reden waarom Rwandese jongeren voor de eerste keer seks hebben. Deze druk komt vooral voort uit verbale manipulatie waarbij het meisje “haar liefde moet bewijzen”.

“It can result from the love you have towards a boy who may tell you that he wants to sleep with you. You may refuse because it is the first time. The boy may force you till you end up accepting to do it.” (R6, meisje, Eto Nyamata)

“In my opinion, sexual intercourse is often done forcibly. There can be a time you live with a friend for a year without doing sexual intercourse. You may be threatened to disrupt the love in case you refuse it. You therefore do it for fear that you lose your friend.” (R3, meisje, Eto Nyamata)

Een aantal meisjes noemen spontaan ook (fysieke) dwang door de jongen als reden waarom meisjes voor de eerste keer seks hebben.

“For the first time, a boy may profit from your visit in his room. When he locks the door it is difficult to escape. It is in that situation that you accept to sleep with him.” (R3, meisje, Eto Nyamata)

Seksueel verlangen: een moeilijk te beheersen impuls

Verder benadrukken de respondenten het “seksueel verlangen” van de jongen, dat tijdens de puberteit wordt opgewekt. Het is volgens hen ook omwille van dit fysiologisch fenomeen dat seksuele ontmoetingen vooral impulsief en ongepland verlopen.

“It also depends on one’s age and psychological needs during adolescence. (...) Most of the times when the youth’s bodies are changing they have great desire to do it.” (R8, meisje, Eto Nyamata)

Wanneer de meisjes spreken over wat jongens ertoe aanzet om seks te hebben voor de eerste keer, gaat dit seksueel verlangen hand in hand met **groepsdruk**.

“The first thing is libido. When you reach the stage of adolescence there are so many changes in the body that you feel like wanting to do sexual intercourse.(...) Libido comes first and peer pressure follows and indulge you in sexual intercourse.” (R5, meisje, Eto Nyamata)

Sommige vrouwelijke respondenten achten het dan weer niet waarschijnlijk dat seksuele opwinding een motivatie kan zijn voor een eerste keer seks. **Alcohol** is volgens hen voor seksueel onervaren jongens en meisjes nodig om zin te krijgen in seks.

“You can’t have a keen desire for sexual intercourse once you have never done it. To afford it, the boy takes alcohol. When you are weakened by alcohol you become unconscious and the boy profits from the situation by indulging you in sexual intercourse.” (R7, meisje, Eto Nyamata)

Paragraaf 3.2. gaat dieper in op materiële motieven voor seks en het risico op seksueel geweld dat samenhangt met deze transactionele seks.

Seksueel verlangen leidt tot seksueel geweld

Door de nadruk te leggen op groepsdruk en dit fysiologisch aspect van opwinding, wordt de controle over het eigen seksueel gedrag geminimaliseerd.

“You end up having a keen desire to do it and find yourself in action.” (R7, meisje, Eto Nyamata)

Zowel de meisjes als de jongens leggen de aanleiding voor seksueel gedrag maar bij een externe factor zoals “het libido”. Daardoor ontloopt de jongen de verantwoordelijkheid voor zijn gedrag en de gevolgen ervan. Ook meisjes praten over aanleidingen van seksueel geweld met termen als “*you do it to solve his problem*” en “*he needs it*”.

“Usually, boys do that because of changes in their bodies. Those changes may make him envy you and rape you.” (R6, meisje, Eto Nyamata)

“For example a boy can see your appearance and feels the desire to have sex with you without even being in love with you because it is his first time to see you, because he sees that you have good appearance then he feels the desire to sleep with you, wich may push him to force you to sex.” (R1, meisje, Apebu)

De oorzaak van seksueel geweld wordt vaak gelegd bij dit seksueel verlangen in combinatie met het meisje dat “sexy” kledij draagt.

“Most of the time it is because of how you are dressed. There are cases whereby you cross somebody, wearing short clothes

and being well shaped, then the boy says ‘you see how shaped this baby is, and ‘her clothes fit her size’ and immediately he feels the mind of forcing you to sex.” (R9, meisje, Apebu)

Paragraaf 3.6. bestudeert welke andere misvattingen de respondenten hebben over seksueel geweld.

3.2. Seksuele interactie als ruil

Relaties die gekenmerkt zijn door een patroon van het geven van cadeau's en financiële steun, hebben een grotere kans om gewelddadig te zijn dan andere relaties. Deze paragraaf behandelt daarom de standpunten van de respondenten over seks als een economische uitwisseling, waarin meisjes materiële voordelen krijgen en jongens of mannen er op hun beurt seksueel voordeel uit halen.

Giften in relaties met sugar daddies en mummies

De meisjes geven tijdens de focusgesprekken aan dat zij bepaalde “belangen” en “noden” hebben bij het aangaan van een relatie. Armoede is volgens de respondenten de reden waarom sommige jongeren een relatie met een oudere partner verkiezen boven een relatie met een leeftijdsgenoot.

“Those friendships exist because, for us female students, we don’t see any interest in associating with our male agemates. As students we need very many things. We may superficially love them but our focus is whatever can improve our life. You therefore decide to look for a rich sugar daddy to associate with.” (R7, meisje, Eto Nyamata)

“Girls are materialistic. They love people who are older than them. That old man must also give her money, beer or any other expensive things for being admired.” (R5, meisje, Eto Nyamata)

Verschillende behoeften leiden tot meerdere relaties

Jongeren hebben volgens de respondenten verschillende partners op eenzelfde moment, omdat elk van deze partners een bepaalde nood vervult.

“I agree with friendship with different people because you select a friend according to what you want from him. I may get a friend at school because he is handsome or because of any other reason. At home, I may have a friend that solves my problems in the place of my parents. I can tell a friend at school to do the same and end up have different friends from different places.” (R2, meisje, Eto Nyamata)

Armoede in het gezin van herkomst wordt door de meisjes aangehaald als reden waarom giften een belangrijke rol spelen in relaties.

“A boy comes to you and gives you all things. No matter how many things they give you, parents can’t satisfy all your needs.” (R7, meisje, Eto Nyamata)

De respondenten maken ook een onderscheid tussen deze verschillende relaties en contrasteren “gift”-relaties met “echte relaties” die ze aangaan met “oprechte vrienden”.

“You therefore have a school friend, a real friend and a supplier friend.” (R1, meisje, Eto Nyamata)

“Sometimes young people have honest friends who don’t have anything to give them, what makes them look for those who have, may need arise.” (R3, meisje, Eto Nyamata)

Een gift als teken van liefde

Aan deze ruil is een discours van “romantische liefde” verbonden. Een gift zorgt voor “bewondering”, “toont liefde”... Bij dit proces maken sommige meisjes ook geen onderscheid tussen ‘seksuele avances maken’ en ‘iemand graag zien’.

“For example a boy goes to buy (alcohol) for a girl to show her special tender.” (R2, meisje, Eto Nyamata)

“(...) If you are a girl who likes such things, he brings you them and shows you that he loves you.” (R3, meisje, Apebu)

Giften leiden tot (ongeplande) seks

De respondenten halen spontaan aan dat giften niet alleen aanzetten tot seks, maar ook ongeplande seksuele interacties vergemakkelijken.

“Here things that are given include gifts, which often lead to not thinking of the consequences.”. (R8, jongen, Eto Nyamata)

“The role of a man when he wants a woman to sleep with him, consists of first telling her good words; and according to how a woman reacts, he offers her a gift or another thing that he can use to attract her then a woman accepts it and I think that if she accepts it, she immediately accepts to sleep with him.” (R4, meisje, Apebu)

Wanneer gevraagd werd of er iets gegeven of verwacht wordt in ruil voor seks, blijken de respondenten verschillende soorten giften aan te halen. Naast geld wordt zowel het geven van schoenen, voedsel, kleding, een telefoon, het meenemen naar een concert als van alcohol genoemd.

“Wishing to go to a concert when a girl does not have the means. This leads to the fact that the boy takes you to the

concert before you accept to offer him something later.” (R3, jongen, Apebu)

Het dwingende karakter van giften en transactionele seks

Wat vaak terugkomt in de focusgesprekken is het verplichte karakter van de gift, die vooral in relaties met oudere partners ervoor zorgt dat jongeren zich gedwongen voelen tot seks.

“It is common like in people who like things. Like when you wish to possess modern things such as a beautiful telephone, so you accept to do it in order to acquire them.” (R6, jongen, Apebu)

“Sugar mommies pay school fees for boys and this becomes a threat to them, leading them to sleeping with them.” (R4, jongen, Eto Nyamata)

Hoe deze oudere partners te werk gaan blijkt uit volgend citaat.

“When a sugar daddy comes to you, he doesn’t immediately say his objective. He first approaches you and try to convince you that he is a parent and do more than what your own parents can do for you. Therefore, when he wants to do sexual intercourse with you, he says: ‘I want you to solve one of my problems to prove that you love me like a parent.’ You reply that you will study well and pass exams and he doesn’t listen to what you say. He says: ‘that’s not my intention. Me too I have educated children.’ When you tell him that you will pay back the money spent on your education, he says that he only wants sexual intercourse. Thus you do it unpredictably.” (R2, meisje, Eto Nyamata)

Naar de mate waarin de voorbeelden van de meisjes beïnvloed zijn door de **sensibilisatiecampagnes rond oudere partners**, hebben we het raden. Feit is wel dat alle respondenten op de hoogte zijn van het

bestaan van oudere *sugar daddies* en *sugar mummies* en de mogelijke gevolgen van dergelijke relaties.

Figuur 7: Nationale preventiecampagne tegen sugar daddies / mummies

Bron: Olawaiye, D.(maart 2009)

3.3. Alcoholgebruik door Rwandese jongeren

Verschillende studies wijzen uit dat alcoholgebruik een risicofactor is voor seksueel geweld: het vermindert de actieve weerstand bij ongewenste seks en leidt bij daders tot het minder snel herkennen van alarmsignalen.

Alcoholgebruik zet aan tot ongeplande seks

Wanneer gevraagd werd welke rol alcohol speelt met betrekking tot het daten, zijn de respondenten het erover eens dat alcohol de drempel tot seks verlaagt, door “angst en schaamte weg te nemen” en “je scherp te doen voelen”. Alcohol leidt er volgens hen ook toe dat seksuele contacten ongepland verlopen.

“Alcohol plays a very big role, especially when you have taken it with exaggeration, because it is even easier to talk about and have sex.” (R2, jongen, Apebu)

“Alcohol is the origin of doing what you did not want to do.” (R8, jongen, Eto Nyamata)

Een teken van mannelijkheid

Volgens de vrouwelijke respondenten gebruiken vooral jongens alcohol om zich moed in te drinken om een meisje te durven aanspreken of om lossier te zijn bij hun vriendin. Jongens zouden dit een teken van mannelijkheid vinden en het zou hen bewondering opleveren.

“Some spend all their salaries on alcohol for enjoyment or go out with girls that they think will admire them. That’s why they drink a lot.” (R3, meisje, Eto Nyamata)

“(...) Young boys think that they can’t be real men unless they consume alcohol.” (R1, meisje, Eto Nyamata)

Daarnaast worden ook “het genieten”, “het verminderen van een depressie”, “het vergeten van je problemen” en *peer pressure* door enkele meisjes genoemd als reden voor alcoholgebruik.

Verschillende gevolgen voor jongens en meisjes

De vrouwelijke deelnemers geven aan dat alcohol een verschillend effect heeft op jongens en meisjes. Terwijl de jongen “moed krijgt”, “luid en expressief wordt” en “zich op zijn gemak voelt” door alcohol te drinken, geven de meeste respondenten aan dat het meisje “zich op haar gemak voelt” maar ook “onderworpen”, “buiten bewustzijn” en “zwakker” wordt, hetgeen kan leiden tot een onverwachte of gedwongen seksuele interactie. Hun beschrijvingen komen overeen met het stereotiepe beeld van de dominante man die doelbewust een vrouwelijk slachtoffer dronken voert zodat zij zich niet kan verzetten tegen zijn avances.

“(...) A boy gains courage to say things that he wouldn’t been able to say when sober. As for a girl, when she has taken alcohol, she becomes unconscious and accepts everything that is asked by the boy, due to the influence of alcohol.” (R7, meisje, Eto Nyamata)

Beperkt alcoholgebruik onder schoolgaande jongeren

Omdat alcohol een belangrijke risicofactor is voor seksueel geweld, stelden we enkele vragen aan de respondenten omtrent het alcoholgebruik van Rwandese jongeren. Uit de resultaten van de vragenlijst bleek dat slechts 50% van de respondenten aangeeft soms of vaak alcohol te drinken. We vroegen aan de respondenten in de school Eto Nyamata of zij akkoord zijn met deze bevinding.

De jongens denken dat het percentage drinkende jongeren tussen de 60% en 80% ligt. Ook aan de meisjes van Apebu werd gevraagd om een percentage te plakken op het aantal jongeren dat alcohol drinkt. De vernoemde percentages liggen tussen de 55% en de 85%. Ook de meisjes van Eto Nyamata denken dat veel jongeren in Rwanda alcohol drinken. Er wordt gesdiscussieerd of het percentage van 50% in onze steekproef juist is.

“The real percentage is higher than 50%.(...) Most young people all over the country take alcohol. Even those in churches which prohibit alcohol, take it secretly outside the church, to show that they are real men.” (R1, meisje, Eto Nyamata)

De respondenten geven verschillende redenen aan die het cijfer van 50% schoolgaande drinkende jongeren zouden kunnen verklaren. Zo denken sommigen dat erg religieuze jongeren niet drinken. Ten tweede geven alle deelnemers aan dat het gebruik van alcohol afhankelijk is van de financiële middelen die je hebt als student. Veel studenten kunnen geen alcohol betalen of drinken daarom slechts met mate. Toch proberen jongeren met de beperkte middelen die ze hebben aan alcohol te geraken. Zo gebruiken sommigen hun schoolgeld of worden jongens ingeschakeld om alcohol voor hen te kopen.

“When a girls doesn’t have pocket money (...), she goes early to school so that she can find a boy who may buy her with his pocket money or even school fees.” (R3, meisje, Eto Nyamata)

Het percentage niet-schoolgaande jongeren dat drinkt, ligt volgens de respondenten vermoedelijk hoger dan 50%, aangezien zij op verschillende manieren geld kunnen verdienen.

Ten derde is het alcoholgebruik van de respondenten afhankelijk van waar je als jongere verblijft (wel of niet in een internaat). Het is in scholen streng verboden om alcohol te drinken. Alle respondenten zijn het erover eens dat “*day school students*” meer gelegenheden hebben om alcohol te drinken dan studenten die in een “*boarding*

school” verblijven. In een school met internaat worden de studenten die betrapt zijn met alcohol streng gestraft, om een voorbeeld te stellen. Toch zouden jongeren proberen om ondanks deze regels een manier proberen te vinden om alcohol te drinken.

“I think that students in boarding schools don’t find it easy to escape the school compound for taking alcohol. But it doesn’t mean that all those students don’t take alcohol. Sometimes they are given free time to go outside the school and they take alcohol. But they may be easily caught and punished. It is not easy but sometimes they take it.” (R7, meisje, Eto Nyamata)

3.4. Een stereotiepe taakverdeling binnen de seksuele interactie

Traditionele genderrollen die vrouwen afhankelijk maken van dominante mannen en stereotiepe verwachtingen van typisch mannelijk en vrouwelijk seksueel gedrag, leiden tot een grotere kans op slachtofferschap van seksueel geweld. Uit de gesprekken met de respondenten komen een aantal duidelijke kenmerken van stereotiepe genderrollen op seksueel vlak naar voor. We bespreken deze kenmerken in volgende paragraaf.

Jongens nemen het voortouw, meisjes stemmen toe

Aan de respondenten werd gevraagd wat de kenmerken van een eerste seksuele interactie tussen een meisje en een jongen zijn. De resultaten uit de vragenlijst werden voorgelegd en er werd gevraagd naar hun mening over de bevindingen. De respondenten geven aan dat ze akkoord gaan met volgende bevindingen: ze halen aan dat de eerste seksuele interactie meestal **ongepland** verloopt, en dat de **jongen** diegene is die de seksuele interactie start.

“Most of the time, girls are surprised, while the boy is prepared. It is he who makes the first advances.” (R9, jongen, Eto Nyamata)

Alle respondenten zijn het erover eens dat de jongen een seksueel contact moet initiëren. Hij speelt de belangrijkste rol bij een seksuele interactie. De jongen moet het meisje “leiden tot en klaar maken voor seks door tegen haar te praten” en haar “overtuigen tot seks” en “van gedacht te doen veranderen”.

“The man is the centre of sexual relationships because he is the one to prepare the woman.” (R6, jongen, Eto Nyamata)

“Very often, wives don’t request their husband to do sexual intercourse. It is the man who tells the wife that he has thirst. But they don’t do it abruptly; they start with a chat full of sweet words to make a wife be in a mood of doing the forthcoming action.” (R6, meisje, Eto Nyamata)

Meisjes zijn beschikbaar en onderworpen

De traditionele genderrollen in het kader van seksualiteit, waarbij de dominante man beslist over de seksuele interactie en de ondergeschikte vrouw een beperkte zeggenschap heeft, komen duidelijk tot uiting in de focusgesprekken. Een vrouw moet – zowel volgens de jongens als de meisjes – vooral “gelukkig zijn met haar partner”, “hetzelfde gevoel hebben”, “zich op haar gemak voelen” en “zichzelf klaar maken voor seks” zodat de seksuele daad – geïnitieerd door de man – beter verloopt. Dat ook meisjes vinden dat de ideale vrouw onderworpen is aan de man blijkt uit volgende citaten:

“When ready to do sexual intercourse, a wife must avoid to irritate the husband. She must avoid to tell him words that may make him withdrawal and be reluctant to propose sexual intercourse with the wife.” (R7, meisje, Eto Nyamata)

“First of all she must be happy with her partner. She must endeavour to go wherever directed to go in order to facilitate happy sexual intercourse.” (R3, meisje, Eto Nyamata)

“The role of a man during sex consists of telling you good words. For a woman, the first thing she does, consists of accepting what the man tells her and executing it.” (R8, meisje, Apebu)

3.5. Relationale en seksuele vaardigheden: seksuele interactiecompetentie

Bovenstaande genderrollen hebben een impact op het seksueel gedrag van jongeren. We bespreken in dit opzicht twee bevindingen uit de focusgesprekken. Ten eerste geven de vrouwelijke respondenten blijk van weinig seksuele assertiviteit en een beperkt gevoel van controle over het eigen seksueel gedrag. Ook een positief zelfbeeld als beschermingsfactor voor seksueel geweld, komt niet naar voor uit de focusgesprekken. Ten derde leiden de traditionele rollen – de jongen als initiator en het meisje als *gatekeeper* – tot ambigue communicatie over seks.

Gebrek aan seksuele assertiviteit

Meisjes geven aan dat ze weinig controle hebben over de eerste seksuele interactie. Qua seksuele assertiviteit vinden ze het zowel moeilijk om seks te weigeren als om gewenste seks te initiëren, onder meer omwille van het ruil-aspect van de seksuele interactie.

“(...)At the end of the day, she finds herself in a situation that she has to sleep with the boy because of persuasion and money spent on the occasion.” (R1, meisje, Eto Nyamata)

Doordat ze weinig controle zouden hebben over een eerste seksuele ervaring, zouden meisjes zich ook “slecht voelen” nadien.

Uit de manier waarop sommige meisjes over relaties spreken komt ook naar voor dat het beleven van seksualiteit wordt geconstrueerd in functie van de seksuele wensen en behoeften van de man:

“I may solve the problem for both my friends. It is therefore possible to have friends from different places and please them at a go.” (R5, meisje, Eto Nyamata)

Het seksueel zelfbeeld van meisjes

Over het algemeen hebben de meisjes een erg negatieve houding ten opzichte van seks voor het huwelijk. Vooral maagdelijkheid en onthouding worden gewaardeerd.

“Being virgin is the result of a long way of abstinence through various temptations.” (R3, meisje, Eto Nyamata)

Wanneer gevraagd wordt wat belangrijke kenmerken zijn van een eerste seksuele interactie, sommen de meisjes vooral de negatieve aspecten (pijn, angst, bloedverlies, “gewond geraken”...) en gevolgen (zwangerschap, verlies van maagdelijkheid, seksueel overdraagbare aandoeningen, spijt,...) van seks op.

“First, sexual intercourse is characterised by pain for a virgin girl who may also bleed. Second, she is worried and sorrowful to have lost her virginity.” (R8, meisje, Eto Nyamata)

We concluderen dat de meisjes in onze focusgesprekken een overwegend negatief beeld hebben van een eerste seksuele interactie. Vooral het onvrijwilligere karakter ervan en de mogelijk negatieve gevolgen worden genoemd.

Ambigue communicatie van seksuele intenties

Symbolisch verzet (“*token resistance*”)

Uit vorige paragraaf leren we dat de jongen gezien wordt als de initiator van de seksuele activiteit. Daarnaast heeft het meisje een rol als ‘gatekeeper’. Aan de respondenten werd gevraagd of zij het

waarschijnlijk vinden dat – wanneer een jongen seksuele toenadering zoekt – het meisje eerst “nee” zegt, terwijl zij eigenlijk wel seks wilt hebben. Zowel de mannelijke als de vrouwelijke respondenten gaan hiermee akkoord. Het is de taak van het meisje om in eerste instantie seks te weigeren.

“It is the culture in Rwanda. The girl cannot accept at your first advances.” (R1, jongen, Apebu)

De meisjes van Apebu gaan akkoord dat de meeste meisjes wel degelijk seks willen terwijl ze ‘nee’ zeggen. Meisjes zouden te “terughoudend” en “verlegen” zijn om te laten merken dat ze ook seks willen.

“(…) The cultural factor of their (girls’) timidity does not allow them to tell the boy that they want it. But most of the time we want it in general.” (R8, meisje, Apebu)

Ook de meisjes van Eto Nyamata rapporteren dat het de gebruikelijke gang van zaken is dat een meisje eerst seks weigert. Onmiddellijk seks aanvaarden is volgens traditie niet cultureel aanvaardbaar.

“If a boy comes to you and suggests sleeping with him, though willing, you first say no to test his resilience and finally change your mind. The yes comes after pretending to say no.”
(R2, meisje, Eto Nyamata)

Meegaan in ongewenste seks (“compliance”)

Ten tweede werd aan de respondenten gevraagd of het waarschijnlijk is dat – wanneer een jongen seksuele toenadering zoekt – een meisje “ja” zegt, terwijl ze eigenlijk geen seks wil. De jongens geven aan dat dit inderdaad voorkomt, vooral wanneer je als koppel al enige tijd samen bent. De mannelijke respondenten geven ook aan dat meisjes niet weten hoe ze een beslissing moeten nemen en dat veel meisjes “niet weten hoe ze ‘nee’ moeten zeggen”. Bovendien halen de

mannelijke respondenten zelf aan dat manipulatie of dwang door de jongen in dergelijke situatie vaak leidt tot seks, ondanks de weigering van het meisje.

“This exists when you have kept pressing her.” (R7, jongen, Eto Nyamata)

“When the boy wants sex while the girl does not, the boy uses many tricks because he is the one to drive the girl into it.” (R5, jongen, Apebu)

Een vrouwelijke respondente heeft het in dit opzicht over het gebruik van **alcohol** om meisjes alsnog te verleiden tot seksuele interactie.

“The role of alcohol is that most of the times, a boy persuades a girl to take alcohol because he knows the underlying shortcomings. Often girls are shameful and unintentionally say ‘yes’ or ‘no’. He therefore decides to buy her alcohol for a quick persuasion.” (R2, meisje, Eto Nyamata)

Uit de standpunten van de jongens komen ook de ongelijke **genderrollen** naar voor als oorzaak.

“This is explained by the issue of inequality between boys and girls.” (R4, jongen, Eto Nyamata)

“Girls are weak because when you put pressure on her, she surrenders.” (R8, jongen, Apebu)

We vroegen de respondenten hoe ze kunnen verklaren dat jongeren uit onze steekproef het moeilijk vinden om seks te weigeren met iemand die ze graag zien of met iemand die ze al lang kennen of graag zien.

“A boy avoiding being humiliated and a girl avoiding leaving him.” (R5, jongen, Apebu)

“What I agree with is that you may be in love with somebody and if you visit him he may ask you to sleep with him to prove that you really love him. When you love him you accept as you think that refusing can disrupt that love.(...)” (R1, meisje, Eto Nyamata)

3.6. Misvattingen over seksueel geweld

De mate waarin jongeren bepaalde misvattingen over seksueel geweld onderschrijven, is gecorreleerd met zowel dader- als slachtofferschap van seksueel geweld. We vroegen de respondenten daarom om hun mening te geven op enkele vragen zoals ‘is seksueel geweld begrijpelijk wanneer een meisje uitdagende kledij draagt’, ‘wanneer een meisje al eerder seks had met een jongen’ en ‘wanneer een jongen de weigering van een meisje verkeerd begrijpt’.

De meeste respondenten vinden het begrijpelijk dat **uitdagende kleding** die de navel of blote benen van het meisje laten zien, ertoe kan leiden dat jongens haar verkrachten.

“It is possible because there are cases whereby you wear short clothes and when you bend down, a boy can feel the desire to have sex with you and from this desire he can use force on you due to circumstances under which he sees you.” (R6, meisje, Apebu)

De meisjes van Eto Nyamata zijn het echter niet volledig eens hierover.

“I don’t see any reason for raping somebody because she is wearing tight blouse or skirt. I say this because foreexample in foreign countries, ladies put on miniskirts but no cases of rape are witnessed there as it is the case for our countries. We have many cases of rape but very few ladies wear like that. That’s why I say that it is wrong.” (R5, meisje, Eto Nyamata)

De meisjes van Apebu vinden dat het afhangt van waar je bent en wie je tegenkomt.

“Wearing mini skirts does not mean that most of the time it leads to rape. You can wear them but without being at the risk of rape because of where you pass.(...)” R10 (meisje, Apebu)

Ook sommige jongens vinden het begrijpelijk dat een jongen een meisje dwingt wanneer zij een mini-rok of strakke bloes draagt. Dit zou de jongen “geleidelijk aan opwinden” en “seksueel verlangen opwekken” door naar haar te kijken.

“There are girls who dress as if they are naked and this may drive a boy to have unplanned sex, like when her breasts are out.” (R9, jongen, Eto Nyamata)

Toch zijn niet alle mannelijke respondenten het hierover eens. Het hangt volgens sommigen af van hoe “ernstig” de jongen dit neemt. Het zou ook afhangen van het individu en zijn “mindset”.

“If you don’t take it seriously and think about it, it doesn’t affect you.” (R9, jongen, Eto Nyamata)

Over de vraag of verkrachting begrijpelijk is wanneer het **meisje al eerder seks had met de jongen** zijn de respondenten het niet volledig eens. De meisjes van Apebu discussiëren over of het al dan niet aanvaardbaar is dat de jongen dwang gebruik wanneer het meisje al eerder seks had met hem.

“I think that the fact that a girl has slept with a boy and furthermore excites him, but refuses him while she has already excited him, if the boy uses force on her, I think that it is not suprising, the boy would not have committed any mistake.”
(R3, meisje, Apebu)

“I think that he would have forced you because his feelings are not yours. The fact of saying that you have slept with him

beforehand does not mean that wherever he sees you you will solve his problem, it is not true.” (R5, meisje, Apebu)

De meeste meisjes zijn het bovendien eens dat ook gedwongen seks met iemand die je kent ook seksueel geweld inhoudt. Slechts één meisje geeft aan hier niet akkoord mee te zijn:

“I think that for a person you know, it can’t mean rape because you know each other on several things. (...) I think that if the husband comes against the wife’s will, he is not forcing her.” (R8, meisje, Apebu)

Wat betreft **ambigue communicatie** wordt de verantwoordelijkheid veelal bij het meisje gelegd. Zij moet ervoor zorgen dat ze duidelijk haar grenzen aangeeft. Wanneer zij hier niet in slaagt, is het begrijpelijk dat een jongen haar – tegen zijn weten in – dwingt tot seks.

“I think that the way “no” for girls becomes “yes” depends upon you have expressed yourself. If he makes a request and you say “no” laughing or making some funny gesture You have to say it seriously without laughing so that he realizes in turn that you are angry.” (R4, meisje, Apebu)

Één respondente geeft aan hier niet akkoord mee te zijn:

“Sometimes a boy may think that a girl has said no while she wants it and think that the no for girls means yes. For me you are raped because your no has been ignored.” (R2, meisje, Eto Nyamata)

De meeste respondenten vinden niet dat **ongewenste aanrakingen** onder de noemer ‘seksueel geweld’ vallen.

“Nobody can come and touch you while you don’t want it. Only your friend can touch you when you are seated together chatting happily. When he strokes you, it is not done forcibly because you do it convincingly.” (R6, meisje, Eto Nyamata)

Ook wanneer je seks hebt na strelingen of liefkozingen, dan kan dit volgens de meisjes niet meer beschouwd worden als gedwongen seks. Het meisje geeft daarmee immers aan dat ze bereid is tot seks.

“Concerning caress, it is prior to sexual intercourse. When you allow him to do it, it means that you are willing to do whatever may follow.” (R4, meisje, Eto Nyamata)

3.7. Traditionele waarden: onthouding is de norm

In de hedendaagse Rwandese cultuur worden jongeren aangespoord om geen seks te hebben, of als ze daar niet in slagen een condoom te gebruiken (de zogenaamde ABC-methode: *“abstinence, be faithful, use a condom”*). Een respondente vertelt dat onthouding voor het huwelijk verplicht was in de traditionele cultuur en dat dit mogelijk een impact heeft op het gedrag van de huidige Rwandese jongeren.

“For our ancestors, sexual intercourse was prohibited that culprits (those who are guilty) could be killed. This culture has some legacy on today’s generation that few people may fear to do it.” (R5, meisje, Eto Nyamata)

Figuur 8: Promotie van onthouding in een middelbare school (maart 2010, Nyamata)

De respondenten melden dat er qua tradities en cultuur veel veranderingen zijn ten opzichte van vroeger. De meisjes vinden dat de traditionele cultuur door de invloed van “ontwikkeling” en “modernisering” wordt aangetast. Belangrijke culturele waarden zouden daardoor verloren gaan en jongeren zouden “stiekem seks hebben” in plaats van naar hun ouders te luisteren. Zoals een meisje van Apebu het verwoordt: “Jongeren van tegenwoordig zijn niet meer zoals jongeren in het verleden.”

“The ancient cultural values were very important. Parents approached their children and told them to abstain and that premarital sexual intercourse is not good. Today’s situation entails that there are some who don’t have those parents to advise them. Children adopt different foreign cultures. Due to modernization, they disregard culture. They watch different things on television and listen to the radio which makes them ignore significant cultural values. Negative things are confused to modernization. Early people are said to be outdated and nonsense is done in the name of a vision to modern society.” (R7, meisje, Eto Nyamata)

Kortom, de vrouwelijke respondenten hebben een erg positieve attitude ten opzichte van de traditionele waarden en gewoonten in Rwanda. Ze hebben ook het gevoel dat er een negatieve evolutie op seksueel vlak aan de gang is bij de huidige Rwandese jongeren.

3.8. Traditionele genderrollen en praktijken die seksueel geweld in de hand werken

Wanneer gevraagd werd of bepaalde aspecten van de Rwandese cultuur kunnen leiden tot geweld, melden de meisjes dat traditionele genderrollen hiertoe kunnen bijdragen.

“Those cultures may lead to rape. A husband may need to do sexual intercourse with his wife while the latter is tired. When she refuses she can have problems. She can therefore accept to do it due to husband’s resilience.” (R1, meisje, Eto Nyamata)

De jongens van Eto Nyamata halen de overtuiging dat de man diegene is die de beslissingen neemt ook aan als mogelijke oorzaak van seksueel geweld, maar ze zijn er wel van overtuigd dat deze genderrollen niet meer spelen.

“Fortunately it no longer exists.” (R4, jongen, Eto Nyamata)

Ouders bestendigen ook bepaalde traditionele genderrollen. Zo toont volgend citaat aan dat er voor meisjes nog steeds veel waarde wordt gehecht aan het krijgen van kinderen.

“Parents play the role of telling their children to get married or have a child instead of being single without a child. You may then do sexual intercourse due to parents’ pressure.” (R4, meisje, Eto Nyamata)

Er werd gevraagd aan de respondenten of bepaalde Rwandese tradities en gewoonten seksueel geweld vergemakkelijken. De praktijk “*gukazanura*” waarbij oudere mannen slapen met hun

schoondochters wordt aangehaald, en het feit dat sommigen vinden dat een vrouw tot de hele familie behoort, worden vernoemd door de jongens. Daarnaast wordt het conservatieve klimaat met betrekking tot seksualiteit gebruikt om meisjes tot seks te dwingen.

“As for a stranger, it depends on who he is. He may be a member of your family who may tell you that in case you say no he will tell your parents that he represented your parents at school when you were caught at school doing sexual intercourse. He may frighten you and accept for fear that he may tell your parents.” (R2, meisje, Eto Nyamata)

Één meisje heeft het over een traditionele manier om met geweld om te gaan:

“Sometimes it (sexual violence) occurs in the countryside, where the responsible person goes to the victim’s family and give it money and solve the issue without reaching further steps.” (R3, meisje, Apebu)

Een ander meisje vernoemt de traditie i.v.m. erfrechten, die genderongelijkheid kan versterken.

“There can be a mature girl who did not manage to get married. As a last resort, she tries to find a boy she can do sexual intercourse with so as to have a child she will inherit her property.” (R8, meisje, Eto Nyamata)

3.9. Gebrek aan seksueel communicatieklimaat

Volgens de meisjes zijn het de ouders die “niet meer de tijd nemen” of “bang zijn” om met hun kinderen over seksualiteit te praten.

“(…) You can put an emphasis on counseling our parents to tell us about such practices.” (R8, meisje, Apebu)

Ook met andere jongeren wordt niet over seksualiteit gepraat, volgens enkele meisjes van Apebu. Dit uit schrik dat je vrienden “je geheimen op een slechte manier doorvertellen”.

“It is not prohibited to talk about it but there is something which I can qualify as fear, we fear one another maybe you live with your older sister then you think that she will think that this is only my preoccupation and you fear to talk about it with her.” (R1, meisje, Apebu)

Vervolgens is seksueel geweld volgens sommigen een onderwerp waarover zelden gepraat wordt.

“We hear about it (sexual violence) only in this discussion with you.” (R8, meisje, Apebu)

“In general it occurs but it is not spread out so that people are aware, for example I may experience it but I can't spread it out so that people know.” (R1, meisje, Apebu)

De meisjes van Eto Nyamata zeggen dat er wel gepraat wordt over verkrachting, met name over de negatieve gevolgen (on geplande zwangerschap, ziekten, trauma) ervan. Een aantal respondenten geven aan dat ze graag meer over seksualiteit zouden willen praten, omdat dit preventief zou werken. Boodschappen zoals “je mag niet naar de kamer van een jongen gaan” of “je moet op een serieuze manier seks weigeren” zouden hierin aan bod moeten komen. Het zijn dus vooral de huidige preventieboodschappen met betrekking tot onthouding die doordringen in de opvattingen van de jongeren.

ALGEMEEN BESLUIT

Gedwongen seks is een veel voorkomend fenomeen onder jongeren in Rwanda. Maar liefst 21% van de meisjes in onze steekproef geven aan dat ze ooit gedwongen werden tot seks. Deze verhandeling biedt dwingende argumenten om seksueel geweld ten opzichte van jongeren te bestrijden, zowel om het fenomeen op zich te elimineren als om de kwetsbaarheid van meisjes voor hiv/aids te reduceren. Gedwongen seks vormt niet enkel een rechtstreeks biologisch risico voor hiv-infectie. Seksueel geweld houdt ook op andere – zij het onrechtstreekse – manieren een risico voor hiv-besmetting in.

Uit de literatuurstudie leerden we allereerst dat vrouwen met een gewelddadige partner mogelijk minder in staat zijn om te **onderhandelen over seks** en over condoomgebruik. De resultaten van de statistische analyses op basis van dit onderzoeksproject kunnen deze bevinding niet onderbouwen. De hoge non-respons op de vraag inzake slachtofferschap is hier een mogelijke oorzaak van. Uit de focusgesprekken blijkt wel dat voor de meeste jongeren de ideale vrouw nog steeds trouw, beschikbaar en onderworpen is aan haar partner. Dit kan de seksuele interactiecompetentie van meisjes in Rwanda beïnvloeden en aldus hun mogelijkheden om seksuele interacties veilig en aangenaam te laten verlopen, beperken.

Ten tweede hangt het ervaren van seksueel geweld samen met de mate waarin een persoon **seksuele risico's** neemt, die het risico op hiv-infectie doen toenemen. Zo had 24% van onze respondenten ooit meer dan één seksuele relatie tegelijk. Deze laatste jongeren geven bovendien aan dat ze vaker alcohol drinken dan jongeren zonder deze vorm van seksuele ervaring. In dit kader worden transactionele seks en het uitwisselen van giften door onze respondenten aangehaald als praktijken die zowel in relaties met oudere partners als in relaties met leeftijdsgenoten voorkomen.

Vervolgens leert de literatuurstudie ons dat jongeren die een relatie aangaan met **oudere mannen**, een groter risico lopen op seksueel

geweld en op infectie met hiv, omwille van de hogere hiv-prevalentie bij deze laatste groep. Ondanks een grootschalige preventiecampagne van de Rwandese overheid, geeft 18% van de jongeren in onze steekproef aan ooit een relatie met een partner van minstens tien jaar ouder te hebben gehad.

Tenslotte hangt het risico op slachtofferschap van seksueel geweld samen met het hebben van **verkeerde opvattingen over hiv/aids en over seksueel geweld**. Een aantal van deze misvattingen wordt onderschreven door bepaalde jongeren in deze studie. Zo wordt de verantwoordelijkheid voor een geweldservaring bij het meisje gelegd wanneer ze sexy kledij draagt, al eerder seks had met de jongen of zich liet aanraken alvorens gedwongen te worden. De enquête toont aan dat vooral jongeren die sterk betrokken zijn op de Rwandese cultuur, jongeren die meerdere seksuele relaties tegelijk hebben en jongens die alcohol drinken, aangeven dat ze het gebruik van seksuele dwang begrijpelijk vinden in bepaalde situaties. Een aantal jongeren rapporteert echter ook ronduit niet akkoord te zijn met bovenstaande misvattingen en geven blijk van een genuanceerde en beschermende visie op seksueel geweld.

Ondanks de goedbedoelde inspanningen van de huidige hiv-interventies, besteden ze slechts beperkte aandacht aan de manier waarop jongeren **seksualiteit** ervaren en aan de **socio-culturele factoren** die hun seksueel gedrag beïnvloeden. De focus in bestaande programma's ligt voornamelijk op het promoten van onthouding, wederzijdse monogamie (seksuele trouw) en condoomgebruik. Deze twee elementen vereisen echter goede communicatie- en onderhandelings-vaardigheden. Deze verhandeling toont echter aan dat de controle die Rwandese meisjes kunnen uitoefenen binnen hun relaties, beperkt wordt door de invloed van ondermeer traditionele genderrollen, een gesloten seksueel communicatieklimaat, een negatief seksueel zelfbeeld en de afhankelijkheid die gecreëerd wordt door het ontvangen van giften in relaties.

Hiv-preventie programma's zouden bijgevolg moeten aansluiten op de **relationele en seksuele context** van Rwandese jongeren. Daarbij moet de aandacht prioritair uitgaan naar het bestrijden van opvattingen en socio-culturele normen die genderongelijkheid en seksueel geweld versterken. Zo kan bijvoorbeeld het dwingende karakter van giften in een relatie of de perceptie dat seksuele ontmoetingen impulsief en ongepland verlopen en dat ze vooral fysiologisch aangedreven zijn, worden aangekaart. Jongeren dienen dus niet enkel geïnformeerd te worden over mogelijke risico's, maar vooral ook positieve **attitudes** ten opzichte van seksualiteit en relationele en seksuele **vaardigheden** moeten aanleren. Deze studie wijst uit dat jongeren ervaren dat het traditionele systeem tot op zeker niveau wordt afgebroken, maar dat bepaalde waarden en normen diepgeworteld blijven. Programma's die reproductieve gezondheid promoten, moeten dan ook respect hebben voor en inhaken op deze bestaande waarden en normen, die religieus en cultureel verankerd zijn in de Rwandese samenleving.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Operationalisering: de meetinstrumenten van de vragenlijst

1. Socio-demografische kenmerken

Verskillende socio-demografische kenmerken van de respondenten worden gemeten: geslacht, leeftijd, leefsituatie, religie, belang gehecht aan religie, belang gehecht aan de cultuur, subjectieve rijkdom, objectieve rijkdom en alcoholgebruik.

Het geslacht, de leeftijd en de leefsituatie van de respondenten werd bevraagd door middel van volgende vragen :

1.1. Es-tu une fille ou un garçon? (Fille / Garçon)

1.2. Quel âge as-tu?

1.5. Où habites-tu pendant l'année scolaire

- dans l'internat de l'école
- dans une résidence privée près de l'école
- chez mes parents
- chez un autre member de la famille
- ailleurs

Leefsituatie werd vervolgens gehercodeerd naar extern (internaat of privéresidentie) versus gezin (ouders of andere familie).

Volgende vragen werden gesteld i.v.m. **de religie- en cultuurbeleving** :

1.11. Quelle est ta religion?

- Catholique

- Protestant
- Adventiste
- Témoin de Jéhova
- Musulman
- Autre

1.12. Quelle est l'importance de la religion dans ta vie? (pas important / peu important / important / très important)

1.13. Pour toi, quelle est l'importance de la culture (les coutumes et traditions Rwandaises) dans ta vie? (pas important / peu important / important / très important)

De objectieve rijkdom van de respondenten wordt gemeten aan de hand van een combinatie van onderstaande twee vragen. Respondenten die stromend water thuis of een vloer van cement of tapijt – of beiden – hebben, worden beschouwd als objectief rijk.

1.6. Quelle est la source principale d'eau potable de ta famille ?

- Electrogaz (eau courante) dans la maison
- Eau courante d'un espace publique
- Rivière/lac
- Autre
- Je ne sais pas

1.7. De quelle matière est-ce que le sol de ta maison est principalement constitué?

- Sable/boue/terre
- Ciment
- Tapis
- Autre

De **subjectieve rijkdom** van de respondenten wordt gemeten aan de hand van volgende vraag :

1.4. Comparé à d'autre jeunes au Rwanda... (je suis moins riche / je suis autant riche que les autres jeunes / je suis plus riche)

Het **alcoholgebruik** van de respondenten – een risico-element voor seksueel geweld – wordt gemeten met behulp van onderstaande vraag. Omwille van het gering aantal observaties in de categorie 'alcoholgebruik vaak' (N = 7) hercodeerden we het alcoholgebruik als dummyvariabele (nooit versus soms/vaak).

3.6. Est-ce que tu bois de l'alcool? (jamais / parfois / souvent)

Tenslotte werd de variabele '**schooltype**' aangemaakt. De respondenten afkomstig van '*Groupe Scolaire de Rilima*' en van '*Ecole Technique Nyamata*' kregen de schoolcode 'publiek'. De respondenten afkomstig van '*Highschool*' en '*Associations pour Education Bugesera*' kregen de schoolcode 'privé'.

2. Relationeel en seksueel gedrag

2.1. Relationele en seksuele ervaring

Wat betreft relationele en seksuele ervaring werden verschillende variabelen gemeten: **relatiestatus** (gedefinieerd als relatie met iemand van het andere geslacht), **ervaring met geslachtsgemeenschap, leeftijd bij de eerste geslachtsgemeenschap en aantal seksuele partners.**

1.18. Do you have a relationship with a member of the opposite sex, close to your age, right now? (a special girl or boyfriend?)

- I have never had that kind of relationship.
- Yes
- Yes, I have more than one of these relationships right now
- No, but I did before.
- No, but I had more than one of these relationships before

2.1. Did u already have sexual intercourse? (no / yes)

2.2 . How old where you when you had sexual intercourse for the first time?

2.4 How many sexual partners did you have up till now?

Relatiestatus werd vervolgens gehercodeerd naar nooit een relatie gehad versus ooit een relatie gehad.

2.2. Seksueel risicogedrag

Ook een aantal seksuele risicogedragingen voor hiv/aids werden bevraagd: of de respondenten al ooit een **relatie met een groot leeftijdsverschil** (minstens tien jaar) hebben gehad, of ze al ooit **meer dan één seksuele relatie** tegelijk hebben gehad (*multiple concurrent relationships*) en of ze een **condoom hebben gebruikt** de laatste keer dat men seks had.

1.19. Do you have a relationship with a much older (+or- 10 years) member of the opposite sex right now? (“sugadaddy or sugamommy?”)

- I have never had that kind of relationship.
- Yes
- Yes, I have more than one of these relationships right now
- No, but I did before.
- No, but I had more than one of these relationships before

2.5 Do you have more than one sexual relationship at the same time right now?

- No, Never..
- Yes
- No, but I did before.

2.10. Did you use a condom at your last sexual intercourse? (no / yes)

Vraag 1.19 en 2.5 werden gehercodeerd naar ooit versus nooit een relatie met een ouder persoon / samenvallende seksuele relaties gehad.

2.3. Slachtofferschap van seksueel geweld

De mate waarin een respondent geconfronteerd is geweest met seksueel geweld wordt gemeten met behulp van onderstaande vraag.

2.12. “Did anyone ever force you to have sex with him/her?” (no / yes).

3. Opvattingen m.b.t. controle over seksueel gedrag

We willen in deze verhandeling nagaan of jongeren die kwetsbaar zijn voor seksueel geweld, zichzelf minder in staat achten om enerzijds condoomgebruik te onderhandelen en anderzijds seks te weigeren in een seksuele interactie. Daarvoor maken we gebruik van twee somschalen (0-100) die de mate meten waarin de respondenten controle hebben over het eigen seksueel gedrag in vier situaties. Een eerste schaal (Tabel 1) meet daarom de mate waarin de respondenten zichzelf in staat achten om **seks te weigeren** in vier gegeven situaties (op elk moment, bij een geliefde, bij iemand die je graag hebt en reeds drie maanden kent, bij iemand die minstens 5 jaar ouder is).

Tabel 1: Meetinstrument ‘seks kunnen weigeren’

Items	Ladingen	Alpha if item deleted
Able to refuse sex at any time	.774	.828
Able to refuse sex to someone I love truly	.849	.789
Able to refuse sex to someone I like and have known for 3 months or more	.878	.767
Able to refuse sex to someone who is much (>5 years) older	.799	.818
Eigenwaarde	2.730	
Verklaarde variantie	68.240%	
Cronbach's alpha		.843

Een tweede schaal (Tabel 2) meet de mate waarin men zich in staat acht om **condoomgebruik te onderhandelen** in diezelfde situaties. Beide schalen bestaan uit vier items die gebruik maken van een 5-punten Likertschaal (completely disagree – completely agree). We bekijken of deze schalen samenhangen met de mate waarin respondenten tolerant zijn ten opzichte van seksueel geweld.

Tabel 2: Meetinstrument ‘condoomgebruik durven onderhandelen’

Items	Ladingen	Alpha if item deleted
Able to negotiate condom use at any time	.885	.856
Able to negotiate condom use to someone I love truly	.886	.856
Able to negotiate condom use to someone I like and have known for three months or more	.921	.829
Able to negotiate condom use to someone who is much (>5years) older	.792	.903
Eigenwaarde	3.043	
Verklaarde variantie	76.067%	
Cronbach's alpha		.892

4. Attitudes ten opzichte van seksualiteit

4.1. Normatieve acceptatie van losse seksuele contacten

Literatuur wijst uit dat de mate waarin jongeren tolerant zijn ten opzichte van seksueel geweld samenhangt met de mate waarin ze tolerant zijn ten opzichte van losse seksualiteit van jongeren in het algemeen. De mate waarin de respondenten het aanvaardbaar vinden dat jongeren losse seksuele contacten aangaan wordt daarom gemeten aan de hand van een somschaal (0-100) die bestaat uit zes items waarop de respondenten dienen te antwoorden d.m.v. een 5-punten Likertschaal (completely disagree – completely agree) (Tabel 3).

Tabel 3: Meetinstrument ‘acceptatie losse seksuele contacten’

Items	Ladingen	Alpha if item deleted
It is ok for a girl to have sex with a boy on their first night out.	.782	.837
It is ok for a girl to have sex with someone she doesn't know very well.	.695	.861
It is ok for a girl to have sex with a boy even though she doesn't want to have a relationship with him.	.778	.840
It is ok for a boy to have sex with a girl on their first night out.	.808	.831
It is ok for a boy to have sex with someone he doesn't know very well.	.773	.841
It is ok for a boy to have sex with a girl even though he doesn't want to have a relationship with her.	.823	.828
Eigenwaarde	3.628	
Verklaarde variantie	60.46%	
Cronbach's alpha		.864

4.2. Normatieve acceptatie van seksueel geweld

Een 5-punts Likertschaal meet de mate waarin jongeren het begrijpelijk vinden dat een jongen een meisje dwingt om seks te hebben. De respondenten werden gevraagd om zich een situatie in te beelden waarin een jongen seks wil met een meisje, maar waarbij het meisje weigert. De respondenten moeten vervolgens aangeven onder welke omstandigheden zij het begrijpelijk vinden dat de jongen geweld of bedreigingen zou gebruiken om het meisje te dwingen seks met hem te hebben het meisje dwingt om seks te hebben.

Imagine this: “A boy wants to have sex with a girl but the girl says no.”

Under which circumstances would you understand if the boy uses force or threats (holding her down, threatening to hurt her.. etc..) to make her have sex with him. Please answer by colouring one number on the scale next to the statement.

Deze vraag werd gevolgd door 14 verschillende situaties, die door de respondenten beoordeeld werden. (Tabel 4) De vijfpunten Likert-schaal strekt van links (1 = never understandable) naar rechts (5 = always understandable) en is intern zeer consistent (cronbachs alfa = 0.92).

Tabel 4: Ladingen en betrouwbaarheid van de schaal ‘normatieve acceptatie van seksueel geweld’

Items	Ladingen	Alpha if item deleted
When he is so excited that he cannot control himself	.607	.920
When he invited her to do an activity together	.653	.918
When he has given her a gift and she accepted	.646	.918
When she is drunk or drugged	.748	.915
When he is drunk or drugged	.634	.919
When she slept with him before	.674	.917
When she has already slept with other boys	.710	.916
When she had kissed him beforehand (before he starts forcing him on her)	.741	.915
When she had allowed him to touch her breast beforehand (before he starts forcing him on her)	.707	.916
When she first said yes and then	.637	.918

changed her mind		
When they are together since a long time	.723	.916
When she excited him first	.709	.916
When he has the impression that she is just saying 'no' and actually wants it too	.628	.919
When he wants to prove his friends that he can seduce and persuade a girl	.688	.917
Eigenwaarde	7.009	
Verklaarde variantie	46.277%	
Cronbach's alpha		.923

Een exploratieve factoranalyse op deze items resulteert in een ééndimensionele structuur (eigenwaarde = 7.009; verklaarde variantie = 46.277%). Deze factorschaal is intern consistent met een Cronbach's alpha van .923 en ladingen variërend van .601 tot .748. Vermits het elimineren van items leidt tot een daling van de Cronbach's alpha, gebruiken we alle 14 items om een somschaal (0-100) te construeren voor 'normatieve acceptatie van seksuele agressie', waarbij een hogere score verwijst naar een hogere tolerantie t.o.v. seksuele agressie. De beschrijvende kenmerken van deze somschaal staan beschreven in Tabel 5

Tabel 5: Beschrijving van de somschaal (0-100) 'Normatieve acceptatie van seksueel geweld'

Schaalkenmerken	'Normatieve acceptatie van seksuele agressie'
N	182
Missing	103
Gemiddelde	54.847
Standaardafwijking	22.81552
Variantie	520.548

Bijlage 2: Deelnemers aan de focusgesprekken volgens geslacht, geboortedatum en school

Geslacht	Geboortejaar	School
Meisje	1989	Eto Nyamata
Meisje	1990	Eto Nyamata
Meisje	1990	Eto Nyamata
Meisje	1991	Eto Nyamata
Meisje	1990	Eto Nyamata
Meisje	1990	Eto Nyamata
Meisje	1989	Eto Nyamata
Meisje	1991	Eto Nyamata
Meisje	1989	Eto Nyamata
Jongen	1990	Eto Nyamata
Jongen	1988	Eto Nyamata
Jongen	1993	Eto Nyamata
Jongen	1990	Eto Nyamata
Jongen	1991	Eto Nyamata
Jongen	1991	Eto Nyamata
Jongen	1991	Eto Nyamata
Jongen	1990	Eto Nyamata
Jongen	1990	Eto Nyamata
Meisje	1988	Apebu
Meisje	1991	Apebu
Meisje	1991	Apebu
Meisje	1993	Apebu
Meisje	1992	Apebu
Meisje	1988	Apebu
Meisje	1988	Apebu
Meisje	1992	Apebu
Meisje	1993	Apebu
Meisje	1990	Apebu
Jongen	1986	Apebu
Jongen	1989	Apebu
Jongen	1990	Apebu
Jongen	1989	Apebu
Jongen	1989	Apebu
Jongen	1989	Apebu
Jongen	1992	Apebu
Jongen	1986	Apebu
Jongen	1992	Apebu
Jongen	1990	Apebu

Bijlage 3: Richtlijnen en topiclijst voor focusgesprekken

(The introduction may be individualized as desired, using excerpted language from the approved informed consent form.)

Introduction

Thank you all for coming today. We really appreciate you taking the trouble to come here and share your views with us. This focus group is being conducted for a HIV prevention study for which you may have already completed a questionnaire. Before we begin I would like to emphasize that your participation in the focus group is entirely voluntary, and you may refuse to comment on any question that is asked. However your participation and your opinion is very valuable to this project.

I am _____ (*moderator*), and I will be leading the discussion today. _____ (*note taker*) is going to help by taking notes so that I can focus my attention on our discussion. (*Appear neutral, non-threatening, and familiar*)

In today's discussion we will be talking about some of the themes of a questionnaire about prevention of HIV in which students of Bugesera, including students of the sixth year of your school, have participated in last September. We will also discuss some questions about the results that we have obtained until now.

We don't ask you to reveal any of your personal experiences, we would rather have your opinion about the situation in your environment in general.

It is not forbidden though to provide any such examples.

It is important to know that nothing you might say will ever be made public or reported in any way that would allow you to be identified. When the discussion is over, please respect the privacy of the other people here today and do not repeat people's comments to others who are not present today. This is especially important if any of you know each other. Either way, your responses will not be linked to you personally, so feel free to say whatever is on your mind.

While the discussion today will be recorded, this recording is only to make sure we "hear" everything that is said and take good notes. Only people who are working on this project will ever listen to the recordings or read the notes we take. We will erase the tape after we have taken our notes from it.

At this point, conduct the process of informed consent as follows:

- *Provide each participant with the site-specific informed consent so they can follow along.*
- *Read the informed consent aloud to the group. Please be sure that every section of the consent form is thoroughly explained to participants, and that you allot sufficient time for participants to raise any questions or concerns.*
- *Give the participant adequate time to review the IC form on their own, and then go over to them one by one to see if they have any further questions or concerns.*
- *Next, ask all the people who are willing to participate to document their consent by signing on the IC forms. Participants who are not willing to participate should be thanked for their time and effort and provided with the same compensation that has been arranged for women who stay and participate.*
- *Sign and date each person's IC form as the study staff. Please also remind participants that they are encouraged to use pseudonyms instead of their real names, and then pass out name tags for them to write their made-up names on.*
- *Make copies of each participant's signed IC form for them to take home. If a participant does not take her signed copy home for any reason, note this on the participant copy and file it with the site copy.*

(Return to the discussion)

As I mentioned earlier, there are no right or wrong answers. We don't expect any type of answers, anything you would like to say on the subjects at hand will be important.

We want to hear what ALL OF you think. There are several topics for us to talk about, so I will try to keep things moving along, but I want you to do most of the talking. When responding to questions feel free to address each other and talk amongst yourselves, rather than responding only to me.

This is not supposed to be a question-answer session like in a classroom; it is a discussion. You will not have to raise your hands, just speak freely, but please remember to respect others when they are talking. In fact it is very important that 1 person speaks at a time. In this way the recording and note taking will be of better quality.

The discussion should also stay in the group, meaning that If you have an opinion we would like you, to wait for another person to finish his comment, and share it with the whole group.

I also want to clarify that this discussion should last approximately 1,5-2 hours, and we would prefer to avoid being interrupted by people trying to leave. Is there anyone here who cannot stay for the two hours?

We also request that you turn off any cell phones during this discussion.

Are there any questions? Alright, let's begin.

Name	of	group	interviewed:
		Date:	_____
Time	discussion	started:	_____
ended:	_____		

Introduction

Let's find out some more about each other by going around the room one at the time. Can you tell us your name and age and study section?

Section 1 : Dating, Relationships

- a. What can you tell us about young boys and girls going out (by themselves, unsupervised) or “dating” around here? Can you describe a situation in which two young people go on a date?
- b. **Probe on alcohol**: What role does alcohol play in the dating-scene?
 - i. Do a lot of young people drink alcohol? How often?
 - ii. 50% of the young people in our research said they never drink alcohol. Is this correct, do you think?
 - iii. Do young people who stay in a boarding school have the opportunity of drinking alcohol or is this difficult?
 - iv. Cost of alcohol?
- c. We found that the **following relationships exist here**: same age relationship / second (multiple) relationships / relationship with a large age-difference (suga-daddy or –mommy). Is this correct?
 - i. Which sort of relationship is most common among young people?
 - ii. Is anything given or expected in exchange of sex?

Section 2: Sexual Interaction

- a. We asked the respondents **how it usually happens** when a girl and a boy have sex together for the first time.
 - i. They think that usually the first sexual intercourse takes place unplanned, that the boy starts the sexual intercourse, that alcohol is consumed and that the boy and the girl both verbally consent to intercourse (this means that they both say that they want to have sex).

What do you think about these results? Are they correct?

What are other important characteristics of a first sexual intercourse?

ii. The respondents also think that important factors that drive girls and boys to have sex for the first time are sexual desire, peer pressure and pressure from the partner.

What do you think about these results? Are they correct?

Are there other important drivers?

b. Probe on ambiguous communication:

i. 50% of the respondents think that it is (very) likely that when the boy starts making sexual advances, the girl first says “no” even though she also wants to have sex with him.

Does this surprise you? Does this happen often between young people in Rwanda?

ii. Also 50% of the respondents think that it is (very) likely that when the boy starts making sexual advances, the girl says “yes” even though she does not want to have sex with him.

Does this surprise you? Does this happen often between young people in Rwanda?

c. Probe on culture: A question in the questionnaire was: “Which role does the Rwandan culture (Rwandan habits and traditions) play in young people’s life?”

i. Which typical Rwandan habits and traditions concerning relationships between / sexuality of young people do you think of? Rites de passage?

ii. What are traditional beliefs and customs related to sexuality and to the roles of men and women? What is the typical role of the man in sexual relationships? What is the typical role of the woman in sexual relationship?

iii. Do these beliefs play an important or unimportant role in the lives of young people? In which way?

Section 3: Definition of sexual aggression and acceptance of sexual aggression

Now we are going to talk about sexual aggression. This might be a sensible subject. We therefore remind you that we don't ask you to reveal any of your personal experiences, we would rather have your opinion about the situation of young people in general.

a. Probe on definition

- i. What kind of acts and behaviors of a person do you consider as sexual violence?
- ii. Can you give examples of sexual violence?
 - Does sexual violence include unwanted touching?
 - Does sexual violence include forcing sex with someone you know?

b. Normative acceptance of sexual aggression

- i. Can you imagine situations in which it is understandable that a boy uses force or threats to make a girl have sex with him? (For example the boy holds her down or threatens to hurt her.)

Is sexual aggression understandable when the girl wears a mini-skirt or a tight blouse?

- ii. The results of the questionnaire indicate that young people often find it acceptable that a boy uses force or threats to make a girl have sex with him. For example:
 - when he or she is drunk or drugged.
 - when the girl has slept with him before.
 - when the girl excited the boy first.

Does this surprise you? Does this happen between young people here?

- iii. In contrary, the respondents find it less understandable that the boy forces the girl:
 - when the boy has the impression that the girl is just saying 'no' while she actually wants to have sex..

- when the girl has already slept with other boys.
- when the boy is so excited that he can not control himself.

Does this surprise you? Does this happen between young people here?

Section 4. Context and causes of sexual violence

Give WHO definition of sexual violence before continuing the discussion:

The World Health Organization defines sexual violence as: “Any unwanted sexual act, or attempt to sexual act, including unwanted sexual comments or advances.” This means that a person pressures another person verbally (e.g. using blackmail), threatens to use force or actually uses physical force (e.g. beating her).

The results of the questionnaire indicate that 19% of the girls who admitted to having had sex also indicate that they had been forced to have sex in the past.

a. Which types of sexual violence are common in Rwanda?

Is verbal pressure to have sex common among young people?

Are threats to use force common?

Is the actual use of physical force common?

b. Probe on context: When and where does sexual violence occur between young people in Rwanda?

i. Is sexual violence more common in some types of situations? (E.g. in school, at a party...)

ii. Is sexual violence more common among some types of relationships? (E.g. in relationship with sugar daddies/sugar mommies, or in which gifts are exchanged,...)

iii. 1 out of 4 respondents find it difficult to refuse sex to someone. They find it especially difficult to refuse sex to someone they love truly and to someone they have known for a long time. How can you explain this?

iv. Can boys also become victims of sexual violence? In which way?

c. Probe on the causes of sexual violence:

i. What puts girls at risk of sexual violence?

- Do certain characteristics of a person put them at risk?
- 31% of respondents find it difficult to speak with one's partner about sexual matters. Does this perhaps play a role?

ii. What drives boys to do so?- Does peer pressure play a role?

iii. Earlier we talked about Rwandan habits and traditions concerning sexuality. Are there certain traditions and habits that facilitate sexual violence? (E.g. the roles of men and women)

d. Do young people talk about sexual violence among each other?

What do they say about it?

With adults (parents, health workers)? Is it a taboo to talk about it?

Closing remarks *We are finished with the group discussion now. I want to thank you very much for your time. This has been a really good discussion and we learned a lot from you. Let me remind you that even though we can promise we will treat everything you said here today as confidential, it is up to all of you to not talk about each other amongst your friends. You can talk about what you heard and what you might have learned, just please do not identify any of the other group members who were here today.*

(Clarify any misunderstandings or questions...) *There was a lot of talk earlier about _____, but I just wanted people to know that really is not true. If you are sexually active or thinking about it, I should also remind you that right now the best protection against STIs and HIV is to avoid high-risk sex (casual, multiple partners, older partners etc.) and to always use a condom. If you have any more questions about this you should see someone at the clinic.*

Engage the lingerers in further discussion, but do not go over 25 minutes.

Bijlage 4: Kwantitatieve analyses: kruistabellen (in rijpercentages)

Tabel 1: Procentuele verdeling van de respondenten naar subjectieve rijkdom, volgens schooltype

		Vergeleken met andere Rwandese jongeren ben ik...	
Schooltype	Totaal	Even/minder rijk	rijker
N	272	230	42
Publiek	193	80.6	19.2
Privé	79	93.7	6.3
$\chi^2 = 7.080$; $df = 1$; $p = 0.008$			

Tabel 2: Procentuele verdeling van de respondenten naar alcoholgebruik, volgens geslacht

		Drink jij alcohol?	
Geslacht	Totaal	Nooit	Soms/vaak
N	274	154	120
Jongen	169	43.8	56.2
Meisje	105	76.2	23.8
$\chi^2 = 27.150$; $df = 1$; $p < 0.0001$			

Tabel 3: Procentuele verdeling van de respondenten naar alcoholgebruik, volgens schooltype

		Drink jij alcohol?	
Schooltype	Totaal	Nooit	Soms/Vaak
N	274	154	120
Publiek	194	47.4	52.6
Privé	80	77.5	22.5
$\chi^2 = 20.817$; df = 1; p < 0.0001			

Tabel 4: Procentuele verdeling van de respondenten naar kenmerk 'relatie met een groot leeftijdsverschil', volgens seksuele ervaring

		Did you already have sexual intercourse?	
Have you ever had a relationship with someone who was 10 or more years older?	N	No	Yes
Totaal	270	177	93
Nee, nooit gehad	223	68,6%	31,4%
Ja, ooit gehad	47	51,1%	48,9%
$\chi^2 = 5.293$; df = 1; p = 0.028			

Tabel 5: Procentuele verdeling van de respondenten naar het kenmerk ‘samenvallende seksuele relaties’, volgens seksuele ervaring.

		Did you already have sexual intercourse?	
Have you ever had more than one sexual relationship at the same time?	N	No	Yes
Totaal	262	171	91
Nee, nooit gehad	199	83,4%	16,6%
Ja, ooit gehad	63	7,9%	92,1%
$\chi^2 = 1.203$; $df = 1$; $p < .000$			

Tabel 6: Procentuele verdeling van de respondenten naar alcoholgebruik, volgens relatiestatus

	Totaal	Drink jij alcohol?	
Did you ever have a relationship with a member of the opposite sex, close to your age?		Nooit	Soms/Vaak
N	272	152	120
Nee	66	66.7	33.3
Ja	206	52.4	47.6
$\chi^2 = 4.111$; $df = 1$; $p = .047$			

Tabel 7: Procentuele verdeling van de respondenten naar alcoholgebruik, volgens seksuele ervaring

		Drink jij alcohol?	
Did you already have sexual intercourse?	Totaal	Nooit	Soms/Vaak
N	265	149	116
Nee	174	66.1	33.9
Ja	91	37.4	62.6
$\chi^2 = 20.037$; $df = 1$; $p < 0.0001$			

Tabel 8: Procentuele verdeling van de respondenten naar alcoholgebruik, volgens het kenmerk 'samenvallende seksuele relaties'

	Totaal	Drink jij alcohol?	
Have you ever had more than one sexual relationship at the same time?		Nooit	Soms/Vaak
N	256	141	115
Nee, nooit gehad	197	60.9	39.1
Ja, ooit gehad	59	35.6	64.4
$\chi^2 = 11.765$; $df = 1$; $p = 0.001$			

Tabel 9: Procentuele verdeling van de respondenten naar slachtofferschap van seksuele agressie (dichotoom), volgens geslacht. (in kolompercentages)

		Did anyone ever force you to have sex with him/her?	
Geslacht	Totaal	Yes	No
N	177	16	161
Jongen	116	2.6	97.4
Meisje	61	21.3	78.7
$\chi^2 = 17.048$; $df = 1$; $p < 0.0001$			

Tabel 10: Procentuele verdeling van de respondenten naar subjectieve rijkdom, volgens slachtofferschap van seksuele agressie. (in rijpercentages)

		Did anyone ever force you to have sex with him/her?	
Comparé à d' autres jeunes au Rwanda...	N	Yes	No
Totaal	170	15	155
Je suis plus riche	24	4.2	95.8
Je suis autant riche que les autres jeunes	58	1.7	98.3
Je suis moins riche	88	14.8	85.2
$\chi^2 = 8.152$; $df = 2$; $p = 0.017$			
Opmerking: 1 cel bevat minder dan 5 observaties			

Tabel 11: Procentuele verdeling van de respondenten naar seksuele ervaring, volgens slachtofferschap van seksuele agressie

		Did anyone ever force you to have sex with him/her?	
Did you already have sexual intercourse?	N	Yes	No
Totaal	176	16	160
Yes	84	15.5	84.5
No	92	3.3	96.7
$\chi^2 = 7.928$; $df = 1$; $p = 0.005$			

Tabel 12: Procentuele verdeling van de respondenten naar kenmerk 'relatie met groot leeftijdsverschil', volgens slachtofferschap van seksuele agressie

		Did anyone ever force you to have sex with him/her?	
Have you ever had a relationship with someone who was 10 or more years older?	N	Yes	No
Totaal	176	16	160
Nee, nooit gehad	135	5.9	94.1
Ja, ooit gehad	41	19.5	80.5
$\chi^2 = 7.024$; $df = 1$; $p = 0.013$			

Tabel 13: Procentuele verdeling van de respondenten naar kenmerk ‘samenvallende relaties’, volgens slachtofferschap van seksuele agressie

		Did anyone ever force you to have sex with him/her?	
Have you ever had more than one sexual relationship at the same time?	N	Yes	No
Totaal	174	16	158
Nee, nooit gehad	117	6.0	94.0
Ja, ooit gehad	57	15.8	84.2
$\chi^2 = 4.414$; $df = 1$; $p = 0.049$			

Tabel 14 Procentuele verdeling van de respondenten naar alcoholgebruik, volgens slachtofferschap van seksuele agressie

		Did anyone ever force you to have sex with him/her?	
Drink jij alcohol?	N	Yes	No
Totaal	173	16	157
Nooit	89	10.1	89.9
Soms/vaak	84	8.3	91.7
$\chi^2 = .163$; $df = 1$; $p = 0.795$ (n.s.)			

Bijlage 6: Analyse van de missings op de vraag i.v.m. slachtofferschap van seksueel geweld

Slechts een beperkt aantal respondenten (62,5%) heeft de vraag 2.12. met betrekking tot slachtofferschap van seksueel geweld (“*Did anyone ever force you to have sex with him/her?*” (yes/no)) ingevuld. Om meer informatie te bekomen over de respondenten die deze vraag niet hebben ingevuld hebben we een dummyvariabele ‘everforced_ingevuld’ aangemaakt. Deze variabele meet of de vraag al dan niet werd ingevuld en krijgt de waarde 0 bij een missing en de waarde 1 bij een ingevuld antwoord. Vervolgens werden verschillende bivariate correlaties nagegaan met de socio-demografische kenmerken en indicatoren van relationeel en seksueel (risico)gedrag. Daaruit bleek dat enkel de variabelen ‘seksuele ervaring’ en ‘relatie met een groot leeftijdsverschil’ een verband tonen met de dummyvariabele ‘everforced_ingevuld’. Deze variabelen werden opgenomen in een logistische regressie met ‘everforced_ingevuld’ als afhankelijke variabele.

Uit Tabel 1 blijkt dat er de respondenten die aangeven dat ze reeds seks hebben gehad en de respondenten die aangeven dat ze een relatie met een groot leeftijdsverschil hebben gehad, meer kans hebben om de vraag i.v.m. slachtofferschap in te vullen. Mogelijk zijn deze respondenten betrouwbaar in hun antwoorden en geven ze consistent een antwoord. Een andere mogelijkheid is dat de vraag i.v.m. slachtofferschap enkel voor deze – seksueel actieve – respondenten relevant is en dat de overige respondenten deze vraag daarom niet hebben ingevuld, ookal werd de antwoordcategorie ‘nee’ ook gegeven.

Tabel 1: Missings op de vraag i.v.m. slachtofferschap van seksueel geweld; exponentiële bètacoëfficiënten uit de logistische regressie.

	Model 1 Exp(B)
Seksuele ervaring (ref. Geen)	7.417 (p=.000)
Relatie met groot leeftijdsverschil (ref. Nooit gehad)	3.280 (p=.009)
N	270
Nagelkerke R ²	.235

Vervolgens werd nagegaan hoeveel missings de vragen voor en na vraag 2.12 bevatten. Uit de frequentietabellen blijkt dat de twee voorgaande vragen (2.10 en 2.11) veel missings bevatten, alsook vraag 3.1. die vlak na vraag 2.12 komt.

Tabel 2: Missings op opeenvolgende vragen in vragenlijst

Vraag	N missings	% missings
2.10 Did you use a condom at your last sexual intercourse? (<i>Yes, no</i>)	171	60.0
2.11 Do you intend to use condoms in the future? (<i>Yes, no</i>)	143	50.2
2.12 Did anyone ever force you to have sex with him/her? (<i>Yes, no</i>)	107	37.5
3.1 How do you perceive yourself to be at risk of acquiring hiv? (<i>high, moderately high, medium, moderately low or low risk</i>)	103	36.1

We steken de dummyvariabelen van deze vragen (waarde 0 = missing op vraag; waarde 1 = ingevuld antwoord) in een logistische regressie met everforcd_ingevuld als afhankelijke variabele. (Tabel 3) Daaruit blijkt dat er enkel een verband is tussen het niet antwoorden op vraag 2.12 en het niet antwoorden op de twee voorgaande vragen. De respondenten die niet antwoorden op de vragen i.v.m. condoomgebruik, hebben ook de vraag i.v.m. slachtofferschap niet ingevuld. Vraag 3.1. bevat ook veel missings, maar er is geen verband met het niet invullen van de vraag i.v.m. slachtofferschap.

Tabel 3: Missings op de vraag i.v.m. slachtofferschap van seksueel geweld; exponentiële bètacoëfficiënten uit de logistische regressie.

	Model 2
	Exp(B)
Condom at last sex_ingevuld (ref. Missing)	7.489 (p=.000)
Condom intention_ingevuld (ref. Missing)	4.297 (p=.000)
Risk perception_ingevuld (ref. Missing)	.966 (p=.912)
N	285
Nagelkerke R ²	.426

Wat kunnen we hieruit afleiden? Vraag 2.10, 2.11 en 2.12 hebben allen betrekking op het seksueel gedrag van de respondenten, terwijl vraag 3.1. peilt naar de attitudes van de respondenten. Uit de bivariate correlaties blijkt overigens dat seksueel actieve respondenten significant minder missings vertonen op vraag 2.10 ($\chi^2 = 1.473$; p=.000) en vraag 2.11. ($\chi^2 = 85.424$; p=.000). Mogelijk werden deze twee vragen en de vraag i.v.m. slachtofferschap overgeslagen door de seksueel niet-actieve respondenten omdat zij deze vragen niet relevant vonden.

REFERENTIES

- Andersson, N., Ho-Foster, A., Matthis, J., Marokoane, N., Mashiane, V. e.a. (2004). *National cross sectional study of views on sexual violence and risk of HIV infection and AIDS among South African school pupils*. *BMJ*, doi: 10.1136/bmj.38226.617454.7C. (7472).
- Billiet, J. & Waege, H. (2003). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen: De Boeck nv.
- Caldwell, J.C., Caldwell, P., Caldwell, B.K., & Pieris, I. (1998). The construction of adolescence in a changing world: implications for sexuality, reproduction and marriage. *Studies in Family Planning*, 29(2), pp.137-153.
- Clarck, M.D., & Carroll, M.H. (2008). Acquaintance rape scripts of women and men : similarities and differences. *Sex Roles*, 58, pp.616-625.
- Cluver, L. & Operario, D. (2008). Inter-generational linkages of AIDS: vulnerability of orphaned children for HIV infection. *IDS Bulletin*, 39 (5).
- Collins, R.L., Ellickson, P.L., Orlando, M., & Klein, D.J. (2005). Isolating the nexus of substance use, violence and sexual risk for HIV infection among young adults in the United States. *AIDS and behavior*, 9(1), pp.73-87.
- Delor, F., & Hubert, M. (2000). Revisiting the concept of 'vulnerability'. *Social Science & Medicine*, 50, pp.1557-1570.
- DGOS (2007). *De Belgische ontwikkelingssamenwerking op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten*. (Beleidsnota) Brussel : FOD Buitenlandse zaken, buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking.

- Dworkin, S.L., Beckford, S.T., & Ehrhardt, A.A. (2006). Sexual scripts of women : a longitudinal analysis of participants in a gender-specific HIV/STD prevention intervention. *Archives of Sexual Behavior*, 36, pp.269-279.
- Epstein, H. (2007). *The invisible cure. Africa, the west and the fight against AIDS*. New York : Farrar, Straus & Giroux.
- Garcia-Moreno, C., & Watts, C.H. (2000). Violence against women: its importance for HIV/AIDS prevention. *AIDS*, 14(3), pp. 253-265.
- Institut National de la Statistique du Rwanda (INSR) and ORC Macro. (2006). *Rwanda Demographic and Health Survey 2005*. Calverton, Maryland, U.S.A.: INSR and ORC Macro.
- IOB (Policy and Operations Evaluation Department). (2009). *Synthesis of impact evaluations in sexual and reproductive health and rights*. Nederland : Development Cooperations Ministry of Foreign Affairs.
- Jejeebhoy, S. & Bott, S. (2003). *Non-consensual sexual experiences of young people. A review of the evidence from developing countries*. New Dehli: Population Council.
- Kalichman, S.C., Leickness, C.S., Kaufman, M. e.a. (2005). Gender attitudes, sexual violence and HIV/AIDS risks among men and women in Cape Town, South Africa. *The Journal of Sex Research*, 42 (4), pp. 299-305.
- Kloos, P. (1991). *Culturele antropologie. Een inleiding*. Maastricht: Van Gorcum.
- Krahe, B., Bieneck, S. & Scheinberger-Olwig, R. (2006). The role of sexual scripts in sexual aggression and victimization. *Archives of Sexual Behavior*, 36, pp.687-701.

- Krahe, B., Bieneck, S., & Scheinberger-Olwig, R. (2007). Adolescents' sexual scripts: schematic representations of consensual and nonconsensual heterosexual interactions. *Journal of Sex Research*, 44(4), pp.316-327.
- Kuyper, L., de Wit, J., Adam, P., Woertman, L. & van Berlo, W. (2009). *Laat je nu horen! Een onderzoek naar grensoverschrijdende seksuele ervaringen en gedragingen onder jongeren*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Lehrer, J.A., Lehrer, V.L., Lehrer, E.L., & Oyarzún, P.B. (2007). Prevalence of and risk factors for sexual victimization in college women in Chile. *International Family Planning Perspectives*, 33(4), pp.168-175.
- Littleton, H.L., & Axsom, D. (2003). Rape and seduction scripts of university students: implications for rape attributions and unacknowledged rape. *Sex Roles*, 49, pp.465-475.
- Luger, L. (1998). *HIV/AIDS Prevention and 'Class' and Socio-economic Related Factors of Risk of HIV Infection*. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
- Maticka-Tyndale, E., Gallant, M., Brouillard-Coyle, C. e.a. (2005). The Sexual Scripts of Kenyan Young People and HIV Prevention. *Culture, Health & Sexuality*, 7(1), pp. 27-41.
- Maxwell, C.D., Robinson, A.L., & Post, L.A. (2003). The nature and predictors of sexual victimization and offending among adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 32(6), pp.465-477.
- Michielsen, K., Bosmans, M., & Temmermans, M. (2008). Reducing HIV/AIDS in young people in Sub-Saharan-Africa: gaps in research and the role of theory. *Afrika Focus*, 21(1), pp.31-43.
- Michielsen, K., Chersich, M.F., Luchters, S., De Koker, Van Rossem, R., & Temmerman, M. (to be published in 2010).

Effectiveness of HIV-prevention for youth in sub-Saharan Africa: systematic review and meta-analysis of randomised and non-randomised trials. *Hiv-preventio, for youth in sub-Saharan Africa. Aids.*

Ministry of Gender and Family Promotion, IRC & USAID (2004). *Violence against women*. Kigali: MIGEPROF.

Musabyimana, G. (2006). *Pratiques et rites sexuels au Rwanda*. Paris: L'Éditions L'Harmattan.

National AIDS Control Commission (CNLS), Rwanda ministry of Health (2009) *Rwanda National Strategic Plan on HIV and AIDS 2009-2012* .

National AIDS Control Commission (CNLS), Rwanda ministry of Health (2007). *Third national research conference on HIV and AIDS. Booklet for the multicountry support program. Rwanda chapter : 2004-2007*. Kigali : CNLS.

O'Malley, J., Mann, J., & Tarantolla, D. (1993). Vulnerability and HIV Prevention. *International Journal of Health Education*, 11(12), pp.12-14.

Pinault, D. (z.d.) *Rwanda SGBV desk review*. Care International Rwanda. <http://www.care2share.wikispaces.net/>.

Pisani, E. (2008). *Sex, drugs and AIDS. Onthullingen uit de hypocriete wereld van de hiv-preventie*. Amsterdam : Nieuw Amsterdam Uitgevers.

Rehm J, Klotsche J, & Patra J. (2007) Comparative quantification of alcohol exposure as risk factor for global burden of disease. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 16(2), pp. 66-76.

Schakenraad, W. & Janssens, K. (2008). *Seksualiteit en grenzen. Wat maakt jongeren met een lichte verstandelijke beperking kwetsbaar, wat maakt hen weerbaar?* Utrecht: Movisie.

Southern African Development Cooperation (10-12 May 2006). *Expert think thank meeting on HIV prevention in high-prevalence countries in southern africa. Report.* Maseru, Lesotho.

Strebel, A., Crawford, M., Shefer, T. e.a. (2006). Social constructions of gender roles, gender-based violence and HIV/AIDS in two communities of the Western Cape, South-Africa. *Journal of Social Aspects of HIV/AIDS*, 3(3), pp.516-528.

UNESCO Institute for Statistics. *Education in Rwanda : UIS Statistics in brief.* [21.07.2010, UNESCO : http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/document.aspx?ReportId=121&IF_Language=eng&BR_Country=6460]

United Nations Population Fund (2008). Young People: The greatest hope for turning the tide. UNPFA: <http://www.unfpa.org/hiv/people.htm>.

UNAIDS (1999). *Sex and young people: contextual factors affecting risk for hiv/aids. A comparative analysis of multi-site studies in developing countries.* Geneva: UNAIDS.

Van Campenhoudt, L., Cohen, M., Guizzardi, G., & Hausser, D. (Eds.). (1997). Sexual Interactions and HIV Risk: New Conceptual Perspectives in European Research. *Social Aspects of AIDS Series.* London: Taylor & Francis.

Van Der Straten, A., King, R., Grinstead, O. e.a. (2004). Sexual coercion, physical violence and HIV-infection among women in steady relationships in Kigali, Rwanda. *AIDS and Behavior*, 2(1), pp. 61-73.

WHO (2002). World Report on Violence and Health. Geneva: World Health Organisation.

WHO Global Coalition on Women and AIDS. (2004). Violence against women and hiv/aids: critical intersections. Intimate partner violence and hiv/aids. WHO: Information Bulletin Series (1).

World Bank. (2004). Education in Rwanda: Rebalancing Resources to Accelerate Post-Conflict Development and Poverty Reduction. Washington: A World Bank Country Study.

Zablotska, I.B. e.a. (2009). Alcohol use, intimate partner violence, sexual coercion and HIV among women aged 15-24 in Rakai, Uganda. *AIDS and behavior*, 13, pp.225-233.